

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ PROGRAMI**

**NORMAL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARIN ÖZEL
GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARI SOSYAL
KABULLERİ İLE EMPATİK EĞİLİM,
PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK, PSİKOLOJİK VE
DUYGUSAL İYİ OLUŞLARI ARASINDAKİ
İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ELİF EDİZ EKSİK

İSTANBUL, 2024

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ PROGRAMI**

**NORMAL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARIN ÖZEL
GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARI SOSYAL
KABULLERİ İLE EMPATİK EĞİLİM,
PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK, PSİKOLOJİK VE
DUYGUSAL İYİ OLUŞLARI ARASINDAKİ
İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ELİF EDİZ EKSİK
(200133026)**

**Danışman
(Doç. Dr. İtir Tarı Cömert)**

İSTANBUL, 2024

25/04/2024

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Psikoloji Anabilim Dalı Klinik Psikoloji tezli yüksek lisans programı öğrencisi 200133026 numaralı **Elif EDİZ EKSİK**'in, hazırladığı “Normal Gereksinimli Çocukların Özel Gereksinimli Çocukları Sosyal Kabulleri İle Empatik Eğilim, Psikolojik Sağlamlık, Psikolojik ve Duygusal İyi Oluşları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” konulu yüksek lisans ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 25.04.2024 Perşembe günü saat 10:00’da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **Kabulüne Oy Çokluğu/Oy Birliği** ile karar verilmiştir.

Tez adı değişikliği yapılması halinde: Tez adının .....
.....
şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Karar
1. Doç. Dr. İtir TARI CÖMERT (Danışman)	..Kabul.....
2. Dr. Öğr. Üyesi Filiz KUMOVA	..Kabul.....
3. Dr. Öğr. Üyesi Barkan ESKİİLİ	..Kabul.....
4.	.....
5.	.....
6. (İkinci Danışman)*.....	.....

*2. Danışman varsa doldurulması gerekmektedir.

ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden faydalanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Elif Ediz Eksik

DÜZETME METNİ

- Anne baba eğitim durumuna göre yapılan tablolar tezden çıkarıldı.
- Yöntem kısmına G-Power uygulamasının ayrıntıları eklendi.
- Literatür kısmında yapılan araştırmalara daha çok yer verildi.
- Materyal-Method kısmına analizlerin normallik sınamalarının nasıl yapıldığı eklendi.
- Literatüre göre tartışma kısmı zenginleştirildi.
- Hipotezler eklendi.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın başında benim ismim yazsa dahi bütünün ortaya çıkmasında emeği olan, bununla birlikte hayatımda yerleri çok önemli olan kişilere teşekkürlerimi sunmak isterim.

Öncelikle tez yazım süreci boyunca her soruma içtenliğiyle, bütün birikimiyle cevap veren çok kıymetli Danışmanım Doç. Dr. İtir Tarı Cömert'e ve kıymetli Hocam Doç. Dr. Melek Astar'a;

Kendimi bildim bileli maddi, manevi, mesleki ve hayati her zorlukta ve düzlükte hayatıma dokunan, yalnızca benim değil etrafındaki herkesin hayatına ışık olan, benim ihtiyacım olanı ben söylemeden hatta ben farkına varmadan fark edip gideren Hocam Doç. Dr. Osman Sezgin'e,

Şefkati, insanlıktaki örnekliği, sonsuz fedakarlığı ve hep hissettiğim duaları için canım annem Meryem Ediz'e, ömrünü bana ve kardeşlerime adanmış, dünyada eşine az rastlanabilecek olan duruşu, vakarı, merhameti, vefâsı, ömrünü bana ve kardeşlerime adanmış olan canım babam Neşet Ediz'e, (Bir daha dünyaya gelsem tekrar sizin merhamet kanatlarınız altına doğmuş olmak isterim.)

Hayatı birlikte öğrendiğim, her yolu birlikte yürüdüğümüz, her güzelliği birlikte yaşayıp her zorluğu beraber göğüslediğimiz canım kardeşlerim Ervanur Ediz Duyar'a, Ali Bülend Ediz'e ve Birtaneciğim Şehbal Ediz'e,

Ailemizin ilk çiçeği, hayatımın neşesi Ali Aktolga'ma,

Maddi manevi bütün destekleri ve duaları için eşimin çok kıymetli annesi/annem Süreyya Eza ve babası/babam Hüseyin Eksik'e,

Hemhâl'lerim, hayatımın en güzel dönemini, birlikte yaşadığımız "o" sene olarak tanımlamak konusunda hiç tereddüt yaşamayacağım, farklı anne babadan kardeşlerim, hayatıma girdikten sonra "ben daha önce bu boşlukla nasıl yaşıyordum?"

diye sorgulatan biricik arkadaşlarım Selin Demirbaş Yılmaztürk ve Büşra Yalçın Demirtaş'a,

Mesleğimi yapmaya başlamadan önce ve başladıktan sonra her soruma hep samimiyetle, öğretmeye çalışarak, sahip oldukları bütün bilgileri önüme sererek yoluma ışık tutan çok kıymetli ablalarım Dr. Öğr. Üyesi A. Sena Sezgin'e, Uzm. Psk. Dan. Ahsen Tütüncü'ye, Uzm. Psk. Dan. Tûba Akyol Koçoğlu'na ve Uzm. Psk. Dan. Mihriban Özçelik'e,

Yüksek lisans eğitimim boyunca anlayışları, destekleri, kolaylaştırıcılıkları için, yaşadığımız her ânın tadı damağımda olan idarecim Zeynep Tûba Dodurgalı Demirci Hocam ve Ömer Utkan hocalarıma,

Yuvam olan KALEM'e,

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında çok büyük emekleri olan, küçük elleriyle ölçekleri dolduran yavrulara,

En zor kısım, hayatımdaki yerini ifade etmesi çok zor olan biricğim, en yakın dostum, yol arkadaşım Süheyl Eksik'e bu çalışmanın meydana gelmesi için sanki kendisininmiş gibi elinden gelenin fazlasıyla gösterdiği gayreti, sağladığı her kolaylık, omzumdan aldığı her sorumluluk için, sadece tez sürecinde değil anne olma sürecimde de en büyük ve tek büyük destekçim olduğu için,

Göz aydınlığım, dünyamın neşesi, her şeyim, bana sadece anne olmayı değil, iyi insan olma yolunda her gün, her an yeni bir şey öğrettiği ve onun zamanından alıp bu çalışmanın ortaya çıkmasına ayırdığım zamanlardaki sükuneti ve hayatımın motivasyonu olduğu için, bakınca içimi titreten minik yavrum, canım Muaz Miraç'ıma sonsuz teşekkürlerim,

ve herşeyin sahibine sonsuz şükranlarımla...

Elif Ediz Eksik

**NORMAL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARIN ÖZEL
GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARI SOSYAL KABULLERİ İLE
EMPATİK EĞİLİM, PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK, PSİKOLOJİK
VE DUYGUSAL İYİ OLUŞLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
İNCELENMESİ**

Elif Ediz Eksik

ÖZET

Bu çalışmanın amacı normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli çocukları sosyal kabulleri ile empatik eğilim, psikolojik sağlamlık, psikolojik ve duygusal iyi oluşları arasındaki ilişkinin incelemektir. Bu doğrultuda 136 kız, 161 erkek olmak üzere 297 katılımcıdan veri toplanmıştır. Katılımcılardan Demografik Bilgi Formu, Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (ÇGPSÖ-28), Çocuk ve Ergenler için Empati Ölçeği, Özel Gereksinimli Çocukların Sosyal Kabulü Ölçeği toplanmıştır. Sosyal Kabul ile Empati, Sosyal ve Duygusal İyi Oluş, Psikolojik Sağlamlık arasındaki ilişkisini belirlemek üzere Çoklu Doğrusal Regresyon modelleri tasarlanmıştır. Analiz sonucunda Empati ve Psikolojik Sağlamlığın Sosyal Kabul, Sosyal Beceriler, Öğrenci Davranışları ve Akran Tutumunun üzerinde etkili olduğu ve çeşitli demografik değişkenlere göre bu sonuçların farklılaştığı görülmüştür. Bulgular ilgili literatür kapsamında yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler; Sosyal Kabul, Empatik Eğilim, Psikolojik Sağlamlık, İyi Oluş

**THE STUDY OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE SOCIAL
ACCEPTANCE OF SPECIAL NEEDS CHILDREN AMONG THE NORMAL
NEEDS CHILDREN AND THEIR EMPHATIC TENDENCY,
PSYCHOLOGICAL RESILIENCE AND PSYCHOLOGICAL AND
EMOTIONAL WELL-BEING**

Elif Ediz Eksik

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the relationship between empathy, social and psychological wellness, psychological resilience and social acceptance in children. In this direction, data were collected from a total of 297 participants, 136 women and 161 men. In the study, Child and Youth Resilience Measure (CYRM-12), Social Acceptance Scale for Children, An Index of Empathy for Children and Adolescent were used as data collection tools along with the demographic information form. Multiple Linear Regression models were designed to determine the predictors of social acceptance. As a result of the analysis, it was seen that Empathy and Psychological Resilience had an impact on Social Acceptance, Social Skills, Student Behaviors and Peer Attitudes, and these results differed according to various demographic variables. The findings were interpreted within the scope of the relevant literature.

Keywords; Social Acceptance, Empathy, Psychological Wellness, Psychological Resilience

ÖN SÖZ

Bu çalışma ile normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli çocukları sosyal kabulleri ile psikolojik sağlamlık, empatik eğilim, psikolojik ve duygusal iyi oluşları arasındaki ilişki incelenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca sosyal kabul, psikolojik sağlamlık, empatik eğilim, psikolojik duygusal iyi oluş değişkenleri çeşitli demografik gruplarda incelenmiştir. Araştırmada elde edilen sonuçların alana katkı sunması temennisiyle

Elif Ediz Eksik

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
ÖN SÖZ.....	viii
SEMBOLLER	xi
TABLO LİSTESİ	xii
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
1. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	5
1.1. SOSYAL KABUL	5
1.1.1. Kavramın Tanımı.....	5
1.1.2. Yapılan Araştırmalar.....	8
1.2. PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK	12
1.2.1. Kavramın Gelişimi.....	12
1.2.2. Faktörler	15
1.2.2.1. Risk Faktörleri	15
1.2.2.2. Koruyucu Faktörler	16
1.2.2.3. Olumlu Sonuçlar	17
1.2.3. Yapılan Çalışmalar-Araştırmalar	19
1.3. PSİKOLOJİK VE DUYGUSAL İYİ OLUŞ.....	22
1.3.1. Kavramın Gelişimi.....	22
1.3.2. Psikolojik İyi Oluş Modelleri	23
1.3.2.1. Bradburn'un Psikolojik İyi Oluş Modeli	23
1.3.2.2. Ryff'ın Psikolojik İyi Oluş Modeli.....	23
1.4. EMPATİ.....	30
1.4.1. Kavramın Gelişimi.....	30
1.4.2. Aşamalı Empati Sınıflaması.....	33
1.4.3. Empatinin Önemi ve Empati ile İlişkili Değişkenler	34

1.4.4. Yapılan Araştırmalar.....	35
1.5. ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLER.....	37
1.5.1. Kavramın Tanımı.....	38
1.5.2. Özel Gereksinim Türleri.....	40
1.5.2.1. Zihinsel Yetersizlik	40
1.5.2.1.1. Sınıflandırma	41
1.5.2.1.2. Nedenler	42
1.5.2.2. Öğrenme Güçlüğü	43
1.5.2.2.1. Sınıflandırma	44
1.5.2.2.2. Nedenler	45
1.5.2.3. Otizm Spektrum Bozukluğu	46
1.5.2.3.1. Nedenleri	48
1.5.2.4. Serebral Palsi.....	51
İKİNCİ BÖLÜM	54
2. YÖNTEM.....	54
2.1. KATILIMCILAR.....	54
2.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	54
2.2.1. Sosyo-Demografik Bilgi Formu	54
2.2.2. Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (ÇGPSÖ-28)	54
2.2.3. Stirling Çocuklar için Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği (SCDPİOÖ)	55
2.2.4. Özel Gereksinimli Çocukların Sosyal Kabul Ölçeği.....	55
2.2.5. Empati Ölçeği	56
2.3. VERİLERİN TOPLANMASI.....	56
2.4. VERİLERİN ANALİZİ	56
2.5. BULGULAR.....	57
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	71
3. TARTIŞMA	71
SONUÇ.....	81
KAYNAKÇA	83
EKLER.....	93

SEMBOLLER

B	: Eğim Katsayısı
F	: F Testi İstatistiği
k	: Madde Sayısı
n	: Kişi Sayısı
p	: Olasılık Değeri
t	: Korelasyon Katsayısı
R^2	: Belirlilik Katsayısı
SS	: Standart Sapma
t	: t Testi İstatistiği

TABLO LİSTESİ

Tablo1 Katılımcıların Sosyodemografik Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi	45
Tablo 2 Kullanılan Ölçeklerin Cronbach Alpha İç Tutarlılık Güvenirlik Katsayıları	46
Tablo 3 Sosyal Kabul Ölçeği Toplam Puanının Cinsiyet Değişkeni Kategorileri için Mann Whitney U Analizi ile Karşılaştırılması	46
Tablo 4Empati Ölçeği Toplam Puanının Cinsiyet Değişkeni Kategorileri için Mann Whitney U Analizi ile karşılaştırılması	47
Tablo 5 Psikolojik Sağlamlık Ölçeği Toplam Puanının Cinsiyet Değişkeni Kategorileri için Mann Whitney U Analizi ile karşılaştırılması	47
Tablo 6 İyi Oluş Ölçeği Toplam Puanının Cinsiyet Değişkeni Kategorileri için Bağımsız Örnek t-Testi Analizi ile Karşılaştırılması	48
Tablo 7 Çocuk Yaşı ile Sosyal Kabul Puanı, Empati Puanı, İyi Oluş Puanı, Psikolojik Sağlamlık Puanı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	48
Tablo 8 Sosyal Kabulün Tüm Örneklem için Psikolojik Sağlamlık Ölçeği, Psikolojik ve Duygusal İyi Oluş Ölçeği ve Empati Ölçeği Puanları Tarafından Yordanmasına Yönelik Regresyon Analizi	49
Tablo 9 Cinsiyet Gruplarında Sosyal Kabul Toplam Puanının Psikolojik Sağlamlık Ölçeği, Psikolojik ve Duygusal İyi Oluş Ölçeği ve Empati Ölçeği Puanları Tarafından Yordanmasına Yönelik Regresyon Analizi	50
Tablo 12 Sosyal Kabulün Alt Boyutu Olan Sosyal Becerilerin Tüm Örneklem için Psikolojik Sağlamlık Ölçeği, Psikolojik ve Duygusal İyi Oluş Ölçeği ve Empati Ölçeği Puanları Tarafından Yordanmasına Yönelik Regresyon Analizi	56
Tablo 13 Sosyal Kabulün Alt Boyutu Olan Öğrenci Davranışlarının Tüm Örneklem için Psikolojik Sağlamlık Ölçeği, Psikolojik ve Duygusal İyi Oluş Ölçeği ve Empati Ölçeği Puanları Tarafından Yordanmasına Yönelik Regresyon Analizi	57

Tablo 14 Sosyal Kabulün Alt Boyutu Olan Akran Tutumunun Tüm Örneklem için Psikolojik Sağlık Ölçeği, Psikolojik ve Duygusal İyi Oluş Ölçeği ve Empati Ölçeği Puanları Tarafından Yordanmasına Yönelik Regresyon Analizi	58
Tablo 15 Cinsiyet Gruplarında Sosyal Kabulün Alt Boyutu Olan Sosyal Becerilerin Psikolojik Sağlık Ölçeği, Psikolojik ve Duygusal İyi Oluş Ölçeği ve Empati Ölçeği Puanları Tarafından Yordanmasına Yönelik Regresyon Analizi	59
Tablo 16 Cinsiyet Gruplarında Sosyal Kabulün Alt Boyutu Olan Öğrenci Davranışlarının Psikolojik Sağlık Ölçeği, Psikolojik ve Duygusal İyi Oluş Ölçeği ve Empati Ölçeği Puanları Tarafından Yordanmasına Yönelik Regresyon Analizi	61
Tablo 17 Cinsiyet Gruplarında Sosyal Kabulün Alt Boyutu Olan Akran Tutumunun Psikolojik Sağlık Ölçeği, Psikolojik ve Duygusal İyi Oluş Ölçeği ve Empati Ölçeği Puanları Tarafından Yordanmasına Yönelik Regresyon Analizi	62

KISALTMALAR

Akt.	Aktaran
B	Eğim Katsayısı
ÇGPSÖ	Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlamlık Ölçeği
SCDPİÖÖ	Stirling Çocuklar için Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği
ÖG	Özel Gereksinimli
NG	Normal Gelişim
OSB	Otizm Spektrum Bozukluğu
ÖÖG	Özgöl Öğrenme Güçlüğu
AAMD	American Association of Mental Deficiency
SP.	Serebral Palsi
ÖGÖ	Özel Gereksinimli Öğrenci
NGÖ	Normal Gelişimli Öğrenci

GİRİŞ

Özel gereksinimli bireylerin eğitim planlamaları kabiliyet, yeterlilik ve gereksinimleri dikkate alınarak yapılmalıdır. Sosyal gereksinimleri dolayısıyla toplum dışına itilmek yerine toplumla kaynaşmaları bütün eğitim imkânlarından faydalanmalarına bağlıdır (Cavkaytar, 2000; Civelek,1991; Eripek, 1992; Kırcaali-İftar, 1998; Gözün ve Yıkmış, 2004). Özel gereksinimli bireyler için en temel problemlerden birisi topluma ayak uydurmak ve üretken duruma geçebilmektir. Bu amaçların gerçekleşebilmesi için toplum tarafından özel gereksinimli bireylerin kabul edilmesi ve onlara olumlu yaklaşımda bulunulması gereklidir (Orel ve ark., 2004).

ÖG'li öğrenciler genelde az arkadaşına sahiptir. Arkadaş ortamlarında normal gelişim gösteren arkadaşlarına göre daha düşük sosyal statüdedirler (Ciechalski, 1995'ten akt.:Sucuoğlu ve Özokçu, 2005). ÖG'li çocukların akranları tarafından genellikle ortak bir çalışma yapmak için tercih edilmedikleri, uyum ve iletişim problemleri olarak algılandıkları belirlenmiştir (Kabasakal ve ark., 2008). ÖG'li çocukların sosyal becerilerindeki yetersizlik karşılaştıkları sosyal problemlerin nedeni olarak kabul edilmektedir. Çünkü sosyal beceriler bireyin akranları, öğretmenleri, ailesi ve diğerleriyle sosyal ilişkiler kurması, bu ilişkileri sürdürmesi için gereklidir ve bu becerilere sahip olma akran kabulü ve sosyal uyumu kolaylaştırır; toplumun sosyal beklentileri ile baş etmeyi sağlar (Gresham, 1986; Kolb ve ark., 2003; Gresham ve ark.'tan akt. Sucuoğlu, 2005).

Türkiye'de yapılan araştırmalara bakıldığında, genel olarak ÖG'li bireylere yönelik tutum, algı ve düşüncelerin olumlu olduğu söylene de, ÖG'li bireylere acıma, belli sosyal ortamlarda ÖG'li bireyleri tercih etmeme, belli ÖG'li grupların ayrı okullarda eğitim görmelerini düşünmek gibi olumsuz tutumların varlığı da belirlenmiştir (Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2011 19-20).

Nowicki ve Sandieson tarafından yapılan bir çalışmada NG'li öğrencilerin ÖG'li akranlarına önyargılı ve olumsuz tutumda oldukları sonucuna ulaşılmıştır (2002). Belirtilen çalışmalarda olduğu gibi pek çok başka çalışmada da ÖG'li

öğrencilerin NG'li öğrenciler tarafından reddedildiği, kabul görme oranının daha fazla olduğu belirlenmiştir (Hogan ve ark., 2000; Şahbaz, 2004; Watson ve Keith, 2002).

Sosyal kabul, bireyin toplum tarafından olumlu bir şekilde değerlendirilmesidir. Sosyal kabul, kişinin özgüvenini, mutluluğunu, başarısını ve sosyal ilişkilerini etkileyen önemli bir psikolojik ihtiyaçtır (Civelek, 1990). ÖG'li çocukların NG'li akranları arasındaki sosyal kabullerini etkileyen değişkenler öğretmen tutumları, engel türü, engel düzeyi, cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyi olarak belirtilmiştir (Nal ve Tüzün, 2011; Sünbül ve Sargın, 2002; Civelek, 1990; Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2011).

Çalışmamızın birinci bağımsız değişkeni empatinin tanımı zaman içerisinde çokça değişmiştir. Ancak bugünkü kullanımının ana hatları Rogers'a aittir denilebilir (Filiz, 2009): Bireyin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak olaylara onun bakış açısı ile bakması, duygu düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu iletmesi sürecine empati denir. Empatik eğilim ise empatinin duygusal boyutunu oluşturmada ve bireyin empati yapma potansiyelini göstermektedir. Empatik becerileri yüksek ve düşük olan çocuklarla yapılan bir çalışmada empatik becerisi yüksek olan çocukların empatik becerisi düşük olan çocuklara göre işbirliği ve yardım etme davranışlarında bulunmaya daya meyilli olduğu görülmüştür. Bu bulgu, empatinin arkadaş ilişkilerinin düzenlenmesindeki etkisini göstermektedir denilebilir.

Sosyal kabul ile ilgili problemlerin çözümünde empatinin önemli bir rolü vardır. Bireylerin empati düzeylerinin uygun bir seviyede olması, ÖG'li çocukların sosyal kabullerini artırmada ve sürdürmede yardımcı olabilir.

Çalışmamızın ikinci bağımsız değişkeni olan psikolojik sağlık ile ilgili farklı tanımlamaların yapıldığı çalışmalar mevcuttur. Bazı araştırmacılar, olumsuz yaşantılara rağmen olumlu uyum gösterme, olumlu sonuçlar ortaya koyabilme, işlevini sürdürebilme ve kendini toparlayabilme olarak tanımlamıştır (Bonanno, 2004; Masten, 2001). Diğer bazı araştırmacılar ise psikolojik sağlamlığın önemli değişim, olumsuzluk veya risklerle karşılaşıldığında bireyin başarılı bir şekilde bu durumlarla baş etme yeterliliği veya kapasitesi olduğu yönündedir (Steward ve ark., 1997). Masten (1994) ise, yüksek risk grubunda olan kişinin, olumsuz sonuçlar çıkması beklenen

durumlardan (akademik başarısızlık, sosyal beceri eksikliği, düşük özgüven vs.) daha iyi durumlara ulaşmaları, yaşanan travmatik olaylar karşısında çabuk toparlanabilmeleri, karşılaştıkları stresli durumlarla başa çıkabilmeleri ve bu durumlara ayak uydurabilmeleri olarak tanımlanmaktadır.

Bu tanımlamaların sonucunda, psikolojik sağlamlığın bireylerin hayatlarında karşı karşıya kaldıkları olumsuz sonuçlara neden olabilecek yaşantılar karşısında bireysel, ailesel ve sosyal faktörleri kullanarak olumsuz durumlarla baş edebilmeleri ve işlevlerini devam ettirmeleri olarak tanımlanabilir. İnsanların sahip olduğu bu beceri ve kapasite; bireysel, ailesel ve sosyal kaynaklarla güçlenebilir ya da artabilir (Arslan, 2015).

Sosyal becerilerin, iyi arkadaşlık ilişkileri kurabilmenin psikolojik olarak sağlam bireylerin özellikleri arasında sayıldığı çalışmalar da bulunmaktadır (Penick ve Jepsen, 1992; Werner, 1996). Buradan hareketle psikolojik sağlamlığın çocuklarda sosyal kabulü etkileyen faktörlerden olabileceği düşünülmüştür.

Üçüncü bağımsız değişken olan iyi oluş kavramı kelime olarak mutlu, sağlıklı ve esenlik içinde olma durumu anlamlarına gelmektedir. Aynı zamanda optimal düzeyde psikolojik işlevsellik ve deneyimi ifade etmektedir (Deci ve Ryan, 2008). İyi oluş kavramının psikolojik işlevselliği ve deneyimleri vurgulayan tarafla Ryff (1989) yeniden tanımlamıştır. Bu tanıma göre, bireyin kendine ve hayatına dair olumlu bir bakış açısına sahip olması, kendini sürekli bir gelişme ve ilerleme içinde hissederek hayatının anlamlı olduğuna inanması, hayatta kalma amacına yönelik hareket etmesi, bu süreç içinde insanlarla olumlu ve faydalı ilişkiler kurmasını, kendine, hedeflerine ve gelişimine uygun kararlar alması psikolojik iyi oluşu oluşturur. Başkalarıyla iyi, pozitif ilişkiler kurmayı alt boyutları arasına alan psikolojik iyi oluşun bu yönüyle çocukların sosyal kabullerini etkileyen faktörlerden olabileceği düşünülmüştür. Burada başkalarıyla olumlu ilişkiler ile empati, sevgi, doyum, üretkenlik, yakın ilişki kurma, samimiyet ve ilişkilerde güven kavramları başlığa dahil edilmiştir ve psikolojik iyi oluşun göstergelerinden biri olarak kabul edilmiştir.

İlgili alan yazın çerçevesinde ÖG’li öğrencilerin sosyal kabulleri ile empati ilişkisini inceleyen araştırmaların sayısı oldukça az olmakla birlikte sosyal kabulün alt

boyutlarıyla yapılan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Sosyal kabulün psikolojik sağlamlık, iyi oluş ve empatiyle ilişkisini inceleyen araştırmaların sayısı ise sınırlıdır. Bu yönleriyle araştırmadan elde edilen verilerin alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli çocukları sosyal kabulleri ile empatik eğilimleri, psikolojik sağlamlıkları ve psikolojik ve duygusal iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Değişkenlerin sosyodemografik değişkenler açısından da incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın temel hipotezi “Normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli çocukları sosyal kabulleri ile empatik eğilim, psikolojik sağlamlık, psikolojik ve duygusal iyi oluşları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır” şeklinde belirlenmiştir. Bu amaçla kullanılan ölçekler ve demografik bilgi formu aracılığıyla elde edilen verilerin uygun analizler ile incelenecektir. Çalışmada katılımcıların Demografik Bilgi Formu ve diğer ölçeklere içten ve doğru cevaplar verecekleri varsayılmıştır.

Çalışmanın örneklem grubunu 9-15 yaşları arasındaki ilköğretime devam eden çocuklardan oluşması, 306 kişiden oluşan örneklem grubundan 9 kişinin analizler sonucu uç değerlere sahip ölçek puanları olması sonucu örneklem grubunun 299 kişiye düşmesi, çalışmanın İstanbul İlinin Üsküdar İlçesindeki 2 ilköğretim okulundan toplanan verilerle yapılmış olması araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. SOSYAL KABUL

1.1.1. Kavramın Tanımı

Çocuklarda akranlar tarafından beğenilmek ya da sevilme durumları, grubun bir üyesi olarak görülmek, beraber oyunlar oynamak ya da birlikte çalışmak sosyal kabul olarak kabul edilmektedir (Chan ve Mpofo, 2001; Odom vd., 2006). Ladd'a göre ise akranların sınıfta ya da parkta beraber çalışması veya birlikte oynaması ile ilgili birbirlerini olumlu değerlendirmesidir. Çocuğun etkinliğe kendiliğinden katılması ve diğerlerine olumlu pekiştirme vermesi sosyal kabul, bir çocuğun bir grup oyunundan dışarıda tutulması, dışlanması ise sosyal reddir. Kaynaştırma eğitimi görülen ortamlarda akranların birbirlerini kabul veya reddetmesi birbirleri üzerindeki etkisi olarak kabul edilmektedir (Odom vd., 2006). Özyürek ise normal gelişim gösteren bireylerin, özel gereksinimli bireylere yönelik tutumlarının olumlu olması ve onları diğer insanlar gibi görmelerini sosyal kabul olarak tanımlamaktadır (2016). Başka bir ifadeyle, sosyal kabul, özel gereksinimli çocukların normal gelişim gösteren çocuklar tarafından bir grup üyesi olarak herhangi bir etkinlik için seçilmesidir (Hourlock, 1978)

Her değişken gibi sosyal kabul de çeşitli faktörlerden etkilenmektedir; sosyal biliş, sosyal davranışlar, sosyal yeterlilik ve fiziksel çekicilik gibi kişisel özelliklerin sosyal kabulle ilişkili faktörler olduğu ileri sürülmektedir. Çekici olmak, atletik yeteneklere ve akademik yeterliliğe sahip olmak sosyal kabul de etkilidir (Coie vd., 1982; Hymel vd.,1993; Vannatta vd., 2009). Cinsiyetin de sosyal kabulle ilişkili olduğu kızların erkeklerden daha fazla kabul edildiği ileri sürülmektedir. Küçük çocukların kardeşleri ve ebeveynleri ile ilişkileri ailenin sosyal desteklerinin sosyal kabulü etkilediği tespit edilmiş; ortak dikkat, duygu regülasyonu, diğerlerini taklit etme, neden sonuç ilişkilerini anlama ve dil becerisi hayatın ilk senelerindeki akran ilişkileriyle ilgili olduğu kabul edilmiştir (Hay vd., 2004). Bununla beraber saldırgan

davranışlar ve sosyal beceri yetersizlikleri akran kabulünde önemli bir rol oynamakta; saldırgan çocukların daha az kabul gördüğü sonucuna ulaşılmıştır (Crick vd., 1997). Sosyal kabulü etkileyen çocuk özellikleri ele alındığında, gelişimsel yetersizliklerin sosyal kabulü etkileyen önemli bir faktör olduğu kabul edilmiştir (Avcıoğlu, 2017; Guralnick, 2002; Odom ve Diamond, 1998; Odom vd., 2006).

Özel gereksinimli çocukların sosyal kabul düzeyleri akranlarıyla ilişkilerinin niteliğine göre de değişir. Özel gereksinimli çocuğun sahip olduğu özellikler de akranlarıyla olan ilişkisini etkilemektedir. Yapılan araştırmaların sonucuna göre özel gereksinimli çocukların sosyal ve dil becerileri akranlarından daha geridedir. Problem davranışları ise akranlarından daha fazladır (Gresham ve Elliot, 1990; Guralnick vd., 2006; Siperstein ve Bak, 1985). Dil ve iletişim becerileri bakımından zayıf olmak, problem davranışlara sahip olmak akranlar tarafından reddedilen çocukların ortak özellikleridir (Baydık ve Bakkaloğlu, 2009; Odom vd., 2006). Yapılan bazı çalışmalarda ise kaynaştırma sınıflarındaki ÖG çocukların sosyal kabullerinin akranlarından daha az olduğu ifade edilse de (Gottlieb, 1981; Gresham, 1982) bazı çalışmalar akranlarının Özel gereksinimli çocuklara karşı davranışlarının olumlu olduğunu ve her ÖG çocuğun sınıfında en az bir arkadaşının olduğu sonucuna ulaşmıştır (Kemp ve Carter, 2002; Walker ve Berhelsen, 2007).

ÖG çocukların sosyal kabullerini etkileyen bir faktör de yetersizlik türleri (tanı) ve bunların derecesidir. ÖG çocukların eğitim ortamlarındaki sosyal kabullerini ve sosyal kabullerini etkileyen faktörleri ortaya koyan farklı tanı gruplarıyla yapılan çalışmalar yapılmıştır. Farklı tanı gruplarına sahip ÖG çocukların sosyal kabulleri normal gereksinimli çocuklardan anlamlı düzeyde azdır (Gottlieb ve Harrison, 1972; Gresham, 1982). Çocuğun sahip olduğu yetersizliğin düzeyi de sosyal kabulünü etkilemektedir. Ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocukların sosyal kabulü, hafif derecede zihinsel yetersizliği olan akranlarına göre daha düşüktür (Van Osdol ve Johnson, 1973). Yapılan bazı çalışmalarda ise orta düzey zihinsel yetersizliğe sahip çocuklarla normal gelişim gösteren çocukların sosyal kabulleri birbirinden farklı değildir (Kemp ve Carter, 2002). Bu sonuca paralel olan bir diğer çalışmada ise işitme kaybı ağır ve orta düzey olan çocukların sosyal kabul düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır (Kennedy ve Bruininks, 1974).

ÖG çocukların yetersizliklerinin akranları ve öğretmenleri tarafından algılanma şekli de bu çocukların sosyal kabulünde etkilidir (Morrison vd., 1983). Yapılan araştırmalar incelendiğinde öğretmenlerin ÖG çocuklara yönelik tutumları ülkesine, cinsiyetine, yaşına ve öğrencinin özelliklerine göre değişmektedir. Yapılan bir araştırmada öğretmen algısının ÖG çocukların hem sosyal kabulünü hem de sosyal reddini açıkladığı görülmüştür (MacMillan ve Morrison, 1980).

Araştırma sonuçlarından birçoğu NGG çocukların ÖG çocuklara yönelik olumsuz tutumlarından bahsederken bazı çalışmalarda bunun tersi savunularak NGG çocukların ÖG çocuklara olumlu yaklaşıklarını savunmaktadır. Olumsuz tutumlar ise ÖGG çocuğun sosyal olarak reddine neden olmaktadır. NGG çocukların ÖG çocuğa yönelik olumsuz tutumu, ÖG çocuğun başarısını, sosyal ve duygusal uyumunu, sınıf içi davranışlarını, okula ve kendisine yönelik tutumlarını etkilemektedir (Salend, 1988; Akt. Sucuoğlu, 2006). Akranların özel gereksinimli çocukların akademik yetersizlik ve problem davranışlarına ilişkin algıları ÖG çocukların sosyal kabulünü etkileyen değişkenlerdendir (Gottlieb vd., 1978). Akranlarının özel gereksinimli çocukların akademik yetersizliklerini algılaması sosyal kabulleri ile; problem davranışları ise sosyal retleri ile ilişkilidir.

ÖG çocukların, sosyal boyutlu ilişkilerde sıklıkla reddedilmeyle karşı karşıya kalması, benlik sorunları yaşamalarına ve genellikle mutsuz olmalarına yol açmaktadır (Haager ve Vaughn, 1995). Sosyal kabul bir tutum olduğu için, ÖG bireylerin sosyal kabullerinin sağlanması ve bu kabul düzeyinin artırılması, NG gösteren bireylerin, özel gereksinimli bireyler hakkında bilgilendirilmesi ve onlarla etkileşimde bulunmasına bağlıdır (Özyürek, 2016, s. 98). NG öğrencilerin ve ailelerinin bilgilendirilmesi, öğretmenin öğrenciye yönelik olumlu tutumu, ÖG çocuğa akran desteği sağlanması, sınıfta olumlu öğrenme ortamının oluşturulması özel gereksinimli bireyin sosyal kabulünün artırılmasında etkili olmaktadır (Avcıoğlu, 2017; Batu ve Kırcaali-İftar, 2011; Chan vd., 2009; Garrote, 2017; Sidekli, 2016). Akranlar her bireyin güçlü ve zayıf yönleri olduğunu anladıkları zaman farklı özellikleri olan bireyleri daha kolay kabul edebilmektedirler (Özyürek, 2016; Sucuoğlu ve Kargın, 2006).

Bacanlı ve Erdoğan (2003) sosyal kabulü, sosyal beceriyle ilgili olan tanımların arasında saymıştır. Sosyal kabul ile davranışsal ve sosyal geçerlilik tanımlarından bahsetmişlerdir. Yapılan sosyal beceri tanımları incelendiğinde sosyal becerilerin çocukların kendilerini tanıyıp aynı zamanda çevreye tanıtımalarında, çevresindeki kişilerle duygu ve düşüncelerini paylaşmalarında, içinde oldukları toplumda kendilerine yer bulmada etkili olduğu görülmektedir.

Sosyal beceriler sözel olan ve olmayan davranış biçimlerini içeren, bireyin olumlu davranışları başlatıp devam ettirmesini ve bulunulan sosyal ortama uygun tepkiler vermesine neden olan öğrenilen davranışlardır (Yiğit ve Yılmaz, 2011; Gülay ve Akman, 2009). Bütün yaş gruplarındaki bireyler için sosyal beceriler sosyal ortamlarda; eğitim ortamı, oyun ortamı, iş ortamı hayatlarını olumlu yönde etkileyerek olumlu yönde etkileyip olumlu iletişim kurmasını ve dolayısıyla başarılı ve mutlu olmasını sağlayan davranışlardır (Sevinç, 2005; Stanley, 2010).

1.1.2. Yapılan Araştırmalar

Bryan & Bryan (1978) tarafından yapılan çalışmada sözel iletişim becerilerin problem olan ve olmayan öğrenme güçlüğü gösteren öğrencilerin sosyal kabullerini incelemiş; sözel iletişim becerilerin problem olan öğrenme güçlüğü gösteren öğrencilerin sözel iletişim becerilerinde problem olmayan öğrenme güçlüğü gösteren öğrencilere göre sosyal ret oranlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

1993 yılında Townsend, Wilton ve Vakilirad tarafından yapılan araştırmada ilkokul ve ortaokullardaki zihinsel engelli öğrencilere normal gelişim gösteren öğrencilerin tutumları incelenmiş, kaynaştırma eğitimine yönelik güçlü idari yapısı bulunan okullardaki özel gereksinimli öğrencilere yönelik olumlu tutumun daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte kız öğrencilerin tutumlarının erkek öğrencilere göre daha olumlu olduğunu görülmüştür.

Wentzel'in 1994'de ortakul öğrencilerinin sosyal amaçlarının, sosyal kabul, sınıf içi davranış ve sağlanan sosyal destekle arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılan çalışmada öğrencilerin akran kabulü ile sosyal hedeflere ulaşmaları arasında pozitif, akademik hedeflere ulaşmak ile akran kabulü arasında negatif, öğretmen kabulü ile pozitif ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Özel gereksinimli öğrencilere sosyal beceri öğretiminin akran kabulü, öz saygı, sosyal çekicilik ve özgüven davranışlarına etkisini araştırmak amacıyla Ciechalski ve Schmid tarafından yapılan araştırma sonucuna göre (1995) sosyal beceri kazanımının sosyal kabulü artırdığı görülmektedir.

Dyson (2005) yaptığı çalışmada normal gelişim gösteren öğrencilerin özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarını incelemiş normal gelişim gösteren öğrencilerin özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarının olumlu olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Pijl ve Frostad tarafından yapılan çalışmada (2009), öğrenme güçlüğü tanısı olan çocukların benlik algıları ile sosyal kabulleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmaya öğrenme güçlüğü olan ve olmayan öğrenciler katılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre öğrencilerin benlik kavramıyla sosyal kabul puanları arasında orta düzey bir ilişki bulunurken, orta düzey zihinsel engelli öğrencilerin sosyal kabulleriyle benlik algıları arasında yüksek düzeyde bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Normal gelişim gösteren ortaokul öğrencilerinin özel gereksinimli akranlarına yönelik tutumlarını incelemek amacıyla yapılan çalışmada kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre özel gereksinimli akranlarına yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Vignes ve ark., 2009).

Jones ve Frederickson'un (2010) otizmlili öğrencilerin kaynaştırılmasındaki profil farklılıklarını ortaya koymak amacıyla yaptıkları çalışmada akran, aile ve öğretmen tutumlarının akran kabulü ve reddini yordadığını bulmuşlardır. Ailelerin olumlu sosyal davranışlarının NGG öğrencilerin sosyal kabulünde yüksek düzeyde yordayıcısı olmasına karşın otizmlili öğrencilerin sosyal kabulünde düşük düzeyde yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yu ve arkadaşlarının (2014) yaptıkları çalışmada NGG öğrencilerin ÖGG öğrencilere yönelik sosyal kabullerini incelemiş, NGG öğrencilerin ÖGG akranlarını oyun için tercih etmeyip iş birliği için tercih ettikleri sonucuna ulaşmışlardır.

Longer ve arkadaşlarının (2015) yaptığı çalışmada lisede öğrencim gören ÖGG öğrencilerin sosyal kabulünü incelemek amacıyla sosyometrik teknik kullanmıştır.

Araştırma sonucuna göre ÖGG öğrencilerin NGG öğrencilere göre daha fazla reddedildikleri görülmüştür.

Bartholomeu ve Montiel tarafından yapılan çalışmada (2017) öğrencilerin sosyal kabul ve reddiyle kişilik eğilimleri, sosyalizasyon ve sosyal becerileri arasındaki ilişki incelenmiş, sosyal kabul ve red üzerinde cinsiyetin herhangi bir etkisi olmadığı, bireylerin sosyal kabulü üzerinde sosyal becerilerin daha önemli bir belirleyici olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ferriera ve arkadaşlarının (2019) yaptıkları çalışmada ÖGG öğrencilerin sosyal kabulü ile davranışsal ve sosyal becerilerinin, sınıf kalitesinin ilişkisi incelenmiştir. Araştırma sonucunda sınıf kalitesi ile sosyal kabul arasında ilişki bulunmazken, öğrencilerin sosyal ve davranışsal becerileriyle sosyal kabul arasında ilişki olduğu bulunmuştur.

Civelek'in araştırmasında (1990) ÖGG çocukların kabul görmeleri üzerinde NGG çocukların bilgilendirilmesinin etkisini incelemiş ve araştırma sonucunda bilgilendirmenin ÖGG çocuklara yönelik tutumların değiştirilmesinde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Şahbaz (2007), yaptığı çalışmada ÖGG akranları hakkında bilgilendirilmenin sosyal kabulleri üzerine etkisini araştırmış ve ÖGG öğrenciler hakkında bilgilendirmenin NGG öğrencilerin ÖGG akranlarını sosyal kabulünde olumlu yönde etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Şahbaz (2004), yaptığı çalışmada ÖGG çocukların sosyal kabulünü ortaya koymayı amaçlamış çalışmada ÖGG öğrencilerin akranları tarafından çoğunlukla tercih edilmeyip sosyal olarak red edildiğini ortaya koymuştur.

Şahbaz ve Arslan'ın (2009) yaptığı çalışmada okul öncesi öğrencilerinin sosyal kabul düzeylerini belirlemek amaçlanmış, bu doğrultuda seçilen okullardan birinde sosyal kabul düzeyinin yüksek olduğu belirlenirken, 3 okulda ÖGG öğrencilerin sosyal kabul düzeylerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ergin'in (2012) çalışmasında çocukların dil gelişim seviyeleri ile sosyal kabul düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiş, dil gelişim seviyesinin sosyal kabulün önemli bir yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ayral ve arkadaşlarının (2013) sosyal kabul düzeyi ve sosyal kabulü etkileyen faktörleri belirlemeyi amaçladıkları çalışmada cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, sınıf mevcudu, kardeş sayısı, özel gereksinimli kardeşe sahip olup olmama, engelin sayısı, anne eğitim durumu, gelir düzeyi açısından anlamlı bir fark bulunmazken, engel düzeyi ve baba eğitim durumu açısından anlamlı bir fark gözlenmiştir.

Gökbulut ve arkadaşlarının (2017) yaptıkları çalışmada ÖGG öğrencilerin akranları tarafından sosyal kabullerini araştırmışlar ve kız öğrencilerin sosyal kabul düzeylerinin daha yüksek olduğu, yaş ile sosyal kabul düzeyi arasında bir ilişki olmadığı sonuçlarına ulaşmışlardır.

Karataş ve Arslan (2018) yaptıkları nicel- nitel karma çalışmada zihin engelli kaynaştırma öğrencilerinin sosyal kabullerini incelemiş, cinsiyet ve baba eğitim durumuna göre anlamlı farklılık olduğu ancak anne eğitim durumu, kardeş sayısı ve aile gelir durumuna göre anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Bununla birlikte nitel verilerden elde edilen sonuçlar ise zihin engelli akranın sosyal kabulünde cinsiyetinin etkili olmadığı yönündedir. NGG çocuklar tarafından zihin engelli akranlarının sinirlenmesi, bağırması, küfür etmesi rahatsız edici davranış olarak belirtilirken çalışkanlığı, mutlu olması ve iyi bir insan olması kabul edici davranışlar arasında sayılmıştır.

Akın (2019), okul öncesi dönemdeki NGG çocukların ÖGG akranlarına yönelik bireysel farklılıklara ve sosyal kabule yönelik görüşlerini incelemiştir. NGG çocuklarla yapılan görüşme sonuçlarına göre NGG çocuklar, ÖGG çocuklara yönelik duygularını üzüntü, kaygı, kızgınlık, yalnızlık, çaresizlik ifadeleriyle ortaya koymuştur. Olumlu düşüncelerini açıklarken duyarlı olma, yardım etme, hoşgörü gibi ifadeler kullanırken olumsuz düşüncelerini açıklarken problem davranış sergileme, düşük beklenti içinde olma, alay etme gibi ifadeleri sık sık dile getirmişlerdir. Akran kabulüne yönelik sonuçlar incelendiğinde ilk görüşmede akranlarından biri kabul, dördü hem kabul hem red, sekizi ise reddettiğini belirtmiştir. Teyit edici görüşmede

ise 5 tanesi kabul, iki tanesi hem kabul hem red, altı tanesi ise reddettiğini ifade etmiştir.

Aktan ve arkadaşlarının (2019) yaptığı çalışmada ilkokul öğrencilerinin kaynaştırma öğrencilerine yönelik sosyal kabul düzeyleri çeşitli değişkenler ve öğrenci görüşleri açısından incelenmiştir. ÖGG bireylere yönelik sosyal kabul düzeyleri arasında cinsiyet, aile ve yakın çevrelerinde ÖG birey olup olmama durumuna göre anlamlı farklılık olduğu; anne ve baba eğitim durumu ile aile gelir düzeyine göre anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye’de ve yurtdışında yapılan araştırmalar incelendiğinde genellikle ÖGG öğrencilere yönelik sosyal kabul düzeyinin belirlenmesi, sosyal kabul düzeyinin sosyodemografik özellikler açısından incelenmesi, hem NGG çocuklar hem de ÖGG çocuklarla ilgili değişkenlerle ilişkinin incelenmesi, sosyal kabulde aile, akran ve öğretmen tutumlarının etkisinin ortaya konulmasına yönelik çalışmalar olduğu görülmektedir.

1.2. PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK

Önemli olan; kişinin zorlu durumunu insan başarısına, kişisel trajediyi zafere dönüştüren en iyi şekilde eşsiz insan potansiyeline tanıklık etmektir.

(Victor E. Frankl, İnsanın Anlam Arayışı)

1.2.1. Kavramın Gelişimi

Alanyazın incelendiğinde 2000’li yılların başlarına kadar psikoloji biliminin araştırmalarının çoğunun bireylerin olumsuz özelliklerine yönelik olduğu görülür. Son zamanlarda ise mutluluk, iyilik hali, öznel iyi oluş, umut, iyimserlik gibi konularda yapılan çalışmaların arttığı ve bu konuların çatısı olan pozitif psikoloji çalışmalarına yoğunluk verildiği belirlenmiştir. Pozitif psikoloji kapsamına giren kavramlardan birisi de psikolojik sağlamlıktır. Psikolojik sağlamlık kavramının tanımıyla ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Kavramın şahıslara göre tanımını incelemeyen önce kökenini

incelemek faydalı olacaktır. Zira kelimelerle düşünür, kelimelerle mukayese yapar ve kelimelerle farkları ortaya koyarız. Özellikle bilimsel açıdan kelimeleri etimolojisiyle bilmek bilimsel berraklığı, bilişsel arılığı ve bilimsel bilgileri doğru anlamayı temin eder. Aksi takdirde bilimsel ve bilişsel bir belirsizlik (flu) oluşur ki o takdirde gelişme olmaz ve hiçbir şey yapılamaz olur (Sezgin, 2019).

Psikolojik sağlamlık Latince “Resiliere” kavramından türetilerek resilience şeklinde kullanılmıştır. Türkçe “elastikiyet, esneklik, mukavemet, geri tepme” anlamlarına gelen resilience kavramı zorluklar karşısında hızlı iyileşebilme ve esneklik anlamına gelirken kavramın, karşı koyma, dayanma, boyun eğmeme, direnme durumlarını da kapsadığını söyleyebiliriz (Oxford İngilizce Sözlüğü). Psikolojik sağlamlık kavramının Türkçe anlamına bakıldığında ise sağlamlığın “sağlam olma durumu, metanet” şeklinde tanımlandığı görülmektedir (TDK).

Alanyazında psikolojik sağlamlık kavramının bir çok tanımı bulunmaktadır. Murphy (1987) psikolojik sağlamlığı zorlu hayat olaylarıyla baş etme yöntemleri ve toparlanmanın nasıl yapıldığını konu alan bir kavram olarak tanımlarken Ramirez (2007) rahatsızlıklardan, olumsuz şartlardan ve değişimlerden sonra kısa sürede toparlanabilme, eski formuna dönme kabiliyetidir. Fraser, Richman ve Galinsky’e göre (1999) stresli hayat olayları ve olumsuz koşulların üstesinden gelebilme ve olumlu uyum sağlayan özellikler gösterebilme anlamına gelmektedir.

Kavramın Türkçe literatürde kullanımını incelendiğinde; Kaner ve Bayraklı (2011), Öğülmüş (2001) yılmazlık, Akça (2012), Terzi (2008) kendini toparlama gücü, Sarıkaya (2015), Bacanlı (2010) psikolojik dayanıklılık olarak kullanıldığı görülür. Yalım (2007), Gizir (2007), Kararımak (2006), Özer (2008), Önder ve Gülay (2008) ise psikolojik sağlamlık şekliyle kullanmıştır.

- Kavramın çeşitli tanımlarının olmasına karşın farklı tanımların ortak sayılabilecek bazı özellikleri vardır:
- Zorlu hayat koşuluna, deneyimine maruz kalma şartı
- Bir baş etme yönteminin kullanılması

- Zorlu hayat olayından önceki duruma geri dönebilme (olumlu bir uyum gösterebilme)

Psikolojik olarak sağlam olan bireylerin özellikleri Haynes (2005), 3 başlık altında toplayarak sınıflandırmıştır. a) Sosyal Özellikleri, b) Duygusal Özellikleri, c) Bilişsel/akademik Özellikleri.

1. Sosyal Özellikleri

- Arkadaşlıklar geliştirmede yeteneklidir.
- Başkalarıyla pozitif ilişkiler kurmakta yeterlidir.
- Dilin uygun kullanımını gerektiren etkili iletişim becerilerine sahip olduğu görülür.
- Gerekli olduğunda yardım bulabilir ama yardım alma noktasında isteksizdir.

2. Duygusal Özellikler

- Güçlü bir öz-yeterlik duygusu sergiler.
- Kendine güveni yüksek bir düzeydedir.
- Yüksek öz saygısı ve kendini kabul vardır.
- Duyguları denetleme ve farkına varma becerisi gösterir.
- Yeni durumlara çabucak adapte olabilir.
- Kaygı ve engellenmeye dayanabilme gücü gösterir.

3. Bilişsel/Akademik Özellikler

- Başarı güdüsü yüksektir.
- Geleceği düşünme ve planlama yeteneği sergiler.
- Stresli ve travmatik olaylarla mantıklı bir şekilde mücadele eder.
- Dışsal yüklemelerden (şans, yetenek vb.) çok içsel yüklemelerde (çaba, gayret vb.) bulunur.

- Çevresini, çevresindekilerin yararı için biçimlendirip harekete geçirir (Gürgan, 2006).

1.2.2. Faktörler

1.2.2.1. Risk Faktörleri

Psikolojik sağlamlığın oluşabilmesi için ön koşul olan risk faktörleri bireylerin ileriki hayatlarında olumsuz sonuçlara yol açabilecek maruz kalınan olaylar, travmalar, deneyimlerdir. Yapılan çalışmalarda her bireyin risk faktörlerini farklı zorluk seviyelerinde tanımlıyor olmaları risklerin ölçülebilir olduğu kanaatini uyandırmıştır (Luther, Cicchetti ve Becker, 2000). Aşağıda Werner ve Smith'in risk faktörleri için yaptığı sınıflandırma verilmiştir (1992).

Psikolojik Sağlamlık İçin Risk Faktörleri		
Bireysel Risk Faktörleri	Ailesel Risk Faktörleri	Çevresel Risk Faktörleri
<ul style="list-style-type: none"> • Yetersiz problem çözme becerisi • Zihinsel gerilik • Sigara kullanımı • Erken doğum • Kronik rahatsızlıklar • Düşük özdüzenleme becerisi • Yüksek agresyon	<ul style="list-style-type: none"> • Ruhsal hastalık geçmişi • Kalabalık aile yapısı • Anne babanın boşanması • Aile fertlerinden birinin ölümü • Suça karışmış aile • Anne babanın eğitim durumu	<ul style="list-style-type: none"> • Düşük sosyo-ekonomik düzey • Akran zorbalığı, akran reddi • İstismar • Doğal Afetler • Göç • Savaş, terör • Yetersiz beslenme

-
- Olumsuz hayat deneyimleri
  - Anne baba ile kurulan ilişki
  - Aile içi çatışma
-

1.2.2.2. Koruyucu Faktörler

Bireyin hayatındaki risk faktörlerinin olumsuz sonuçlarına verdiği olumsuz tepkilerin pozitif yönde değişmesini sağlayan ve iyileştiren etkenler olarak tanımlanır (Rutter, 2006). Risk faktörlerinin olumsuz sonuçlar doğurmasını engelleyen yapısıyla da önleyici bir etkisi de vardır (Iwaniec, 2006). Aşağıda çeşitli kaynaklar incelenerek bir araya getirilen koruyucu faktörlerin sınırlandırılması verilmiştir.

Psikolojik Sağlık İçin Koruyucu Faktörler

Bireysel Koruyucu Faktörler	Ailesel Koruyucu Faktörler	Çevresel Koruyucu Faktörler
<ul style="list-style-type: none"> • Zeka Düzeyi • Duygusal Zeka • Empati sahibi olma • Bilişsel esneklik sahibi olma • Özgüven, özyeterlik algısına sahip olma • İç kontrol odağı sahibi olma, • Özdüzenleme becerisi	<ul style="list-style-type: none"> • Eğitimde ailenin rolü • Olumlu aile iklimi • Düzenli ev ortamı • Destekleyici ebeveynlik • Ebeveynlerin lise sonra eğitimi olması • İlgi ve bağlılık • Bakımverenle yakın ilişki	<ul style="list-style-type: none"> • İlişki kurmak • Güvenilir bir çevreye sahip olma • Hayatı boyunca kullanabileceği beceriler öğretme • Gerçekleştirilebilecek hedefler belirleme ve hedefe ulaşması için gereken desteği sağlama • Olumlu akran desteği • İyi okul iklimi

---

-
- Amaç sahibi olma
  - İletişim kurma ve problem çözme becerisi sahibi olma
  - Mizah duygusu
  - Çocuğa dair gerçekçi beklentiler
  - Avantajlı sosyo-ekonomik düzey
  - Olumlu bir rol modele sahip olma
-

1.2.2.3. Olumlu Sonuçlar

Karşılaşılan risk faktörleri, bu faktörlerin şiddeti ve kişileri bunlardan koruyan mekanizmalar her birey için farklılaşmaktadır. Her koruyucu faktörün her bireyi aynı oranda korumayacağı gibi her risk de her bireyi aynı şekilde etkilemez. Bu yüzden risklere bakmanın yanında bireyin toplum tarafından beklenen davranışsal yeterliliklerine de bakmak gerekir. Bu davranışsal yeterliliklere olumlu sonuçlar adı verilir (Gürgan, 2006).

Bireyin sahip olduğu koruyucu faktörleri kullanması yoluyla maruz kaldığı risk faktörleriyle baş edebilmesi sonucu kazandığı yeterliliklere olumlu sonuçlar adı verilir (Ülker, Tümlü, Recepoğlu, 2013).

Gizir (2007), olumlu sonuç göstergelerini akademik başarı, sosyal hayattaki pozitif ilişkiler, sayıca daha az duygusal ve davranışsal problem varlığı ve psikopatolojinin olmayışı olarak sıralamaktadır.

Aşağıdaki tabloda olumlu sonuçlar verilmiştir.

Olumlu Sonuçlar

- Çevreyle iyi ilişkiler kurma
  - Gelişim dönemine uygun görevler yapma
  - Riskli davranışlar sergilememe
  - Duygusal sorunların azlığı
-

-
- Mutlu olma
  - Bireye iyi gelecek bir sporu yapma
  - Kurallara uyma
  - Toplumsal hizmet çalışmalarına gönüllü katılma
  - Psikopatoloji olmaması
  - Hayattan zevk alma
  - İyi olma hali
-

1.2.3. Yapılan Çalışmalar-Araştırmalar

Son zamanlarda psikolojik sağlamlık kavramına artan ilgiyle birlikte hem yurt içinde hem de yurt dışında çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların bir kısmı psikolojik sağlamlık düzeyini artırma programlarının etkiliğini ölçerken bir diğer kısmı psikolojik sağlamlığın farklı değişkenler açısından incelenmesi amacıyla yapılmıştır.

Gizir (2004), yoksulluk riski altındaki ortaokulda okuyan öğrencilerin akademik başarılarına etki eden koruyucu faktörleri araştırmış, 872 öğrenciyle yapılan çalışma sonucunda yüksek beklentili aile, akranlarla ilişkide ve okul ortamındaki ilgi ve sevecenlik dışsal koruyucu faktörler olarak belirlenirken; iç denetim sahibi olma, gelecekte umutlu olma, empati becerisine sahip olma, öz yeterlilik içsel koruyucu faktörler olarak belirlenmiştir.

Terzi (2005), öznel iyi oluş değişkenini inceleyip buna dayanarak psikolojik dayanıklılık modelini analiz etmiştir. Araştırma bulgularına göre stresli hayat olayları yaşanırken psikolojik sağlamlık öznel iyi oluşu bilişsel değerlendirme ve başa çıkma vasıtasıyla dolaylı yoldan etkilemektedir.

Yalın (2007) yaptığı çalışmada üniversitede okuyan öğrencilerin uyumuna etki eden psikolojik sağlamlık, başa çıkma, iyimserlik ve cinsiyet rolünü araştırmıştır. Araştırmanın sonucunda uyumu yüksek olan öğrencilerin psikolojik sağlamlık, başa çıkma ve iyimserlik puanlarının da yüksek olduğu görülmüştür.

Önder ve Gülay (2008), ortaokul öğrencilerinin psikolojik sağlamlıkla kendilik ve cinsiyetin ilişkisini incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda cinsiyet ve kendilik kavramı psikolojik sağlamlığı anlamlı düzeyde etkilemekte olduğuna ulaşılmıştır.

Arslan (2015), duygusal istismar ile psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırmanın sonucunda duygusal istismarın psikolojik sağlamlığa ve psikolojik hastalıklara anlamlı düzeyde etki ettiği, duygusal istismar ile psikolojik sağlamlık arasında ters yönde ilişki olduğuna ulaşılmıştır.

Bulut (2016), ergenlerin psikolojik sağlamlıkları ile anksiyete ve sosyal destek arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Psikolojik sağlamlık ile anksiyete arasında negatif yönde bir ilişki olduğu bulunurken psikolojik sağlamlık ve sosyal destek arasında

pozitif yönde ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca sosyal desteğin, psikolojik sağlık ve anksiyete arasında kısmi aracı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Güngüz (2017), lise öğrencilerinde stresle başa çıkma, kontrol odağı ve psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkiyi incelemiş, araştırma sonucunda stres durumunda erkeklerin iyimser yaklaşımda kızların ise çaresiz yaklaşımı tercih ettiklerini bulmuştur.

Kılıç ve arkadaşları (2020), üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlık düzeyleri ile özyeterlilik ve beden imajı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırma sonucuna göre psikolojik sağlık ile özyeterlilik ve beden imajı arasında anlamlı düzeyde ilişki olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte erkeklerin bütün değişkenler için puan ortalamasının daha yüksek olduğu dolayısıyla psikolojik sağlıklarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Akran zorbalığı yapan çocuklar üzerinde yapılan bir çalışmada, zorbalık yapan çocukların zorbalık davranışları ile psikolojik sağlıkları arasında negatif yönde bir ilişki bulunmuştur (Yavaş, 2021). Benzer bir çalışmanın okul öncesi öğrencilerinde yapılmasının sonucunda da psikolojik sağlık arttıkça akran zorbalığı davranışlarının azaldığı görülmüştür (Gün, 2021).

Sosyo-ekonomik düzeyin psikolojik sağlık üzerindeki etkisini incelemek amacıyla yapılan bir çalışmada (Akar, 2018) sosyoekonomik düzeyi düşük olan ergenlerin 10 oturum gerçekleştirilen grup terapisi sonucunda çalışma grubundaki ergenlerin psikolojik sağlık düzeylerinin arttığı gözlemlenmiştir. Yapılan izleme çalışmalarıyla da sonucun sürekliliği ortaya konmuştur.

Bedel ve Güler (2019) ortakoul öğrencilerinde psikolojik sağlık ile başa çıkma stratejilerini incelemişlerdir. Araştırmada başa çıkma stratejilerinde cinsiyetler arası anlamlı bir farkın olmadığı, kız öğrencilerin psikolojik sağlık puan ortalamasının erkek öğrencilerin psikolojik sağlık puan ortalamasından yüksek olduğu ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonuçlarına ulaşmışlardır.

Rew ve arkadaşları (2001) evsiz ergenlerin psikolojik sağlık düzeyleri ile risk faktörleri, koruyucu faktörler arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre psikolojik sağlığını yüksek algılayan ergenlerin yalnızlık ve

umutsuzluğa çok fazla kapılmadıkları ve hayatlarını riske atacak davranışları daha az sergiledikleri görülmüştür.

William ve Nelson (2012) cinsel istismara uğrayan ergenlerin psikolojik sağlamlıklarını etkileyen değişkenleri araştırmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre umut ve beklenti içinde olma, okula bağlılık, sosyal destek, bakım verenin eğitim durumu ve sosyo- ekonomik düzeyin psikolojik sağlamlığı yordayan değişkenler olduğuna ulaşılmıştır.

Keye ve Pidgeon (2013), psikolojik sağlamlık ile özyeterlilik ve farkındalık arasındaki ilişkiyi incelemiş, akademik özyeterlilik ve farkındalığın psikolojik sağlamlığı yordadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Panchal ve arkadaşları (2016) psikolojik sağlamlık ile öznel iyi oluş, iyimserlik ve algılanan stres arasındaki ilişkiyi incelemiş, araştırma sonucunda psikolojik sağlamlık ile iyi oluş ve iyimserlik arasında anlamlı bir ilişki olduğuna ulaşmışlardır. Pozitif yönlü bu ilişkilerin tespit edilmesinin yanında psikolojik sağlamlığın iyi oluşun anlamlı bir yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Martinez ve Ruch (2017), pozitif etki, özyeterlilik, karakter güçleri, iyimserlik, özsaygı, sosyal destek, yaşam doyumu ve sosyo-demografik değişkenlerin psikolojik sağlamlık üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre karakter güçlerinden teolojik dışındaki alt boyutların (entelektüel, duygusal, kısıtlayıcı, duygusal), özyeterlilik, özsaygı, pozitif etki, iyimserlik, sosyal destek ve yaşam doyumunun psikolojik sağlamlığı yordadığı ortaya çıkmıştır.

Plexico ve arkadaşları (2019), kekeme olan bireylerin kendini kabul, psikolojik sağlamlık, başa çıkma ve yaşam doyumlarını incelemişlerdir. Araştırma sonucuna göre kekemeliğin düşük psikolojik sağlamlık ve düşük kendini kabul ile ilişkili olduğu, psikolojik sağlamlık düzeyi düşük olan kişilerin yaşam doyumunun da düşük olduğu, kekeme bireylerin uyumsuz başa çıkma stratejileri kullandığı ve psikolojik sağlamlığın yüksek olmasının koruyucu bir faktör olabileceği sonucuna ulaşmışlardır.

Ergenlerde sosyal kaygı ve yalnızlığın psikolojik sağlamlık ile ilişkisini incelemek için yapılan araştırmada psikolojik sağlamlığın sosyal kaygı ve yalnızlık ile arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu ortaya konmuştur. Çalışmanın bir diğer

bulgusu ise psikolojik sağlamlık ve yalnızlık arasında sosyal kaygının tam aracılık rolünde işlev gördüğüdür (Çetiner, 2021). Benzer bir sonuca da psikolojik sağlamlığın yalnızlığın negatif yönde anlamlı bir yordayıcısı olduğu sonucuna varılmıştır (Pakdaman ve ark., 2016).

1.3. PSİKOLOJİK VE DUYGUSAL İYİ OLUŞ

1.3.1. Kavramın Gelişimi

Seligman ile yükselişe geçen pozitif psikoloji hareketi içindeki insan bilimcileri bireylerde algılanan eksiklikleri gidermek yerine iyi oluşu ve mutluluğu artırmayı hedeflemektedir (Carr, 2016, s.12). Bu doğrultuda son yıllarda olumlu duygular, psikolojik iyi oluş, yaşam doyumu, mutluluk, psikolojik sağlamlık gibi bireydeki olumlu tarafı araştıran bilimsel çalışmaların arttığı görülmektedir.

Pozitif Psikolojinin temsilcilerinden Martin Seligman “Psikoloji insanları mutlu kılabilir mi?” sorusunun cevabını arar nitelikte çalışmalar yapmıştır. Psikolojide mutluluk kelimesinin ise iyi oluş kavramı ile de kullanıldığı görülmektedir. İyi oluş kavramı 2 temel felsefe yaklaşımına dayanmaktadır. Bunlardan ilki olan Hedonic yaklaşıma göre mutluluk alınan hazlara odaklanmaktadır. Olumlu duyguların baskın olduğu bu yaklaşıma psikolojide “öznel iyi oluş” adı verilir. Öznel iyi oluş, bireyin hayatıyla ilgili bilişsel tutumlarını ve duygulanımlarındaki olumluluğun varlığı ve olumsuzlukların yokluğu olarak tanımlanmaktadır (Diener, 1984)

Diğer yaklaşım olan Eudaimonic yaklaşım ise Aristoteles’in görüşlerine dayanmaktadır. Aristoteles hedonic yaklaşımın insanları köleleştirdiğini ve gerçek mutluluğun erdemlere dayandığını ifade etmektedir. Aristoteles’in erdemden kastettiği içimizdeki en iyiyi ortaya çıkarmak için sürekli gayret etmektir (Ryff, 2013).

Eudaimonic yaklaşıma göre kişiye haz veren bazı şeylerin mutluluk getirmek bir tarafa kişiye zarar verdiğini savunur. Bu noktada ortaya çıkan kavram “psikolojik iyi oluştur”. Öznel iyi oluş bireyin haz elde etmesi, olumlu duyguların varlığı ve olumsuz duyguların yokluğu gibi kavramları içerirken psikolojik iyi oluş, kendini gerçekleştirme, erdem, gayret, özerklik gibi kavramları içerir.

1.3.2. Psikolojik İyi Oluş Modelleri

1.3.2.1. Bradburn'un Psikolojik İyi Oluş Modeli

Literatürde İngilizce Psychological Well-Being adıyla kullanılan psikolojik iyi oluş kavramının ilk kavramsallaştırılmasının Bradburn tarafından yapıldığı söylenebilir. Psikolojik iyi oluşu pozitif ve negatif duygulanım arasındaki içsel farklılaşma ve denge şeklinde tanımlamıştır (Bradburn, 1969). Yani eğer olumlu duygulanım olumsuz duygulanımdan fazla olursa psikolojik iyi oluş yüksek tam tersi olursa psikolojik iyi oluşun düşük olduğu anlamına gelir (Bradburn, 1969). Psikolojik iyi oluşun bu iki boyuttan etkinlendiğine karar verdikten sonra Bradburn her bir boyutta hangi tür değişkenlerin olduğunu belirlemeye çalışmıştır (Bradburn,1969). Olumsuz duygulanım alt boyutunun geleneksel ruhsal ve zihinsel hastalıklar ile ilgili olduğunu öne sürmüştür (Bradburn, 1969). Aile içinde, işte, çiftler arasında yaşanan problemler, sinir krizi yaşama, kaygı ile ilgili durumlar ve her türlü kişilerarası ilişkide yaşanan sorunların olumsuz duygulanımı artırdığını belirtmektedir (Bradburn, 1969). Olumlu duygulanımı artıran faktörlerin ise çevreyle kurulan her türlü etkileşim ve dünyaya aktif katılımıdır.

1.3.2.2. Ryff'in Psikolojik İyi Oluş Modeli

Ryff yaptığı incelemelerin sonucunda iyi oluşun göstergelerinin mutluluk ve yaşam doyumu olduğunu ancak o zamana kadarki bütün yaklaşımlardaki eksikliğin yaşam doyumu ölçümünde sağlıklı yaşlanan ve yaşlanmayanlar arasındaki farkı ölçmesi olduğunu söylemiştir (Ryff, 1989). Olumlu psikolojik işlevlerle ilgili kavramların bazı teorilerde birbirine yakın kavramsallaştırmalarının olduğunu ve mevcut anlamlarını değiştirmeden hepsini harmanlayarak yeni bir bakış açısı geliştirebileceğini savunmuştur. Yetişkin bireyler için 6 boyuttan oluşan bir model önermektedir.

Ryff Psikolojik İyi Oluş Modeli'nin 6 Boyutu

Öz Kabul	Öz kabul optimal işleyiş, kendini gerçekleştirme ve olgunluğun göstergesi olmasının yanında ruh sağlığının da temek bir özelliğidir. Hayat boyu gelişim kuramları benliğin ve geçmiş yaşamın kabulünü
----------	---

de vurgulayarak bireyin kendine karşı olumlu tutumlarını pozitif psikolojik işlevin merkez bir özelliği olarak ortaya koyar.

Başkalarıyla
Olumlu
İlişkiler

Ryff'den önceki kuramların çoğu, sıcak ve güvene dayalı kişiler arası ilişkilerin önemli olduğunu belirtir. Sevmek, ruh sağlığının da temel bir bileşenidir. Kendini gerçekleştirebilmiş kişiler, herkes için güçlü bir şefkat ve empati duygusuna sahiptir. Bu kişiler aynı zamanda derin bir sevgi hissine, arkadaşlık kurma yeteneğine sahiptirler. Diğer insanlara karşı duyulan sıcaklık bir olgunluğun bir kriteri olarak ortaya çıkmaktadır. Yetişkinlik dönemi gelişim kuramları, başkalarıyla kurulan yakınlığın ve diğerlerine yol gösterebilmenin başarılmasını da vurgular.

Özerklik

Öz-belirleme, bağımsızlık ve içsel davranışların düzenlenmesi gibi nitelikler literatürde kayda değer bir düzeyde vurgulanır. Örnek olarak, kendini-gerçekleştirme kuramcıları özerk olma ve geleneksele direnme olarak tanımlanır. İşevsel olarak tam olan kişi değerlendirme için başkalarına bakmaz. Kişisel standartlara göre kendini değerlendirdiği bir içsel değerlendirme merkezi vardır. Birey toplulukların toplu korkularına, inançlarına ve yasalarına bağlı olmadığı bir sözleşmeyi kapsadığı görülür. İçte doğru dönme sonraki yıllarda hayat boyu gelişim kuramcıları tarafından insanın gündelik hayatını düzenleyen kurallardan kurtularak özgürlük kazanması olarak görülür.

Çevresel
Hakimiyet

İnsanın kendine göre olan ortamları tercih etmesi veya bu ortamları kendisinin oluşturması ruh sağlığının temel niteliklerinden birisidir. Olgunluk, kişinin kendisi dışında önemli bir faaliyete katılımını gerektirir. Bireyin karmaşık yapıdaki ortamları yapılandırabilmesi ve düzenleyebilmesi hayat boyu gelişimin gerekliliklerindedir. Bireyin çevresel fırsatlardan yararlanma derecesi de başarılı yaşlanma için vurgulanır. Bu birleşik bakış açıları, çevreye aktif olarak katılmanın

ve ustalığın, pozitif psikolojik işleyişin önemli faktörleri olduğunu ortaya koyar..

Hayat amacı

Ruh sağlığının bir tanımı da bireyin yaşamın anlamını hissettiren inançları içermesidir. Olgunluk ise hayat amacını, bir yönlülük duygusunu ve amaçlılığı vurgular. Yaratıcı ve üretken olmak ve hayatın sonraki dönemlerinde duygusal bütünleşmeyi sağlamak gibi hayatta değişen çeşitli amaçlara hayat boyu gelişim kuramcıları atıfta bulunur. Amaçlara, niyetlere ve yönlülüğe sahip olan kişiler olumlu işlevlere sahiptir denilebilir. Ve bütün bunlar hayatın anlamlı olduğu hissine katkıda bulunur.

Kişisel Gelişim

Tam bir psikolojik işlevsellik, bireyin yalnızca belirtilen nitelikleri elde etmesiyle değil, bireyin potansiyelini geliştirmesi ve bir insan olarak gelişme ve büyümeye devam etmesini de gerektirir. Bireyin potansiyelini gerçekleştirmeye olan ihtiyacı kişisel gelişime odaklanan klinik perspektiflerin merkezinde yer alır. Tam olarak işleyen kişinin özelliklerine örnek olarak deneyime açıklık verilebilir. Deneyime açık olan kişi bütün sorunların çözümü ulaştığı sabit bir duruma ulaşmaktan daha çok sürekli olarak gelişim gösterir. Sürekli büyüme ve hayatın farklı dönemlerinde yeni zorluk ve görevlerle karşı karşıya kalmasına hayat boyu gelişim kuramları açıkça vurgu yapar. Süregelen kendini gerçekleştirme ve kişisel gelişim, hayat boyu gelişim kuramlarında önemli bir temadır. Aristoteles'in eudaimonia anlayışına en yakın olarak değerlendirilebilecek anlayış budur.

(akt. Ryff, 1989)

Yapılan Araştırmalar

Alanyazında iyi oluşla ilgili yapılan çalışmalar aşağıdaki gibidir:

Şahin (2019), bireylerin erkek veya kadın olması ile psikolojik iyi oluş düzeyleri arasında bir bağlantı olmadığını, cinsiyet değişkeninin psikolojik iyi oluşun yordayıcısı olmadığını sonucuna çalışmasında ulaşmıştır.

Demirci ve Şar (2017), psikolojik iyi oluş, kendini bilme ve algılanan ebeveyn tutumları arasındaki ilişkiyi incelemiş, yapılan analizler sonucunda çevresel hakimiyet, özerklik, yaşam amaçları ve öz kabul boyutlarının öz bilginin anlamlı yordayıcılarından olduğu, en yüksek psikolojik iyi oluş düzeyine sahip öğrenciler demokratik ebeveyn tutumu algıladıkları sonrasinda sırasıyla koruyucu ve otoriter ebeveyn tutumu algıladıklarına ulaşmışlardır.

Doğan (2016), lise öğrencilerinin sosyal internet sitelerini kullanma sıklıkları ile mutluluk, psikolojik iyi oluş ve yaşam doyumu arasındaki ilişkiyi incelemiş, sosyal internet sitelerini kullanmanın yaşam doyumu, mutluluk ve psikolojik iyi oluşu anlamlı düzeyde yordadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sezer (2013), kişilerin dinledikleri müzik türü, psikolojik iyi oluş ve internet kullanma alışkanlıkları arasındaki ilişkiyi incelemiş, psikolojik iyi olma halinin internet kullanım süresi arttıkça olumsuz etkilendiğinin, saldırgan sözler içeren müzikleri dinleyen kişilerin kendine zarar verme ve madde kullanım riskinin arttığı, uygun sürede internet kullanmayla çevreyle olumlu ilişkiler geliştirmek ve kendini olumlu algılaması ilişkili bulunmuştur.

Kuyumcu (2012)'nin yapmış olduğu çalışmada üniversite öğrencilerinin duyguları ifade etme, duygusal farkındalık ve psikolojik iyi oluş düzeylerinin cinsiyet ve yaşanan ülkeye göre farklılık gösterme durumları incelenmiş, İngiliz üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluş düzeylerinin Türk öğrencilere göre daha yüksek olduğu, kızların psikolojik iyi oluş düzeylerinin erkeklere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Jeon ve arkadaşları (2018)'nin yaptığı çalışmada erken çocukluk dönemi öğretmenlerinin psikolojik iyi oluş ile öz yeterlik, iş ortamı ve özgeçmişleri arasındaki ilişkiyi incelemiş, analiz sonuçlarında öğretmenlerin psikolojik iyi oluş,

öz yeterlik ve çalışma ortamları ile özgeçmişlerine göre daha fazla ilişkili olduğu bulunmuştur.

Doğru (2018), üniversiteye giden bireylerin sosyal destek kaynaklarının işlevselliğinin arttıkça, sosyal destek kaynakları ve türlerine ilişkin sübjektif algılamaları olumlu oldukça strese karşı etkili bir yönetim becerisi gösterdiklerini, hedeflerine ulaşabilmek için işlevsel bir gayret gösterdiklerini tespit etmiştir. Bu şartlar altında psikolojik iyi oluş düzeyleri de artmıştır.

Keskin (2021)'in çalışmasında ergenlik dönemindeki bireylerde gelişim görevini yerine getirememeye bağlı olarak çatışma yaşayan, duygusal boşlukta olan, stres yaşayan ve kendine yönelik yıkıcı eleştirilerde bulunan ergenlerde özgüvenin düştüğü, psikolojik iyi oluş seviyesinin azaldığı ve bunlara bağlı olarak ergenin sigara, alkol kullanımı, antisosyal davranışlarda bulunma gibi dürtüsel davranışlar sergilediğı sonucuna ulaşılmıştır.

Şahin (2019), ergenlerin yaşadıkları çatışma durumlarını yönetebileceğı beceriler kazanmasının psikolojik iyi oluşlarını olumlu yönde etkilediğini bulmuştur. Ergen bu yolla hayatında ulaşabileceğı daha fazla hedefler üretip bunlar için çaba göstermektedir. Bu uğraşla birlikte kendine bakışı daha olumlu bir düzeye gelir ve psikolojik iyi oluşu buna bağlı olarak gelişir.

Varan (2022), çalışmasıyla dışa dönük kişiler ile çevresindeki durumlara ve kişilere yönelik vicdanı yüksek olan bireylerin kendini benimseme, bağımsız karar alabilme, empatiye dayalı ilişkiler kurma konusunda başarılı olduğunu bununla birlikte öz bakımını önemseyen kişilerin psikolojik iyi oluş seviyelerinin yüksek olduğu sonuçlarına ulaşmıştır.

Netz ve arkadaşlarının (2005), yaptıkları çalışmada bireyin spor yapmasının, fiziksel faaliyetlere ve eğlenceleri katılmasının ruh hallerini pozitif olarak yansıtmalarını sağladığı, sosyal ortamlarda yapılan bu tür etkinliklerin psikolojik iyi oluş düzeyini artırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Atan (2020), 5-6 yaş çocuklarda psikolojik iyi oluş ile ego durumları, ebeveyn ve öğretmen kişilik türleri ve dereceleri arasındaki ilişkileri incelemiştir;

çocukların psikolojik sağlığının, ebeveynlerin ve öğretmenlerin ego durumları ve kişilik özellikleri arasındaki güçlü bir ilişki olduğunu sonucuna ulaşmıştır. Bununla birlikte çocukların psikolojik sağlıkları ile ebeveyn ve öğretmenlerin psikolojik sağlıkları arasında güçlü bir bağ olduğu görülmüştür.

Erata ve Zbey (2020), yaptıkları araştırmada okul öncesi çocukların sosyal duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlamlık düzeylerinin çeşitli sosyo-demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını araştırmış, sosyal duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlamlığın çocukların cinsiyetine ve kardeş sayılarına bağlı olarak önemli ölçüde değişmediği, anne babası üniversite mezunu olanların, babaları profesyonel meslek grubunda olanların ve çalışan annelerin çocukların anne baba eğitim durumundan anlamlı düzeyde olumlu yönde etkilendikleri saptanmıştır.

Çelik (2021), 5-6 yaş çocukların okula uyum, öğrenme davranışları ve psikolojik iyi oluş değişkenleri arasındaki ilişkiyi incelemiş; okula uyumun konsantrasyon problemleri ve yıkıcı davranışları alt boyutları ile psikolojik iyi oluş ölçeğine ait tüm alt boyutlar arasında negatif yönde ilişki olduğu, olumlu sosyal öğrenme davranışları alt boyutunun, psikolojik iyi oluş ölçeğinin tüm alt boyutları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Zoul (2022), çocukların psikolojik iyi oluşları, ebeveyn çocuk ilişkileri ve okul öncesi dönemde ailelerle ilişkili faktörler arasındaki ilişkiyi incelemiş, çocukların cinsiyet, yaş ve kardeş sayısı gibi faktörlerin çocukların sosyal duygusal iyi oluşları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Özellikle kardeş sayısı arttıkça psikolojik iyi oluş toplam puanlarının düştüğü görülmüştür.

Gençdoan ve Gülbahçe (2021), üniversite öğrencilerinin anne babalarının helikopter ebeveynlik tarzı ile psikolojik iyi oluşları ve yaşam doyumları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Helikopter ebeveynlik tarzının psikolojik sağlık ve yaşam doyumu üzerinde etkisi olduğu görülmüştür.

Siddique ve D'arcy (1984), tarafından yapılan araştırmada stresin ruh sağlığı üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Ergenlerin ailelerinden, okullarından ve akran gruplarından stres algıları ile psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişki araştırılmıştır. Stresin bütün türlerinin, özellikle ailevi stresin kişinin psikolojik sağlığı üzerinde

önemli bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bununla birlikte cinsiyetin psikolojik sorunları yordadığı bulunmuştur.

Vandewater ve Lansford (1998), aile çatışması ve aile yapısının çocukların psikolojik iyi oluşları üzerindeki etkisini incelemiş, ebeveyn çatışmasının psikolojik sağlık üzerinde önemli bir etkisi olduğu gözlenmiştir. Yüksek düzeyde aile çatışmasının daha kötü psikolojik iyi oluş düzeyine sebep olduğu, ebeveyn sıcaklığı faktörü cinsiyete göre analiz edildiğinde, erkek çocuklarda ebeveyn çatışması ile psikolojik iyi oluş arasında doğrudan, kızlarda ise dolaylı bir ilişki olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Roothman ve arkadaşları (2003) cinsiyetin psikolojik iyi oluş üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Erkekler fiziksel benlik kavramı, olumlu otomatik düşünceler, yapıcı düşünme, bilişsel esneklik, toplam benlik kavramı ve dayanıklılık ölçeklerinde daha yüksek puan alırken kadınlar duygusal ifadeler, bedensel belirtiler ve dini iyilikte daha yüksek puan aldı. Tutarlılık, yaşam doyumu, duygusal denge, duygusal zekâ, öz yeterlik ve öz kavram ve dayanıklılığın sosyal yapılarının ise cinsiyet değişkeni ile ilişkisi olmadığı görülmüştür.

Prince- Embury (2009), 9-14 yaş arası çocukların ailelerinin eğitim düzeyleri ile psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişkiyi incelemiş, çocuğun iyi oluşu ile ebeveynlerin eğitim düzeyleri arasında yüksek düzeyde ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.

O'connor ve arkadaşları (2018), çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerini teşvik etmenin psikolojik sağlıkları ve iyilik halleri üzerindeki etkisini incelemiştir. Teşvikin psikolojik sağlıkları ve iyilik halleri üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

1.4. EMPATİ

“Her şeyden önce” dedi, “Eğer basit bir numara öğrenebilersen, Scout, her türden insanı daha iyi anlayabilirsin. Onun bakış açısından bakmadığın sürece bir insanı asla anlayamazsın.”

“Efendim?”

“Yani, onun derisinin altına süzülüp dolaşmaya başlamadan.”

(Harper Lee, Bülbülü Öldürmek)

1.4.1. Kavramın Gelişimi

Empati, Yunanca ön ve hissetme anlamına gelen kelimelerden türetilmiştir. Ötekinin yerine kendini koyarak, onun gözlerinden bakabilmek, böylece onun ne hissettiğini anlayarak, ona duygudaşlık edip bunu ona anlatabilmek ve önden giderek ona kendisini tanımlayabilmektir. Karşılaşılan kişinin cephesine geçebilmek, empatiyi tanımlamak için sık örnek verilen Kızılderili atasözünde olduğu gibi, kendi ayakkabılarından çıkıp ötekinin ayakkabıları ile bir süre dolaşmaktır. O ana kadar olan kendi bakış açımızı, algılarımızı bir yana bırakarak onunla “bir olma” başarılabilir (Vargel, 2018;58). TDK da Fransızca kökenini belirtip, “kişinin kendisini başka bir bilincin yerine koyarak söz konusu bilincin duygularını, isteklerini ve düşüncelerini denemeksizin anlayabilme becerisi” şeklinde tanımlamıştır (TDK). Kaynaklarda duygudaşlık veya eşduyum şeklinde de kullanıldığına rastlanılmaktadır. Türk kültüründe var olan hemhal olmak kavramı yani ötekini duymak, ötekinin acısını ruhunda hissetmek anlamına gelerek empati kelimesine yakın anlamlı olduğu söylenebilir (Sayar, 2006).

19. yüzyılda Alman estetikçilerinin kullandığı “einfühlung” terimi İngilizce “emphaty” olarak çevrilmiştir. Einfühlung kavramı ise 1873 yılında Robert Vischer tarafından ortaya konmuştur. Einfühlung’u “güzel obje içerisine kişinin kendisinin yansıması biçiminde tanımlamıştır”. Örneğin Bach’ın güzel bir parçasını dinlerken gözlerin dolması ve bu esnada duygusal olarak etkilenmek einfuhlung olarak görülüyordu (Harold, 1978; Wispe, 1990).

Einfuhlung kelimesinin “empati” kelimesine dönüşümünün ise Titchener tarafından 1909 yılında yapıldığı söylenebilir. Eski Yunanca’daki “empathia” teriminden faydalanıp Titchener İngilizce’ye çevirmiş ve empati kelimesini bir olaya,

objeye içine girerek bakmak olarak tanımlamıştır. Dökmen (2008), empati teriminin iki atası olduğunu bunlardan birinin Almanca “*einführung*”, diğerinin ise Yunanca “*empathia*” olduğunu söyler.

Empati, 1920’lerden itibaren hem kişilik kuramcıları hem de psikoterapistler tarafından çalışılmış ve üzerinde durulmuştur. Freud psikanalitik kuramında empati kavramına bugünkü anlamına uygun yer vermemişken kuramındaki özdeşim kavramı empati kavramına yakındır. Freud, özdeşim kavramını çoğunlukla karşılıklı duygular ve identity (özdeş, aynı olduğunu kanıtlamak ve fark gözetmemek) anlamında kullanmıştır. Genel bir tanım olarak ise kendisi için model oluşturan bir kişinin diğer kişinin kişiliğinin bir parçasını kendi kişiliğinin bir parçası yapma sürecidir (Taymur, Boratav, 2013). Freud’un özdeşim kavramı zihinsel gelişim için önemli bir süreç olup içselleştirmenin oluşumunda bir ara istasyon görevi yapmaktadır. Aynı zamanda savunma mekanizması özelliği de taşımaktadır. Freud’un empati anlayışı daha çağdaş bir kullanana yönelik değişmeyi yansıtmakla beraber, görüşünü daha fazla geliştirmemiştir (Emery, 1987; akt. Gültaş, 2007).

Kohut, Psikanalistler arasında empatiyi en iyi tanımlayan kuramcı olarak kabul edilir. Empatinin iki farklı önemi olduğunu, bunlardan birinin empatinin hastaların iç yaşamını tümüyle anlamak için önemli olduğunu, diğeri ise bir annenin empatik becerilerinin çocuğun benlik gelişimi için önemli olmasıdır. Kohut, çocuğun gereksinimlerinin anne tarafından empatik yaklaşımamasının çocuğun benlik gelişimini olumsuz etkilediğini savunur (Emery, 1987; akt. Gültaş, 2007).

Empati kavramını açıklayan bir çok tanım, kavrama yönelik farklı yaklaşımlar, doğal olarak farklı tanımları ve kavramın farklı yönlerini ortaya koymuştur. Günümüzde kabul gören tanım temelde Carl Rogers’ın empati anlayışında ortaya çıkan bir tanımdır. Bireyin kendisini karşısındakinin yerine koyarak olaylara onun bakış açısıyla bakması, duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bunları ona iletmesi Rogers’ın üzerinde uzlaşılan empati tanımıdır (Rogers, 1970). Bir iletişim süreci olarak empati, karşı tarafın duygu ve düşüncelerini anlamak ve anladığını gösterebilme süreci olarak tanımlanabilir (Reynolds ve Scott, 2000).

Omdahl'a göre (1995), iletişimde alıcının hedef olarak karşıdaki kişiyle aynı şeyi yaşaması, benzer şeyi hissetmesi empatidir (Rehber, 2007). Karşıdakinin duygularını, duygularının yoğunluğunu ve anlamını anlama yeteneği olan empati, algıladığını görel olarak iletmeyi de içerir (Voltan-Acar, 1985). Adler'in ise empati terimini tanımlamış olmasa bile kavramla ilgili yaptığı başkasının gözleri ile görmek, başkalarının kulağı ile duymak, başkasının kalbi ile hissetmek şeklindeki açıklaması, empatinin anlamının gelişmesine etki etmiştir (Barrett- Lennard, 1981).

Dökmen (2004) tarafından bir kişinin karşıdaki ile empati kurabilmesi için gerekli olan öğeler şöyle sıralanmıştır:

- a. Empati kuracak kişi, kendini karşıdakinin yerine koymalı ve olaylara onun bakış açısı ile bakmalı. Yani empati kuracak olan kişi empati kuracağı kişinin fenomenolojik alanına girmelidir. Fenomenolojik alan ile her insanın kendisini ve çevresini kendisine özgü biçimde algıladığı alan kastedilmektedir. Tamamen kişinin kendisine özgü algısal yaşantısıdır. Eğer empati kurmak isteniyorsa kişi dünyaya karşıdaki kişinin gözünden bakmalı, onun rolüne girmelidir. Aksi takdirde empati kurmuş sayılmayacaktır.
- b. Karşıdaki kişinin duygu ve düşüncelerinin doğru olarak anlaşılması empati kurmuş sayılmak için gereklidir. Bu yeterli olmamakla birlikte gerekli olan iki bileşen vardır; bilişsel ve duygusal bileşenler. Karşıdaki kişinin yerine kendini koyarak ne düşündüğünü anlamak bilişsel bileşenken karşıdakinin hissettiklerinin aynısını hissetmek duygusal bileşendir. Empatinin bileşenlerinin neler olduğu konusunda farklı araştırmacıların farklı yorumları vardır. Örnek olarak Hoffman empatinin bilişsel, duygusal ve güdüsel olmak üzere üç yönü olduğunu vurgularken bazı araştırmacılar ise empatinin yalnızca bilişsel yönünü bazıları ise yalnızca duygusal yönünü vurgulamışlardır. Fakat çoğu araştırmacının uzlaştığı görüş empatinin hem duygusal hem de bilişsel yönü olduğu şeklindedir.

- c. Empati tanımındaki son öge ise, empati kuran kişinin zihninde oluşan empatik anlayışın, karşıdaki kişiye iletilmesi davranışdır. Karşıdaki kişinin duygu ve düşünceleri tam olarak anlaşılrsa bile karşıdaki kişiye iletilmediği takdirde empati süreci eksik kalacaktır. Yapılan araştırmalarda kişinin zihninde kurduğu empati ile karşıdaki kişiye ilettiği empati arasında farklılık bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yani karşıdaki kişinin duygu ve düşünceleri doğru anlaşılrsa bile aktarmada güçlükle karşılaşılabılır mümkündür. Empati kurulan insana tepki vermenin ise iki yolu bulunmaktadır. Yüzü/bedeni kullanarak karşıdaki kişiyi anladığımızı ifade etme ve sözlü olarak ifade etme bu iki yoldur. Empatik geri bildirim vermenin en etkili yolu ise bu ikisini beraber kullanmaktır.

1.4.2. Aşamalı Empati Sınıflaması

Dökmen'in 1988 yılında ortaya koyduğu Aşamalı Empati Sınıflamasına göre üç temel empati basamağı vardır. Bu basamaklar, onlar basamağı, ben basamağı ve sen basamağıdır. Basamakların ne anlama geldiği aşağıdaki gibi özetlenmiştir (Dökmen, 2008, sf:173):

Onlar Basamağı: Bu basamakta tepki veren kişi, karşıdaki kişinin kendisine anlattığı sorun üzerinde düşünmez, sorun sahibini duygu ve düşüncelerine dikkat etmeden, kendi duygu ve düşüncelerinden de bahsetmeden o toplumun görüşlerini dile getiren geri bildirimde bulunur. Bu basamakta tepki veren kişi, genellemeler ve atasözleri kullanır.

Parasını israf eden kimseye “ayağını yorganına göre uzat” denilirse bu onlar basamağında tepki veren bir kimse olmuş olur. Bu sözlerde karşıdaki kişinin veya tepki verenin değil toplumun bu konuya ilişkin görüşü yansıtılmaktadır.

Ben Basamağı: Bu basamakta tepki veren kişi ben merkezlidir. Kendisine sorununu anlatan kişinin duygu ve düşüncelerine eğilmek yerine, sorun sahibini eleştirir, ona akıl verir, bazen sorunu ikinci plana atıp kendinden söz etmeye başlar.

Bu basamakta tepki veren kişi dinlediği sorun karşısında “Üzıldüm, aynı dertten bende de var” diyip kendi sorununu anlatmaya başlar. Böylece karşıdaki kişiyi

sorunuyla başbaşa bırakmış olur. Bu basamakta tepki veren bir kişi onlar basamağındakine göre bir miktar daha kaliteli bir tepki verip karşı tarafı bir miktar rahatlatmış olsa da yeterli empati kurmuş sayılmaz.

Sen Basamağı: Bu basamakta empatik tepki veren bir kişi kendisine sorununu ileten kişinin rolüne girer, olaylara kendisini merkeze alarak veya toplumun düşünceleriyle tepki vermez. Doğrudan doğruya karşıdaki kişinin duygu ve düşünceleri üzerine odaklanarak, o kişinin ne düşündüğünü ve hissettiğini anlamaya çalışır.

Sen Basamağı	Senin sorunların karşısında sen ne düşünüyor ve hissediyorsun?
Ben Basamağı	Senin sorunların karşısında ben ne düşünüyor ve hissediyorum?
Onlar Basamağı	Senin sorunların karşısında onlar (toplum) ne düşünüyor ve hissediyor?

Şekil: Aşamalı Empati Sınıflaması

1.4.3. Empatinin Önemi ve Empati ile İlişkili Değişkenler

Günlük hayatta empati, insanları birbirine yaklaştırma, iletişimi kolaylaştırma özelliğine sahiptir. İnsanlar kendisiyle empati kurulduğunda anlaşıldıklarını ve kendilerine önem verildiğini hissederler. Diğer tarafından anlaşılma ve önem verildiğini hissetmek insanı rahatlatır ve iyi hissetmesini sağlar (Dökmen, 2008, sf:169). Empati kurulana yararının yanında empati kurma kişi için de empati kurma süreci önemlidir. Empatik becerileri ve empatik eğilimleri yüksek olan kişilerin çevreleri tarafından sevilme ihtimalleri, kabul görme ihtimalleri yükselir.

Bell ve Hall'un (1954) yaptıkları araştırmada, liderlik özelliği olan kişilerin empati kurma becerilerinin yüksek olduğunu belirlemişlerdir. Araştırmalara göre empati kurma becerisi ile işbirliği arasında da ilişki vardır (Marcus, Tellen ve Roke, 1979). Kişiler arası iletişimi ve işbirliğini artırdığı için işyerlerinde çalışanlara, okullarda öğrencilere empatik beceri artırma eğitimleri verildiği söylenebilir.

1.4.4. Yapılan Araştırmalar

Alkaya (2004), lise öğrencilerinin iletişim ve empati becerilerini sosyodemografik değişkenlere göre incelemiş, internette sohbet eden lise öğrencilerinin iletişim becerileri puan ortalamasının internette sohbet etmeyen lise öğrencilerine göre daha yüksek olduğunu ve bu farkın istatistiksel olarak da anlamlı olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Dökmen (1987), empatik anlayış ile sosyometrik statü arasındaki ilişkiyi araştırmış, çalışmanın sonucunda sosyometrik statü ile empatik anlayış yeteneği arasında bir ilişki olmadığı bulunmuştur.

Pişkin (1989), empati, kaygı, kişilerarası iletişim ile çatışma durumu arasındaki ilişkiyi incelemiş, empatik eğilim ile sürekli kaygı puanları ve empatik eğilim ile çatışma eğilim puanları arasında negatif yönde bir ilişki bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca sürekli kaygı ve çatışma eğilimi arasında pozitif ilişki olduğu da gözlenmiştir.

Alver (1998), uyum düzeyleri ve empatik becerileri arasındaki ilişkiyi incelemiş, bireylerin bireysel, toplumsal ve genel uygunluk düzeyleri ile empatik beceri düzeyleri arasında bir ilişkinin olmadığı, kişisel uyumun alt boyutları ile empati becerisi arasında önemli bir ilişkinin olmadığı görülmüştür.

Strayer ve Roberts (2004), beş yaşındaki çocukların empati düzeyleri ile öfke ve saldırganlık ilişkilerini incelemişlerdir. Araştırmanın sonuçlarına göre kız çocukların empati duyguları kızlara göre daha gelişmiş, erkek çocuklarının kız çocuklarına göre daha saldırgan, empati yetisi gelişmiş çocukların daha az öfkeli, daha az saldırgan olduğu ve daha çok sosyal ilişkilerde bulunduğu görülmüştür.

Çiftçibaşı (1997), ıslahevindeki ergenlerle ıslahevinde olmayan ergenlerin empatik becerilerini incelemiş ve karşılaştırmıştır. ıslahevinde kalan ergenlerin empati düzeylerinin ıslahevinde kalmayan ergenlere göre anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur.

Rehber (2007), ortaokul öğrencilerinin empati düzeylerine göre çatışma çözme becerilerinde fark olup olmadığını incelemiş, empatik eğilim düzeyi düşük öğrencilerin saldırganlık davranışlarının empatik eğilim düzeyi yüksek olan öğrencilere göre daha fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Can ve Akdoğan (2007), öğretmen adaylarının empatik eğilim ve saldırganlık düzeyleri ile uyum düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiş; araştırma sonucuna göre erkek öğrencilerin saldırganlık düzeyleri kızlara göre, kız öğrencilerin empatik eğilim düzeyleri erkeklere göre anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Kişisel uyum düzeyinin ise cinsiyete göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ergül (1995), lise öğrencilerinin empatik eğilim ve empatik beceri düzeyleri ile benlik algı düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiş, benlik algısı düzeyi düşük olan bireylerin empatik eğilim düzeylerinin benlik algısı yüksek olan kişilere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Filiz (2009), lise öğrencilerinin empatik eğilim ve saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiş, empatik beceri ile saldırganlık puanlarının cinsiyet, lise türü, baba eğitim durumu, aile gelir düzeyi, aileden şiddet görme durumu, çevreden ve okuldan şiddet göre durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür.

Yılmaz (2013), spor yapan ve yapmayan ortaöğretim öğrencilerinin empatik eğilim ve saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiş, spor yapmayan öğrencilerin empatik eğitim puan ortalamalarının spor yapan öğrencilere göre düşük olduğu bulunmuştur. Ayrıca spor yapan öğrencilerin yıkıcı saldırganlık puan ortalaması spor yapmayan öğrencilere göre daha düşüktür.

Davis ve Franzoi (1991), öz bilinçlilik ve empatide meydana gelen değişimleri ve durağanlığı incelemiş, ergenlik döneminde yaşla birlikte öz bilinçlilikte anlamlı bir artış ya da azalış olmazken, empatik eğilimlerde artış olduğu saptanmıştır. Ayrıca kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha yüksek empati puanlarına sahip olduğu bulunmuştur.

Lipsitt (1993), anne ile çocuğun empati becerisi ve iletişim biçimleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Annenin empati becerisinin çocuğun olası empati becerisini tahmin etmede etkili olmadığı görülürken, annenin iletişim biçiminin çocuğun empatik becerisini tahminde etkili olduğu görülmüştür.

Strayer ve Roberts (2004), çocuğa ait duygusal faktörlerin, ebeveyne ait empati, duygusal dışavurum, çocuğun duygusal dışavurumunun desteklenmesi, sıcaklık ve kontrol faktörleri ile ilişkisini incelemiştir. Çocuğun yaşının ve ailenin

çocuk yetiştirme biçiminin çocuğa ait duygusal faktörlerin yüzde 32'sini açıkladığı ve empati düzeyini güçlü bir şekilde yordadığı sonuçlarına ulaşmışlardır.

Küçükkaragöz ve arkadaşları (2011), çocukların empatik beceri düzeyleri ile sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda çocukların empati becerilerinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiği, bunun yanında empatik becerilerin yaşanılan yer, kardeş sayısı, doğum sırası ve aile yapısına göre farklılaşmadığı görüşmüştür.

Çankaya (2014), çocukların oyunlarına göre empati ve saldırganlık düzeylerini incelemiştir. Çocukların oynadıkları oyunlar ile empati becerileri arasında ilişki olduğu; cinsiyet, kardeş sayısı, oyun oynanan kişi ve kendi oyuncaklarına sahip olma gibi değişkenlere göre empati puanında değişiklik meydana geldiği görüşmüştür.

Alkış (2015), okul öncesi çocuklarda empati ve sosyal becerilerin ebeveyn tutummu ile ilişkisini ve bu ilişkinin davranış problemlerine etkisini incelemiştir. Araştırmanın sonucunda çocukların empati ve sosyal becerileri ile anne baba tutumları ve davranış problemleri arasında ilişki saptanamamıştır.

Akaydın ve Duman (2016), çocukların duygusal zeka düzeyleri ile empatik becerileri arasındaki ilişkiyi incelemiş çocukların duygusal zeka düzeyleri ile empati yetenekleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ancak empati becerilerinin çocuğun cinsiyeti, yaşı, doğum sırası gibi değişkenlere göre değişkenlik göstermediği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Wee ve arkadaşları (2022), zorbalık içeren resimli çocuk kitaplarını okumanın ve bu kitaplara dayalı rol oynamanın, küçük çocukların bakış açısı alma becerileri ve empati geliştirmelerine nasıl yardımcı olduğunu incelemişlerdir. Araştırma sonucunda, çocukların ilk başta zorbalığa uğrayan çocuklara karşı fazla empati göstermedikleri ancak kitap okudukça ve rol oynamalar ilerledikçe zorbalığa uğrayan çocukla empati kurdukları görüşmüştür. Uygulamanın sonunda çocuklar, zorbalık sorunlarını çözmek için hangi tedbirlerin alınması gerektiğine dair fikirlerini beyan edebilecek bir bilince ulaşmışlardır.

1.5. ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLER

Bu bölümde araştırmanın örneklemini oluşturan normal gereksinimli çocukların sınıflarında birlikte öğrenim gördükleri özel gereksinimli çocukların tanıları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

1.5.1. Kavramın Tanımı

Her insan farklı özelliklere sahip olarak doğar veya hayatını sürdürürken çeşitli nedenlerden ötürü birtakım özelliklere sonradan sahip olabilir. Bazı insanlar hayatlarında aldıkları destek bakımından toplumun çoğunluğuna göre daha fazla desteğe ihtiyaç duyar. Bu bireylere özel gereksinimli birey denir. Bir başka deyişle özel gereksinimli birey normalden farklı bir gelişim gösterir.

Özel gereksinimli bireylerin gelişimi normal seyrin üstünde de altında da olabilir. bu çalışmada konu edilen özel gereksinimli bireyler normal gelişim seyrinin altında olan bireylerdir. Bu noktada normalin tanımının ve ölçüsünün ne olduğu da önem arz etmektedir. İstatistikteki normali değerlendirmek için çan (Gauss) eğrisi kullanılır. Astronomi, optik, manyetizm üzerine çalışmaları ile meşhur olan Carl Friedrich Gauss'un çan şeklindeki ünlü eğrisi bir kurala tabi fenomenleri göstermek için kullanılmaktadır. Buna göre normalin psikolojideki anlamları şöyle ifade edilir (Sezgin, 2013):

1. Bireyin karakteristikleri, normali gösteren eğrinin dışında değilse ve mensup olduğu toplumun değişim çeşitliliklerinin sınırları içinde bulunuyorsa o bireye normal denir.
2. Bir bölüştürme, bir dağıtma erisi eğer Gauss Eğrisi'ne uygunsa o eğri normali gösterir.
3. Ortalama bir tip veya karakter normal olarak nitelendirilir.
4. Zaman zaman da ideal bir tipe normal adı verilir.

Eripek'e (2005) göre özel gereksinimli çocuklar tanımlaması bedensel ya da zihinsel gelişimi normal akranlarına göre farklı gelişen çocuklar için kullanılmıştır. Bir başka tanıma göre, tanımlanmış bir gelişimsel geriliği olan, gelişimsel yetersizliği bulunan ya da gelişimsel gerilik için risk barındıran çocuklar özel gereksinimli çocuklardır (Bakkaloğlu, Yılmaz, Könez ve Yalçın, 2018). Kargin (2004) ise zihinsel,

fiziksel, sosyal ve duygusal gelişim özellikleri açısından yaşlarına göre farklı gereksinimleri olan bireyler şeklinde bir tanım yapmıştır.

Özsoy (1989) beden, zihin, duygu ve sosyal özelliklerindeki olağandışı ayrıcalıkları nedeniyle normal eğitim hizmetlerinden yeterince faydalanamayan çocukları “özel eğitime muhtaç çocuklar” şeklinde tanımlamıştır. Culatta ve Tompkins (1999) ise özel gereksinimli çocuğu “normal olarak kabul edilen çocuklardan fiziksel, duygusal ya da öğrenme açısından farklılık gösteren, bu farklılığı nedeniyle farklı gereksinimleri bulunan ve bu gereksinimlerinin karşılanması için özelleştirilmiş ve bireyselleştirilmiş eğitim programına dahil edilmesi gereken çocuk” olarak tanımlamıştır.

572 sayılı KHK’da “Özel eğitim gerektiren birey, çeşitli nedenlerle bireysel özellikleri ve eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından beklenen düzeyden anlamlı farklılık gösteren bireydir” şeklinde tanımlamaktadır.

Yapılan tanımlarda ortak olan normalden farklılığın sebeplerini ortaya koymak önemli olacaktır. (Dönmez, 2015), farklılıkların nedenlerini şöyle sınıflandırmaktadır:

Gelişimsel Farklılıkların Nedenleri

Doğum Öncesi Nedenler	Doğum Sırasında Oluşan Nedenler	Doğum Sonrası Nedenler
<ul style="list-style-type: none"> • Anne yaşı • Annenin gebelikte beslenmesi • Annenin gebelikte kullandığı ilaçlar • Gebelikte içki, sigara, uyuşturucu kullanımı	<ul style="list-style-type: none"> • Erken doğum, geç doğum • Riskli ve zor doğum • Uzman hataları • Hijyenik olmayan ortamlarda doğum	<ul style="list-style-type: none"> • Enfeksiyonlar • Çocuğun geçirdiği hastalıklar • Beslenme bozuklukları • Kazalar • Fiziksel travmalar • Ruhsal travmalar

-
- Gebelikte radyasyona maruz kalma
  - Gebelikte geçirilen mekanik travmalar
  - Gebelikte geçirilen ruhsal travmalar
  - Gebelikte geçirilen hastalıklar
  - Akriba evlilikleri
  - Kan uyuşmazlığı
  - Genetik hastalıklar
  - Metabolik hastalıklar
  - Zehirlenmeler
  - Çocuk istismarı
  - Yetersiz çevre koşulları
  - Doğal afetler
  - Savaşlar

1.5.2. Özel Gereksinim Türleri

Bu bölümde araştırmanın örneklemini oluşturan normal gelişim gösteren çocukların bir arada eğitim gördükleri özel gereksinimli çocukların tanıları incelenecektir.

1.5.2.1. Zihinsel Yetersizlik

Zihinsel yetersizliği “genel zekâ fonksiyonlarının normalin altında olması” şeklinde tanımlayabiliriz (Kemeç, 2018). Bir kısmı bilinen ancak çoğu henüz tanımlanmamış bir çok nedene bağlı olarak ortaya çıkan, temelde zihinsel

fonksiyonların standartların altında çalışması ile karakterize olan geriliktir (Baykoç, 2015). Literatürde uzun zamandır Amerikan Zihinsel Engelliler Birliği (AAMD- American Association of Mental Deficiency) tarafından yapılan tanım en geçerli olanıdır; Gelişim boyunca genel zihinsel işlevlerde normalden büyük ölçüde geride olma ve bununla birlikte uyum davranışlarında yetersizlik gösterme durumudur.

Amerikan Psikiyatri Birliği'nin DSM-5'te yaptığı tanım ise "Ortalamanın önemli derecede altında zihinsel işlev, bireysel olarak uygulanan zekâ testinde yaklaşık 70 ya da altında zeka bölümünün olması şeklindedir.

1.5.2.1.1. Sınıflandırma

Ülkemizde Milli Eğitim Bakanlığı 2006 yılında yayınladığı Özel Eğitim Yönetmeliği'nde zihinsel engelli bireyleri zihinsel yetersizliği olan birey olarak adlandırmış ve bu bireyleri dört grupta sınıflandırarak özelliklerini belirlemiştir:

- Hafif düzey zihinsel yetersizlik: Genel eğitim hizmeti ve özel eğitime zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerindeki hafif düzey yetersizlik nedeniyle sınırlı düzeyde ihtiyaç duyan bireydir.
- Orta düzey zihinsel yetersizlik: Destek eğitim hizmeti ile özel eğitime zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerindeki sınırlılık nedeniyle temel akademik, günlük yaşam ve iş becerilerinin kazanılmasında yoğun biçimde ihtiyaç duyan bireydir.
- Ağır düzey zihinsel yetersizlik: Öz bakım becerilerinin eğitimi dahil hayat boyu, tutarlı ve yoğun özel eğitim ve destek hizmetlerine zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerindeki eksiklikleri nedeniyle ihtiyaç duyan bireydir.
- Çok ağır düzey zihinsel yetersizlik: Hayat boyu gözetim ve bakıma bireyin zihinsel yetersizliği yanında başka yetersizlikleri bulunması sebebiyle öz bakım, günlük hayat ve temel akademik becerilerini kazanamaması nedeniyle ihtiyaç duymaktadır.

Amerikan Psikiyatri Birliği'nin yaptığı sınıflandırma ise hafif zihinsel gerilik zekâ bölümü 50-55 ile 70 arasında, orta derecede zihinsel gerilik 35-40 ile 50-55

arasında, ağır zihinsel gerilik 20-25 ile 35-40 arasında, ileri derecede zihinsel gerilik ise 20-25'in altında olması şeklindedir.

1.5.2.1.2. Nedenler

Kalıtımla ilgili olmak ve hasar ya da hastalıkla ilgili olmak üzere zihinsel geriliğin iki temel sebebi bulunmaktadır. Kalıtımla ilgili olan nedenlerde bireyde zihinsel gerilik olmasına yol açan bir dizi gen kalıtım yoluyla edinilmiştir ya da kromozomlarında bozukluk mevcuttur. Hasar ya da hastalık sonucu ortaya çıkan zihinsel geriliğin ise, birçok nedeni vardır: doğumda bebeğin oksijensiz kalması, çeşitli enfeksiyon hastalıkları vb. çeşitli etmenler bireyin zihinsel geriliği olmasına sebep olur (Baykoç, 2015).

Zihinsel Geriliğin Gelişim Dönemlerine Göre Nedenleri (Metin, Işıtan, 2015):

a. Prenatal Döneme (doğum öncesi) Ait Nedenler:

i. Kalıtımla ilgili nedenler:

- 1. Kromozom Anomalileri:*** Kromozom sayısının normalden az ya da fazla olmasıyla ortaya çıkar. Kromozom kollarında kopma, üst üste yerleşme, tersine dönme gibi kusurlu oluşumlar da seyrek de olsa görülebilmektedir. Bahsi geçen kromozom anomalileri vücuda ait kromozomlarda ve cinsiyet kromozomlarında meydana gelir.
- 2. Genetik bozukluklar:*** Tek gen bozuklukları (baskın genlerin neden olduğu gerilikler, çekinik genlerin neden olduğu zihinsel gerilikler) ve hangi genin sebep olduğu ya da nedeni tam olarak bilinmeyen genetik hastalıklar gruplaması çerçevesinde incelenmektedir.

i.

- ii. Serebral Malformasyonlar (Kafatası Bozuklukları):*** Sebebi kesin belli olmayan bazı kafatası bozuklukları zihinsel geriliğe neden olmaktadır. En çok bilinen tipleri kongenital hidrosefali (Baş normalin üzerinde büyük ve beyin sıvısı fazla) ve mikrosefalidir (baş normalin altında küçük).

iii. İntrauterin Çevre Faktörlerine Bağlı Olan Nedenler: Annenin gebelik döneminde geçirdiği bazı enfeksiyonlar fetüste kongenital anomalilere ve zihinsel geriliğe neden olmaktadır. Bunun dışında annenin vücut ağırlığının aşırı artması ya da beslenme yetersizliği, özellikle gebeliğin ilk aylarında ilaç kullanması, aşırı alkol, sigara, uyuşturucu kullanımı, radyasyona maruz kalması gibi etmenler de zihinsel geriliğe neden olmaktadır.

- a.** Perinatal Döneme (Doğum Sırası) Ait Nedenler: Doğum sırasında ve yenidoğan dönemde zihinsel geriliğe neden olabilecek en büyük risk oksijen yetersizliği sonucu beyin hücreleri kaybıdır. Bebeğin ters gelişi, kordon dolanması, iri oluşu gibi nedenlerle meydana gelen zor ve müdahale gerektiren doğumlar dolayısıyla beynin zedelenmesi veya oksijensiz kalma durumları meydana gelebilmektedir.
- b.** Postnatal Döneme (Doğum Sonrası) Ait Nedenler: Doğum sonrası dönemde geçirilen çeşitli enfeksiyon hastalıkları zihinsel geriliğe neden olabileceği göz önünde bulundurularak dikkatle izlenmelidir. Kafa travmaları, gıda zehirlenmeleri, radyasyona maruz kalma bu dönemde zihinsel geriliğe neden olabilecek risk faktörlerindedir. Beynin gelişebilmesi için gerekli olan yeterli besin düzeyinin altında besin alımı, zihinsel gelişimi destekleyici çevresel uyarıcıların az oluşu, kalabalık ailede yeterli sevgi ve ilgi göremeden büyüme, yeterli eğitimi görememe gibi faktörler de bu dönemdeki risk faktörlerine işaret eder.

1.5.2.2. Öğrenme Güçlüğü

Morgan 1986'da Percy ile yaptığı çalışmalar sonucunda öğrenme güçlüğüne ilk olarak açıklamıştır. Percy hemen her yönden akranlarıyla paralel bir gelişime sahip olmasına rağmen okuma ve yazmada yaşlılarından geridedir. Bu çalışmanın sonuçları doğrultusunda yapılan çalışmalarda özgül öğrenme güçlüğü normal zeka düzeyine sahip olunmasına rağmen bireyin akran grubuyla kıyas edildiğinde okuma, yazma ve matematik becerilerinin bir veya birden fazlasında önemli zorluklar yaşaması olarak

ortaya çıkan bir öğrenme bozukluğu olarak tanımlanmıştır(Korkmazlar ve Sürücü, 2007). Özgül öğrenme güçlüğü üç alt başlıkta sınıflandırılmıştır: Okuma bozukluğu, yazılı anlatım bozukluğu ve matematik bozukluğu (Edition, 2013). Bireyde bu bozuklukların biri bulunabileceği gibi birden çoğunun bir arada olduğu durumlar da söz konusudur.

Özgül öğrenme bozukluğu tanısı koyabilmek için bireyin zekâ seviyesinin en az normal değerler seviyesinde veya normal değerlerin üzerinde olması gerekmektedir (Kurdoğlu, 2011). Ayırıcı tanı olarak özgül öğrenme güçlüğü; zihinsel yetersizlik, yaygın gelişimsel bozukluk, yetersiz öğrenim koşullarını da içeren fırsat ve uyaran eksikliği, iletişim bozuklukları ile görsel-işitsel ve motor alandaki geriliklerden veya engellerden ayırt edilmesi gerekmektedir (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2001).

1.5.2.2.1. Sınıflandırma

DSM-5'e göre Özgül Öğrenme Güçlüğü 4 ayrı başlıkta sınıflandırılır. Bunlar, okuma öğrenme bozukluğu, yazma öğrenme bozukluğu, matematik öğrenme bozukluğu ve başka türlü adlandırılmayan öğrenme bozukluğudur.

Okuma Bozukluğu (Disleksi): Yunanca yetersiz anlamındaki “dys” ile sözcük anlamındaki “lexia” kelimelerinin birleşmesiyle türemiş bir sözcüktür. Bireyin takvim yaşı, ölçülen zekâ düzeyi ve zekâ yaşına uygun eğitime göre; okuduğunu anlayabilmesinin, okuma hızının ve doğru okuma becerilerinin düşük olması şeklinde tanımlanmıştır (Tuğ, 2011). Okuma bozukluğunun dil yapısına bağlı bir problem olduğu düşünülmektedir. Okuma bozukluğu hızlı isim verme ve fonolojik işleme becerilerinin yetersizliği ile ilgilidir. İmla, sözcükler çözümlenme ve sözcükleri tanıma becerileri ve okuduğunu anlama becerilerinde ciddi güçlükler söz konusudur (Baykoç, 2015).

Matematik Bozukluğu (Diskalkuli): Kişinin zekâ seviyesi ile takvim yaşı göz önünde bulundurulduğunda bu düzeye uygun becerilerin önemli düzeyde yetersiz matematik becerisi göstermesi olarak tanımlanmaktadır (APA, 2013). Matematik bozukluğu, matematiksel bilgi işleme ve sayısal yeteneğe olumsuz etkide bulunan beyin hasarı olarak tanımlanmıştır (Geray ve Hoard, 2001). Diskalkuli problemi olan

bireyler basit toplama işlemleri yapmak için mücadele ederler. Ayrıca aritmetik problemleri çözmede sınırlı yeteneklere sahiptirler.

Yazılı Anlatım Bozukluğu (Disgrafi): Yazılı anlatım bozuklukları kişide okunamayan el yazısı, harf yazımlarında bozukluklar, yavaş yazma, yazmada hatalar ile ortaya çıkan yazılı metin oluşturmada zorluk ile okumadan veya sözel ifade bozukluklarından kaynaklanmayan, düşünceleri yazılı olarak ifade etme zorluğunun bir birleşimi olarak tanımlanır(Köroğlu, 2014). Yapılan çalışmalarda bireyin kalemi tutuşu, el bileğini, rotasyonel hareket ettirememe, kalemle yazarken basınçlı basış, yazı yazmanın veya yazı hızının yaşlılarıyla aynı düzeyde olmaması gibi durumların disgrafiye sahip bireylerin özelliklerden olduğu görülmüştür (Korkmazlar, 2011).

Başka Türü Adlandırılmayan Öğrenme Bozukluğu: Özgül Öğrenme Güçlüğü tanı ölçütlerini tam olarak karşılamayan, öğrenmede sorun yaşayan bireyleri adlandıran tanıdır. DSM-5'e göre, uygulanan her bir testte kişinin takvim yaşı, ölçülen zekâ düzeyi ve yaşına uygun olarak aldığı eğitimle beklenenin önemli ölçüde altında olmayan test başarısı göstermesine rağmen okul başarısını bir arada önemli ölçüde etkileyen üç alandaki (okuma, matematik, yazılı anlatım) sorunların var olması (Köroğlu, 2014). Bu tanıya sahip kişilerin duygularını ifade etme, anlama ve anlamlandırmak hususlarında da sorun yaşadıkları görülebilir.

1.5.2.2.2. Nedenler

Birçok psikiyatrik sorun gibi Özel Öğrenme Güçlüğü'nün de nedenleri kesin olarak belirlenebilmiş değildir. Bu zamana kadar yapılan çalışmalar sonucunda Özel Öğrenme Güçlüğü genetik ve çevresel multifaktöriyel etmenlerin bir arada rol aldığı biyolojik temele dayanan işlevsel bir bozukluk olarak kabul edilmektedir. ÖÖG'nin nedenleri; organik ve biyolojik, genetik ve çevresel nedenler olmak üzere üç farklı boyutta ele alınmıştır (Jensen, 2005).

Organik ve Biyolojik Nedenler: ÖÖG etiolojisinde doğum öncesi (prenatal), doğum sırası (perinatal), doğum sonrası (postnatal) etkenlerin rolü olduğu bildirilmiştir.

Prenatal Dönem Nedenleri: Annenin gebelik esnasında yakalandığı enfeksiyonlar, eksik ve düzensiz beslenme, gebelik esnasında kullanılan ilaçlar

ÖÖG'nin görülmesinde risk faktörü olarak kabul edilmiştir. düşük doğum tartısı, hamilelikte sigara, alkol kullanımı, demir eksikliği, kurşun gibi toksik maddelere maruz kalma beyin gelişimini erken devrelerde etkilemektedir (Sürücü ve Gündoğdu, 2008).

Perinatal Dönem Nedenleri: Doğum sırasında yaşanan problemler, doğum süresinin uzaması, göbek kordonunun dolanması ya da kordon anomalileri dolayısıyla beyin oksijensiz kalması, beyin hasarı, doğum zorluğu nedeniyle çeşitli aletlerin kullanımı nedeniyle oluşan hasarlar risk faktörü olabilmektedir (Sürücü ve Gündoğdu, 2008).

Postnatal Dönem Nedenleri: Doğum sonrası için riskli olduğu tespit edilen faktörler, ateşli hastalıklar, hipoksi, kafa travması, havale gibi sorunlardır.

Genetik Nedenler: Genetik geçişin ÖÖG üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalarda genetik faktörün önemli risk etmeni olduğunu saptamıştır. ÖÖG tanısı alan çocukların ebeveyn ve kardeşlerinin de yaklaşık %40 orasında ÖÖG görüldüğü tespit edilmiştir. ÖÖG'ye sahip bir anne babanın olması çocukta da ÖÖG olması için önemli bir risk etkenidir. ÖÖG olan anne babaların çocuklarında ÖÖG riskinin, normal popülasyondan 5-12 kat daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Pennington ve Ozonoff, 1996).

Çevresel Nedenler: Destekleyici olmayan zayıf ebeveyn çocuk ilişkisi, çocukların gelecekteki eğitimlerine ilişkin beklentilerinin yüksek oluşu, kusurları kabullenmekte oluşacak tanılar, tanı konmamış ya da ebeveynin çocuğu anlayamadığı durumlar nedeniyle duyulan utanç, akranlardan ve öğretmenlerden alınan olumsuz mesajlar çocuğun okuma bozukluğu üzerinde ciddi etkiler göstermektedir (Sürücü ve Gündoğdu, 2008).

1.5.2.3. Otizm Spektrum Bozukluğu

Bireyin iletişimde problemler yaşamasına neden olan otizm aynı zamanda beyin fonksiyonlarını etkileyen nörobiyolojik bir bozukluktur. Sosyal gelişim ve iletişim kurma ile ilgili aksaklıklar, sınırlı ilgi ve tekrarlayıcı davranışlar Otizm Spektrum Bozukluğunda görülen temel belirtilerdir. OSB, Bebeklikten itibaren göz teması kurmama, işaret etmeme, ortak dikkat ve çevreyle ilgilenmeme gibi işlevsel

olmayan davranışlarla kendini belli eden, hayat boyu etkileri süren, şiddeti hafiften ağıra değişkenlik gösteren ve çeşitli kombinasyonlara sahip olan gelişimsel bir bozukluktur (Almbaidheen, 2015).

DSM-5'te OSB belirtileri; sosyal-duygusal karşılık vermede, paylaşımında, sözel ve sözel olmayan iletişimde, ilişki kurmada, sürdürmede bozukluk, tekrarlayan motor hareketler, aynılığı sürdürmede ısrar, kısıtlı ve garip ilgi alanları ve duyuşal uyarılara az ya da çok fazla tepki verme başlıkları altında incelenmiştir (Köroğlu, 2014).

OSB'nin klinik özellikleri DSM-5'te sosyal ve iletişim alanda yetersizlik ve tekrarlayıcı davranışlar olmak üzere iki boyutta ele alınmıştır.

İletişim ve Toplumsal Etkileşimde Yetersizlikler: Bu boyuttaki yetersizlikler sosyal iletişimde, sözsüz iletişimde, insani ilişkiler kurma ve yürütmedeki karşılıklı işlevselliği bozan problemleri içerir. OSB'li bireyler bebeklikten itibaren yaşitlarıyla iletişim kurma, duygu paylaşma, taklide dayalı beceriler, sözel olmayan beceriler ve ortak dikkat gelişimi hususlarında yaş, kültür ve cinsiyet normlarına göre değerlendirildiğinde yetersizlikler görölmektedir (Mukaddes ve Dursun, 2018).

OSB tanısı olan bireylerde sosyal etkileşimin tüm boyutlarını kapsayan etkileşimi başlatma, sürdürme ve yanıt vermeye ilgili becerilerde aksaklıklar gözlemlenir (Gürel, Selimoğlu ve Özdemir, 2018). Normal gelişim gösteren bebekler 3 ayını doldurunca annesine bakar, ona tepki verir ve gülümser, yalnız kalınca sinirlenir ve ileriki aylarda her fırsatta kucağa alınmak ister. Otistik bebekler ise bunların aksine çevresiyle iletişim kurmak konusunda isteksiz, kucağa alınmaktan hoşlanmama, ağlama ve göz teması kurmama gibi özellikler gösterirler (Almbaidheen, 2015).

OSB'de oyun becerileri incelendiğinde ise otistik çocuklarda hayal gücü yetersizliğine bağlı olarak oyuncaklarla amacına yönelik oyun oynayamadıkları, bazı objelere aşırı ilgi gösterdikleri, tekrarlayıcı oyunlar oynadıkları ve objeleri normal dışı şekillerde inceledikleri gözlemlenmiştir (Mukaddes 2013; Almbaidheen, 20015).

Kısıtlı İlgiler ve Tekrarlayıcı Davranışlar: OSB tanısı almış çocuklarda; kendi etrafında dönme, öne arkaya sallanma, işlevsel olmayan objelerle tekrarlayıcı oyunlar,

tekrarlayıcı konuşmalar, tekrarlayıcı törensel davranışlar, aynılık ısrarı, saldırganlık, öfke nöbeti ve duyuşal hassasiyet gibi işlevselliği bozan kısıtlı ilgiler ve amaca yönelik olmayan tekrarlayıcı davranışlar sıklıkla görölmektedir (Korkmaz, 2010; Mukaddes ve Dursun, 2018).

Uçak kazaları hakkında bilgi edinmek gibi kendi ilgi duydukları konulara aşırı ilgi ve bu ilgi duydukları konuları en ince ayrıntılarına kadar anımsamak OSB’li bireylere ait özelliklerdendir. Belli etkinlikleri her zaman belli sırayla yapmak isteme, günlük rutinlerde değişiklik olmasını istememe, günlük hayattaki değişiklikler karşısında aşırı tepki gösterme ve değişiklikleri kabullenebilmek için meydana gelebilecek değişikliklerle ilgili önceden bilgi sahibi olmaya gereksinim duyma görölebilir.

Olduğu yerde sallanma gibi sıra dışı beden hareketleri, parmaklarını gözünün önünde hareket ettirmek gibi sıra dışı el hareketleri tekrarlayıcı beden hareketlerindedir. Oyuncak bebeğin gözlerini sadece açıp kapamak gibi nesnelere sıra dışı amaçlarla kullanmak, nesnelere duyuşal özellikleriyle aşırı ilgilenmek, hareket eden tekerlek, pervane gibi nesnelere aşırı ilgi göstermek ve bazı nesnelere elinden bırakmak veya gözünden ayırmayı istememek gibi nesnelere ilgili sıra dışı ilgi ve takıntıları vardır (Baykoç 2015).

1.5.2.3.1. Nedenleri

Otizmin sıklığını tespit edebilmek amacıyla 1960-1970 yılları arasında Amerika ve Avrupa’da yapılan ilk çalışmalar sonucunda otizmin görölme oranının 2-4/10000 olduğu ve erkeklerde kızlardan 3-4 kat daha fazla göröldüğu ortaya çıkmıştır (Mukaddes ve Dursun, 2018). Sonraki çalışmalarda ise bu oranın önceki yıllara göre arttığı belirtilmiştir (Mukaddes ve Dursun, 2018).

OSB’nin nedenleri bu alandaki araştırmaların her geçen gün artmasına rağmen tam olarak belirlenememiştir (Mukaddes ve Tanıdır, 2015). Leo Kanner tarafından ilk tanımlandığında doğuştan gelen yapısal bir bozukluk olduğu düşünölmüştür. Daha sonraki araştırmalarla otizmin çocuğun fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamayan soğuk ve ilgisiz anne tutumundan kaynaklandığı düşünöncesi baskın olmuştur. 1960 yılından sonra yapılan araştırmalarda ise bu düşünce çürütölmüş ve

otizmin nörogelişimsel bir bozukluk olduğu sonucuna varılmıştır (Şenol 2006; Kadak 2011; Mukaddes 2017).

Otizm tek bir sebeple açıklanamaz. Birden fazla faktörün etkileşimi ile ortaya çıkmaktadır. Yapılan son çalışmalarla hem genetik hem de bir takım çevresel faktörün etkileşimi ile otizmin ortaya çıkmış olabileceği düşünülmektedir (Mukaddes, 2017). OSB'nin nedenlerine yönelik hâkim olan görüş ise nörogelişimsel bir bozukluk olmasının yanısıra ailesel faktörler, perinatal, nörokimyasal, nörobiyolojik, nöroanatomik, nörobilişsel ve dismorfolojik özelliklerin de etkileri düşünülmektedir (Köse, 2015).

- a. Genetik Nedenler: OSB'nin nedenlerini ortaya çıkarmak için yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde genetik faktörlerin büyük oranda etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çoğu hastalığın tek genle açıklanmasına rağmen otizmin etiyojisi tek genle açıklanabilen bir bozukluk değildir. Birden fazla genin ve çevresel faktörlerin etkileşimi ile ortaya çıkmaktadır (Mukaddes, 2017). OSB'nin etiyojisinde genetik nedenlerin rolü kesin olsa da genetik geçişin, aktarımın ne şekilde olduğu henüz bilinmemektedir. OSB'nin beyin gelişiminde etkili olan birden fazla genin etkilenmesi ve çevresel etkenlerin bu genlerin özelliklerini bozması ile ortaya çıktığı düşünülmektedir (Baykara, 2015).
- b. Beyin Çalışmaları: Otizmlili bireylerin beyin yapılarıyla ilgili yapılan çalışmalar beyinlerinde büyük bir hasar olmadığını ancak bazı işlevlerinde bozukluklar olduğunu ve farklı gelişim gösterdikleri sonucunu ortaya çıkarmıştır (Mukaddes, 2017). OSB'li bireylerle normal gelişim gösteren bireylerin beyinlerindeki sinir hücreleri arasındaki iletiyi sağlamakla görevli kimyasal maddelerin düzeyini karşılaştırmak amacıyla yapılan araştırmalarda bazı kimyasalların düzeyinde farklılıklar bulunmuştur (Mukaddes, 2017). Beyin çalışmalarındaki bazı diğer bulgular ise şöyledir:

- i. OSB'li bireylerin beyin sapıyla ilgili daha yaygın şekilde küçülme eşlik eder.
  - ii. OSB ve serotonin düzeyi arasındaki ilişkide, OSB'li bireylerin kanlarında serotonin düzeyinin normal değerlerin üzerinde, beyinlerinde ise normal değerlerin altında olduğu bulunmuştur.
  - iii. Bireylerin kendi bedenlerine yönelik fiziksel algıları, diğer bireylerin bakış açısı ve yüzdeki ifadeleri anlama ile ilgili değerlendirmede aktif rol oynayan amigdala ile ilgili patolojiker saptanmıştır (Şenol, 2006; Korkmaz, 2010).
  - iv. Merkezi sistem gelişimi sırasında limbik sistem ve serebellum bölgelerinde problemler olduğu bildirilmiş ancak nedenleriyle ilgili net bir bilgi bulunamamıştır (Mança ve Çalışır, 2018).
- c. Çevresel Nedenler: Otizmin etiyolojisiyle ilgili yapılan kardeş ve ikiz çalışmaları çevresel etkenlerin tek başına etkili olmadığını sonucunu ortaya çıkarmıştır. Doğum öncesi dönemde annenin sık geçirdiği enfeksiyonlar, anne babanın yaşlarının ileri olması, bağışıklık sistemi ile ilgili bozukluklar, hastalıklar, çevre kirliliği, sağlıklı beslenme, aşılar ve nörokimyasal bozukluklar OSB'de rol oynayan çevresel faktörlerdendir (Korkmaz, 2010; Özeren, 2013; Mukaddes, 2017). Otizme sebep olan çevresel faktörleri araştıran çalışmalardan en tutarlı sonuç ileri baba yaşının OSB gelişimi için risk faktörü olmasıdır. İleri baba yaşı tek başına Otizme sebep olmamakta ancak biyolojik sürecin bir belirleyicisi olarak rol oynamaktadır (Mukaddes, 2015).
- a. Aşılar: Aşıların içinde virüs veya bakterilerin canlı kalmasını sağlamak için kullanılan ve ağır bir metal olan civa bileşiği yıllarca otizme sebep olarak görülmüştür. Çoğu çocukta otizm belirtileri 18 ay civarında dikkat çektiği için ve bu aylarda rutin aşı takviminde üçlü karma aşılar yapılması dolayısıyla. Aşılar ile OSB arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda aşılar ile OSB arasında hiçbir ilişki bulunamamıştır. Madsen ve arkadaşları tarafından 2002 yılında yürütülen ve

500.000'den fazla çocuktan 100.000 tanesinin aşılanmadığı Danimarkalı çocuklarla yürütülen çalışmada 3'lü karma aşı ile otizm görülme sıklığı arasında ilişki bulunamamıştır (Madsen ve ark., 2002).

1.5.2.4. Serebral Palsi

Serebral Palsi'nin tanımı ilk olarak 1861 yılında, İngiliz Ortopedist William John Little tarafından yapılmış ve "Spastik Rijidite (Little Hastalığı)" olarak adlandırılmıştır. Little, hastalığın nedenini anormal ve zor doğum, prematüre doğum ve neonatal asfiksi olarak göstermiştir. Serebral Palsi ismini ilk kez kullanan kişi ise William Osler'dir (Canbay, 2013).

Serebral Palsi, farklı nörolojik bozuklukları da içine alan tanımlayıcı bir terimdir. 2004 yılında Uluslararası Serebral Palsi Tanım ve Sınıflama Çalıştayında önerilen tanım şöyledir: Gelişmekte olan beyinde doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası zedelenme sonucu gelişen, ilerleyici olmayan ancak yaşla birlikte değişebilen, hareketi kısıtlayan kalıcı motor işlev kaybı, duruş ve hareket bozukluğudur. Motor işlevlerde bozukluk, SP'de temel bulgudur ve bu bulguya sıklıkla bilişsel, işitsel ve görsel bozuklukları, algılama ve davranışla ilgili bozuklukları eşlik eder (Konuskan, 2008).

SP, merkezi sinir sisteminde bulunan hasara bağlı olarak gelişen, ilerleyici olmayan, hareket ve postür gelişiminde bozukluğa neden olan, aktiviteyi kısıtlayan yaygın bir kas iskelet sistemi bozukluğudur (Kerimoğlu, 2012). Nöral hasarın serebrum, serebellum ve beyin sapını içine alan bir motor bozukluk olması hastalığın önemli bir özelliğidir.

SP'de temel sorun motor işlevlerin bozulması olarak görülse de bu bozukluklarla birlikte çoğu zaman algı, duyu, biliş, davranış ve iletişim sorunları ve de epilepsi nöbetleri görülebilmektedir (Morgan ve mcGinley, 2018; Sade ve Otman, 1991). SP sonucunda meydana gelen bu bozukluklar bireylerin işlevsel bağımsızlık düzeylerini ve gelişim seviyelerini olumsuz yönde etkiler. Bu noktada SP, gelişimsel bir bozukluk olarak kabul edilmektedir (Livanelioğlu ve Günel, 2009).

SP'nin klinik olarak tanımlanmasında kullanılan en temel üç ölçü;

- a. Motor sorunlara neden olan duruş ve hareket bozukluğunun olması,
- b. Sabir ve kalıcı bir beyin hasarının olması,
- c. Var olan beyin hasarının doğum öncesinde veya doğumdan sonraki ilk yıllarda oluşmuş olması olarak belirtilmektedir (Alexander, Matthews ve Murphy, 2015).

Çalışmanın araştırma soruları ve hipotezleri aşağıda yer almaktadır.

Araştırma Soruları:

1. NG çocukların, ÖG çocukları Sosyal Kabul ile empati, psikolojik sağlamlık ve iyi oluşları arasında ilişki var mıdır?
2. NG çocukların, ÖG çocukları Sosyal Kabulleri ile empati, psikolojik sağlamlık ve iyi oluşları arasındaki ilişki yaşa göre değişkenlik gösterir mi?
3. NG çocukların, ÖG çocukları Sosyal Kabulleri ile empati, psikolojik sağlamlık ve iyi oluşları arasındaki ilişki cinsiyete göre değişkenlik gösterir mi?
4. NG çocukların sosyal becerileri ile empati, psikolojik sağlamlık ve iyi oluşları arasında ilişki var mıdır?
5. NG çocukların sosyal becerileri ile empati, psikolojik sağlamlık ve iyi oluşları arasındaki ilişki yaşa göre değişkenlik gösterir mi?
6. NG çocukların akran tutumları ile empati, psikolojik sağlamlık ve iyi oluşları arasında ilişki var mıdır?
7. NG çocukların akran tutumları ile empati, psikolojik sağlamlık ve iyi oluşları arasındaki ilişki yaşa göre değişkenlik gösterir mi?
8. NG çocukların akran tutumları ile empati, psikolojik sağlamlık ve iyi oluşları arasında ilişki var mıdır?
9. NG çocukların öğrenci davranışları ile empati, psikolojik sağlamlık ve iyi oluşları arasındaki ilişki yaşa göre değişkenlik gösterir mi?

Hipotezler:

1. Sosyal kabul ile empati, psikolojik sağamlık ve iyi oluş arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.
2. Sosyal beceriler ile empati, psikolojik sağamlık ve iyi oluş arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.
3. Öğrenci davranışları ile empati, psikolojik sağamlık ve iyi oluş arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.
4. Akran tutumu ile empati, psikolojik sağamlık ve iyi oluş arasında negatif yönlü bir ilişki vardır.
5. Sosyal kabul, sosyal beceriler, öğrenci davranışları ve akran tutumunun empati, psikolojik sağamlık ve iyi oluş tarafından yordanması cinsiyete göre değişkenlik gösterir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. YÖNTEM

Bu araştırma normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli çocukları sosyal kabulleri ile empatik eğilim, psikolojik sağlamlık, psikolojik ve duygusal iyi oluşları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu bölümde araştırmanın katılımcı özellikleri veri toplama süreci ve veri analizleri açıklanmıştır.

2.1. KATILIMCILAR

Araştırmanın evrenini 9-15 yaşları arasındaki kız ve erkek öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklemini ise 2021-2022 yılında İstanbul'un Üsküdar ilçesindeki bir özel ilköğretim ve ortaokulunda eğitim gören ve bir devlet ortaokulunda eğitim gören toplam 306 çocuk oluşturmaktadır. Örneklem büyüklüğü güç analizi ile 180 olarak tespit edilmiştir. Veri toplama işlemi Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Etik Kurulu'nun 11/11/2021 tarihli 09/13 sayılı iznine istinaden gerçekleştirilmiş ve 306 çocuğa ulaşılmıştır. Bütün ölçekler araştırmaya katılan 306 öğrenciye sınıf ortamında uygulanmıştır. Sınıflar mevcutları 15ve 30 kişi arasında değişmektedir. Tespit edilen uç değerler örneklemden çıkarıldıktan sonra 298 çocuk ile analizlere devam edilmiştir.

2.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

2.2.1. Sosyo-Demografik Bilgi Formu

Sosyo-Demografik formula araştırmaya katılan çocukların anne babalarına ait yaş, meslek, eğitim durumu ve gelir düzeyi bilgisi alınmıştır. Çalışmaya katılan çocuğun ise yaşı, sınıfı, cinsiyeti ve kardeş sayısı bilgisi alınmıştır. Toplamda 16 sorudan oluşmaktadır.

2.2.2. Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (ÇGPSÖ-28)

Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlık Ölçeği Liesenberg, Ungar ve Van de Vijer tarafından geliştirilmiş (2012), Gökmen Arslan tarafından Türkçe çeviri ve güvenilirlik geçerlik çalışmaları yapılmıştır (2014). Beşli likert tipiyle cevaplandırılan ölçek (1=Beni Hiç Tanımlamıyor, 5=Beni Tamamen Tanımlıyor) 28 madde içermektedir. Ölçek bireysel kaynaklar, aile ile ilişkiler ve bağlamsal kaynaklar olmak üzere 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Bireysel kaynaklar boyutu 11, aile ile ilişkiler boyutu 7, bağlamsal kaynaklar boyutu ise 10 maddeden oluşmaktadır. Ölçek 140 ile 28 puan arasında değerlendirilmektedir. Ters yönlü madde bulunmayan ölçekte yüksek puanlar yüksek psikolojik sağlamlığı belirtmektedir. Cronbach alpha değeri .91 olarak hesaplanmıştır (Arslan, 2014).

2.2.3. Stirling Çocuklar için Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği (SCDPİÖÖ)

Stirling Çocuklar için Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Liddle ve Carter tarafından çocukların duygusal ve psikolojik iyi oluşlarını ölçmek için geliştirilmiştir(2015). Akın ve arkadaşları tarafından ise Türkçe'ye uyarlama çalışmaları yapılmıştır (2016). Beşli likert tipiyle geliştirilen ölçek (1=Asla, 5=Her zaman) 12 madde içermektedir. Ölçekte ters kodlanan madde bulunmamakla birlikte alınan yüksek puanlar çocuklar için yüksek düzeyde duygusal ve psikolojik iyi oluşu göstermektedir. Doğrulayıcı faktör analizinde tek boyutlu modelin iyi uyum verdiği görülmüştür ($\chi^2=96.87$, $sd=54$, $RMSEA=.073$, $SRMR=.051$, $CFI=.93$, $IFI=.93$, $GFI=.90$). Ölçeğin madde toplam korelasyon katsayıları .57 ile .73 arasında sıralanmaktadır. Ölçeğin Cronbach alpha değeri .90 olarak hesaplanmıştır.

2.2.4. Özel Gereksinimli Çocukların Sosyal Kabul Ölçeği

Özel Gereksinimli Çocukların Sosyal Kabul Ölçeği Arslan tarafından 2010 yılında normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli çocuklara yönelik sosyal kabullerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Üçlü likert tipiyle geliştirilen ölçek (1=Katılmıyorum, 2=Kararsızım, 3=Katılıyorum) 32 madde içermektedir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 96 en düşük puan 32'dir. Ölçekten alınan puanlar yükseldikçe sosyal kabul seviyesi yükselmekte, ölçekten alınan puanlar düştükçe sosyal kabul seviyesi de düşmektedir. Ölçekte 3 faktör bulunmaktadır. Bu faktörler

sosyal beceriler, öğrenci davranışları, akran tutumu şeklindedir. Ölçekte 4, 12, 15, 17, 18, 25, 29, 30, 32 numaralı maddeler ters kodlanmaktadır. Cronbach Alpha değeri .92 olarak hesaplanmıştır.

2.2.5. Empati Ölçeği

Empati Ölçeği, çocukların empati düzeylerini ölçmek amacıyla Bryant (1982) tarafından geliştirilmiştir. Gürtunca tarafından Türkçe çeviri ve güvenilirlik geçerlik çalışmaları yapılmıştır (2013). Evet- hayır şeklinde yanıtlanan ölçekte (evet=1 hayır=0) 21 madde bulunmaktadır. Ölçekte 2,8,9,14,15,16,17,19,20,21 numaralı maddeler ters kodlanmıştır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan, en düşük puan ise 0'dır. Ölçekten alınan yüksek puan empati becerisinin daha yüksek olduğunu ifade etmektedir. Ölçeğin alt boyutu bulunmamaktadır. Cronbach Alpha değeri .12 olarak hesaplanmıştır.

2.3. VERİLERİN TOPLANMASI

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Etik Kurulundan gerekli izinlerin alınmasının ardından örneklem grubuna ölçek uygulaması yapılmıştır. Çalışma grubuna Demografik Bilgi Formu, Stirling Çocuklar için Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Psikolojik Sağlık Ölçeği, Empati Ölçeği ve Özel Gereksinimli Çocukların Sosyal Kabul Ölçeği uygulanmıştır. Çocukların bu ölçekleri doldurması için ortalama 30-35 dakika yeterli olmuştur. Veriler 15 ile 30 kişilik gruplar halinde uygulanmıştır. Veri toplama süreci Şubat 2022-Mart 2022 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

2.4. VERİLERİN ANALİZİ

Verilerin analizinde SPSS (Statistical Package for Social Sciences) programının 25. Sürümü kullanılmıştır. Çoklu doğrusal regresyon analizi dışındaki bütün analizlerde (Mann Whitney U, Bağımsız Örnek t Testi, Pearson Korelasyon Analizi) verilere normallik sınaması yapılarak karar verilmiştir. Sosyal kabul ve alt boyutlarının empati, psikolojik sağlık, iyi oluş ile ilişkisini incelemek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır. Demografik değişkenlere göre dağılımı incelemek amacıyla frekans analizinden yararlanılmıştır.

Araştırmada Sosyal Kabul Ölçeği toplam puan, Sosyal Kabul Ölçeği alt puanları, Empati Ölçeği toplam puan, İyi Oluş Ölçeği toplam puan ve Psikolojik Sağlık toplam puanlarının dağılımlarındaki skewness- kurtosis (yatıklık ve basıklık) problemleri tespit edilip z puanı $<+3$, <-3 aralığında kalan 9 kişinin verileri araştırmadan çıkarılarak çözümlenmiştir.

2.5. BULGULAR

Bu bölümde özel gereksinimli çocukların sosyal kabullerinin yordayıcılarını belirlemek amacıyla yapılan istatistiksel analizlerin sonuçlarına yer verilmiştir. Katılımcıların sosyodemografik değişkenler açısından dağılımı Tablo 1’de sunulmuştur

Tablo1. Katılımcıların Sosyodemografik Değişkenler Açısından Dağılımı

	Değişken	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kız	137	45,8
	Erkek	162	54,2
Yaş	9-10	65	21,8
	11-12	87	29,1
	13-15	147	49,1
Anne Eğitim Düzeyi	İlkokul	22	7,4
	Ortaokul	27	9
	Lise	103	34,4
	Üniversite	133	44,5
	Lisansüstü	14	4,7
Baba Eğitim Düzeyi	İlkokul	12	4
	Ortaokul	25	8,4
	Lise	82	27,4
	Üniversite	156	52,2
	Lisansüstü	24	8
Gelir Düzeyi	İyi	198	66,2
	Orta	96	32,1
	Kötü	5	1,7
Toplam		299	100

Çalışmaya katılan çocukların 137’si (%45,8) kız ve 162’si (%54,2) erkektir. Katılımcılardan 22’sinin (%7,4) annesinin ilkokul, 27’sinin (%9) ortaokul, 103’ünün (%34,4) lise, 133’ünün (%44,5) üniversite ve 14’ünün (%4,7) lisansüstü eğitim aldığı; 12’sinin (%4) babasının ilkokul, 25’inin (%8,4) ortaokul, 82’sinin (%27,4) lise, 156’sının (%52,2) üniversite ve 24’ünün (%8) lisansüstü eğitim aldığı tespit edilmiştir.

Katılımcılardan 198'inin (%66,2) gelir düzeyini iyi, 96'sının (%32,1) orta, 5'inin (%1,7) kötü olarak algıladığı tespit edilmiştir. Katılımcıların yaşlarına bakıldığında ise 65'inin (%21,8) 9-10, 87'sinin (%29,1) 11-12, 147'sinin (%49,1) 13-15 yaşlarında olduğu tespit edilmiştir.

Tablo2. Kullanılan Ölçeklerin Cronbach Alpha İç Tutarlılık Güvenirlik Katsayıları

Toplam Puanlar	Cronbach Alpha	k*
Bireysel Kaynaklar	.759	11
Aile İçi İlişkiler	.664	7
Bağlamsal Kaynaklar	.831	10
Sosyal Beceriler	.874	14
Öğrenci Davranışları	.760	11
Akran Tutumu	.723	7
İyi Oluş Puanı	.887	12
Empati Puanı	.713	21

*k=Madde Sayısı

Psikolojik Sağlık Ölçeği puanlarının Cronbach Alpha katsayıları sırasıyla .759, .664, .831'dir. Sosyal Kabul Ölçeği puanlarının Cronbach Alpha katsayıları sırasıyla .874, .760, .723'tür. İyi Oluş Ölçeğinin Cronbach Alpha kat sayısı .887'dir. Empati Ölçeğinin Cronbach Alpha kat sayısı .713'tür.

Tablo3. Sosyal Kabul Ölçeği Toplam Puanının Cinsiyet Değişkeni Kategorileri için Mann Whitney U Analizi ile Karşılaştırılması

Toplam Puan	Kategori	Kişi Sayısı	Sıralar Ortalama	Sıralar Toplamı	U	Z	p
Sosyal Kabul Puanı	Kız	137	168,23	23048	8599	-3,359	0,001*
	Erkek	162	134,58	21802			

p<0,05

Öğrencilerin cinsiyetlerine göre Sosyal Kabul Puanları arasında fark olup olmadığını incelemek amacıyla yapılan Mann Whitney U Testi sonucuna göre kız öğrencilerin puan ortalaması (Mekadın=168,23) ile erkek öğrencilerin puan ortalaması (Meerkek=134,58) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir, U=8599; p<0,05. Bu sonuca göre Sosyal Kabul Puanında cinsiyetin etkili olduğu söylenebilir.

Tablo4. Empati Ölçeği Toplam Puanının Cinsiyet Değişkeni Kategorileri için Mann Whitney U Analizi ile Karşılaştırılması

Toplam Puan	Kategoriler	Kişi Sayısı	Sıralar Ortalama	Sıralar Toplamı	U	Z	p
Empati Puanı	Kız	137	191,20	26194,5	5452,	-7,615	0,000*
	Erkek	162	115,16	18655,5	50		

p<0,05

Öğrencilerin cinsiyetlerine göre Empati Puanları arasında fark olup olmadığını incelemek amacıyla yapılan Mann Whitney U Testi sonucuna göre kız öğrencilerin puan ortalaması (Mekadın=191,20) ile erkek öğrencilerin puan ortalaması (Meerkek=115,16) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir, U=5452,50; p<0,05. Bu sonuca göre Empati Puanında cinsiyetin etkili olduğu söylenebilir.

Tablo5. Psikolojik Sağlamlık Ölçeği Toplam Puanının Cinsiyet Değişkeni Kategorileri için Mann Whitney U Analizi ile Karşılaştırılması

Toplam Puan	Kategori ler	Kişi Sayısı	Sıralar Ortalama	Sıralar Toplamı	U	Z	p
Psikolojik Sağlamlık Puanı	Kız	137	145,77	19970	1051	-0,779	0,436*
	Erkek	162	153,58	24880	7		

*p<0,05

Öğrencilerin cinsiyetlerine göre Psikolojik Sağlamlık Puanları arasında fark olup olmadığını incelemek amacıyla yapılan Mann Whitney U Testi sonucuna göre kız öğrencilerin puan ortalaması (Mekadın=148,08) ile erkek öğrencilerin puan ortalaması (Meerkek=158,08) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir, U=10860; p>0,05. Bu sonuca göre Psikolojik Sağlamlık Puanında cinsiyetin etkili olmadığı söylenebilir.

Tablo6. İyi Oluş Ölçeği Toplam Puanının Cinsiyet Değişkeni Kategorileri için Bağımsız Örnek t-Testi Analizi ile Karşılaştırılması

Toplam Puan	Kategoriler	Kişi Sayısı	Sıralar Ortalama	Sıralar Toplamı	U	Z	p
İyi Oluş Puanı	Kız	137	142,31	19497	1004	-1,415	0,157*
	Erkek	162	156,50	25353	4		

*p<0,05

Öğrencilerin cinsiyetlerine göre İyi Oluş Puanları arasında fark olup olmadığını incelemek amacıyla yapılan Mann Whitney U Testi sonucuna göre kız öğrencilerin puan ortalaması (Mekadın=142,31) ile erkek öğrencilerin puan ortalaması (Meerkek=156,50) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir, U=10044; p>0,05. Bu sonuca göre İyi Oluş Puanında cinsiyetin etkili olmadığı söylenebilir.

Tablo7. Çocuk Yaşı ile Sosyal Kabul Puanı, Empati Puanı, İyi Oluş Puanı, Psikolojik Sağlamlık Puanı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

	Çocuk Yaş	Sosyal Kabul Puanı	İyi Oluş Puanı	Psikolojik Sağlamlık Puanı
Sosyal Kabul Puanı	0,052*			
İyi Oluş Puanı	-0,201**	0,341*		
Psikolojik Sağlamlık Puanı	-0,253**	0,415*	0,791*	
Empati Puanı	0,129*	0,429*	0,137*	0,227*

*p<0,05; **p<0,01

Çocukların yaşları ile Sosyal Kabul Puanı, İyi Oluş Puanı, Psikolojik Sağlamlık Puanı ve Empati Puanı arasındaki ilişkinin incelenmesi için yapılan Pearson Korelasyon Analizi sonucuna göre Çocukların Yaşı ile Sosyal Kabul Puanı arasında anlamlı bir ilişki olmadığı r=0,052;p>0,05, Çocukların Yaşı ile İyi Oluş Puanı arasında anlamlı doğrusal, negatif yönlü zayıf bir ilişki r=-0,201; p<0,05, Çocukların yaşı ile Psikolojik Sağlamlık Puanı arasında anlamlı doğrusal, negatif yönlü zayıf bir ilişki r=-0,253; p<0,05, Çocukların Yaşı ile Empati Puanı arasında anlamlı doğrusal, pozitif zayıf bir ilişki r=0,129; p<0,05 gözlenmiştir. Analiz sonucu hesaplanan determinasyon katsayısı İyi Oluş Puanının %40'ı, Psikolojik Sağlamlık Puanının %64'ü, Empati Puanının %16'sı çocuğun yaşı tarafından açıklanmaktadır (R² İyi Oluş=0,40, R² Psikolojik Sağlamlık=0,64, R² Empati=0,16). Bu sonuca göre Çocukların yaşı arttıkça

Empati Puanının artacağı, İyi Oluş ve Psikolojik Sağlık Puanlarının azalacağı söylenebilir.

Tablo8. Sosyal Kabulün Tüm Örneklem için Psikolojik Sağlık Ölçeği, Psikolojik ve Duygusal İyi Oluş Ölçeği ve Empati Ölçeği Puanları Tarafından Yordanmasına Yönelik Regresyon Analizi

Bağımsız Değişken	B	B'nin Standart Hatası	β	t	p
Sabit	45,801	2,316		19,775	0,000*
Empati Puanı	0,736	0,106	0,354	6,921	0,000*
Psikolojik Sağlık Puanı	0,113	0,019	0,305	5,962	0,000*

$R^2=0,273$; $F(2,296)=55,656$; $p=0,000*$

* $p<0,001$

Psikolojik Sağlık Ölçeği, Psikolojik ve Duygusal İyi Oluş Ölçeği ve Empati Ölçeği puanlarının Sosyal Kabul Puanı üzerindeki etkisini incelemek için yapılan Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi sonucunda sabit parametrenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ($t(299)=19,775$; $p<0,001$); Empati Puanı ($t(299)=6,921$; $p<0,001$), Psikolojik Sağlık Puanı ($t(298)=5,962$; $p<0,001$) puanlarına ait eğim parametrelerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. İyi Oluş Puanı Modele girememiş olup istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Modelin genel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan F testi sonucuna göre ($F(2,296)=55,656$; $p=0,000$) modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve belirlilik katsayısının 0,273 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre Sosyal Kabul puanının yaklaşık %27'si Empati ve Psikolojik Sağlık Puanlarıyla açıklanmaktadır. Bu sonuca göre diğer puanlar sabit tutulduğunda Sosyal Kabul Puanını Empati Puanındaki 1 birim artış 0,736 birim, Psikolojik Sağlık Puanındaki 1 birim artış 0,113 birim artıracaktır. Tüm ölçek puanlarının modele dahil edilmesine karşılık anlamlı olarak elde edilen modelin sonuçları yorumlanmıştır. Tüm bu sonuçlara göre tüm örnekleme Empati Puanı, Psikolojik Sağlık Puanı Sosyal Kabul puanını yordamaktadır.

Tablo9. Cinsiyet Gruplarında Sosyal Kabul Toplam Puanının Psikolojik Sağlamlık Ölçeği, Psikolojik ve Duygusal İyi Oluş Ölçeği ve Empati Ölçeği Puanları Tarafından Yordanmasına Yönelik Regresyon Analizi

Cinsiyet	Bağımsız Değişken	B	B'nin Standart Hatası	β	t	p
Kadın	Sabit	45,716	3,497		13,073	0,000*
	Empati	0,800	0,189	0,324	4,241	0,000*
	Psikolojik Sağlamlık	0,108	0,024	0,336	4,402	0,000*
			$R_2=0,280$; $F(2,134)=26,060$; $p=0,000*$			
Erkek	Sabit	47,710	2,692		17,724	0,000*
	Empati	0,609	0,152	0,284	3,999	0,000*
	İyi Oluş	0,291	0,057	0,361	5,090	0,000*
			$R_2=0,273$; $F(2,159)=29,922$; $p=0,000*$			

* $p<0,001$; ** $p<0,01$

Kız çocuklarda Psikolojik Sağlamlık Ölçeği, Psikolojik ve Duygusal İyi Oluş Ölçeği ve Empati Ölçeği puanlarının Sosyal Kabul Puanı üzerindeki etkisini incelemek için yapılan Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi sonucunda sabit parametrenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ($t(137)=13,073$; $p<0,001$); Empati Puanı ($t(137)=4,241$; $p<0,001$), Psikolojik Sağlamlık Puanı ($t(137)=4,402$; $p<0,001$) puanlarına ait eğim parametrelerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. Modelin genel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan F testi sonucuna göre ($F(2,134)=26,060$; $p=0,000$) modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve belirlilik katsayısının 0,28 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre Sosyal Kabul puanının yaklaşık %28'i Empati ve Psikolojik Sağlamlık Puanı ile açıklanmaktadır. Bu sonuca göre diğer puanlar sabit tutulduğunda Sosyal Kabul Puanını Empati Puanındaki 1 birim artış 0,800 birim, Psikolojik Sağlamlık Puanındaki 1 birim artış 0,108 birim artıracaktır. Tüm ölçek puanlarının modele dahil edilmesine karşılık anlamlı olarak elde edilen modelin sonuçları yorumlanmıştır. Tüm bu sonuçlara göre tüm örnekleme Sosyal Kabul Puanını Empati Puanı, Psikolojik Sağlamlık Puanı yordamakta İyi Oluş Puanı yordamamaktadır.

Erkek çocuklarda Psikolojik Sağlamlık Ölçeği, Psikolojik ve Duygusal İyi Oluş Ölçeği ve Empati Ölçeği puanlarının Sosyal Kabul Puanı üzerindeki etkisini incelemek için yapılan Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi sonucunda sabit

parametrenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ($t(162)=17,724$; $p<0,001$); Empati Puanı ($t(162)=3,999$; $p<0,001$), İyi Oluş Puanı ($t(162)=5,090$; $p<0,001$) puanlarına ait eğitim parametrelerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. Modelin genel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan F testi sonucuna göre ($F(2,159)=29,922$; $p=0,000$) modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve belirlilik katsayısının 0,273 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre Sosyal Kabul puanının yaklaşık %27'si Empati ve İyi Oluş Puanıyla açıklanmaktadır. Bu sonuca göre diğer puanlar sabit tutulduğunda Sosyal Kabul Puanını Empati Puanındaki 1 birim artış 0,609 birim, İyi Oluş Puanındaki 1 birim artış 0,291 birim artıracaktır. Tüm ölçek puanlarının modele dahil edilmesine karşılık anlamlı olarak elde edilen modelin sonuçları yorumlanmıştır. Tüm bu sonuçlara göre tüm örnekleme Empati Puanı, İyi Oluş Puanı Sosyal Beceriler Puanını yordamaktadır.

Tablo10. Sosyal Kabulün Alt Boyutu Olan Sosyal Becerilerin Tüm Örneklem için Psikolojik Sağlamlık Ölçeği, Psikolojik ve Duygusal İyi Oluş Ölçeği ve Empati Ölçeği Puanları Tarafından Yordanmasına Yönelik Regresyon Analizi

Bağımsız Değişken	B	B'nin Standart Hatası	β	t	p
Sabit	16,620	1,840		9,034	0,000*
Empati Puanı	0,552	0,085	0,343	6,533	0,000*
Psikolojik Sağlamlık Puanı	0,077	0,015	0,267	5,074	0,000*
$R_2=0,235$; $F(2,296)=45,450$; $p=0,000*$					

* $p<0,001$

Psikolojik Sağlamlık Ölçeği, Psikolojik ve Duygusal İyi Oluş Ölçeği ve Empati Ölçeği puanlarının Sosyal Kabul'ün alt boyutu olan Sosyal Beceriler puanı üzerindeki etkisini incelemek için yapılan Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi sonucunda sabit parametrenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ($t(298)=9,034$; $p<0,001$); Empati Puanı ($t(298)=6,533$; $p<0,001$), Psikolojik Sağlamlık Puanı ($t(298)=5,074$; $p<0,001$) puanlarına ait eğitim parametrelerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. İyi Oluş Puanı Modele girememiş olup istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Modelin genel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan F testi sonucuna göre ($F(2,296)=45,450$; $p=0,000$) modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve

belirlilik katsayısının 0,235 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre Sosyal Beceriler Puanının yaklaşık %23'si Empati ve Psikolojik Sağlık Puanlarıyla açıklanmaktadır. Bu sonuca göre diğer puanlar sabit tutulduğunda Sosyal Beceriler Puanını Empati Puanındaki 1 birim artış 0,552 birim, Psikolojik Sağlık Puanındaki 1 birim artış 0,077 birim artıracaktır. Tüm ölçek puanlarının modele dahil edilmesine karşılık anlamlı olarak elde edilen modelin sonuçları yorumlanmıştır. Tüm bu sonuçlara göre tüm örnekleme Empati Puanı, Psikolojik sağlık puanı Sosyal Beceriler Puanını yordamaktadır.

Tablo11. Sosyal Kabulün Alt Boyutu Olan Öğrenci Davranışlarının Tüm Örneklem için Psikolojik Sağlık Ölçeği, Psikolojik ve Duygusal İyi Oluş Ölçeği ve Empati Ölçeği Puanları Tarafından Yordanmasına Yönelik Regresyon Analizi

Bağımsız Değişken	B	B'nin Standart Hatası	β	t	p
Sabit	18,216	0,944		19,296	0,000*
Empati Puanı	0,292	0,043	0,344	6,729	0,000*
Psikolojik Sağlık Puanı	0,048	0,008	0,318	6,223	0,000*

$R_2=0,275$; $F(2,296)=56,119$; $p =0,000*$

* $p<0,001$

Psikolojik Sağlık Ölçeği, Psikolojik ve Duygusal İyi Oluş Ölçeği ve Empati Ölçeği puanlarının Sosyal Kabul'ün alt boyutu olan Öğrenci Davranışları puanı üzerindeki etkisini incelemek için yapılan Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi sonucunda sabit parametrenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ($t(298)=19,296$; $p<0,001$); Empati Puanı ($t(298)=6,729$; $p<0,001$), Psikolojik Sağlık Puanı ($t(298)=6,223$; $p<0,001$) puanlarına ait eğim parametrelerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. İyi Oluş Puanı Modele girememiş olup istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Modelin genel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan F testi sonucuna göre ($F(2,296)=56,119$; $p =0,000$) modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve belirlilik katsayısının 0,275 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre Öğrenci Davranışları puanının yaklaşık %27'si Empati ve Psikolojik Sağlık Puanlarıyla açıklanmaktadır. Bu sonuca göre diğer puanlar sabit tutulduğunda Sosyal Kabul Puanını Empati Puanındaki 1 birim artış 0,292birim,

Psikolojik Sağlamlık Puanındaki 1 birim artış 0,048 birim artıracaktır. Tüm ölçek puanlarının modele dahil edilmesine karşılık anlamlı olarak elde edilen modelin sonuçları yorumlanmıştır. Tüm bu sonuçlara göre tüm örneklemede Empati Puanı, Psikolojik Sağlamlık Puanı Öğrenci Davranışları Puanını yordamaktadır.

Tablo12. Sosyal Kabulün Alt Boyutu Olan Akran Tutumunun Tüm Örnekleme için Psikolojik Sağlamlık Ölçeği, Psikolojik ve Duygusal İyi Oluş Ölçeği ve Empati Ölçeği Puanları Tarafından Yordanmasına Yönelik Regresyon Analizi

Bağımsız Değişken	B	B'nin Standart Hatası	β	t	p
Sabit	10,965	0,578		18,963	0,000*
Empati Puanı	-0,108	0,027	-0,232	-4,051	0,000*
Psikolojik Sağlamlık Puanı	-0,011	0,005	-0,139	-2,418	0,016**

$R_2=0,089$; $F(2,296)=14,518$; $p =0,000^*$

* $p<0,001$; ** $p<0,05$

Psikolojik Sağlamlık Ölçeği, Psikolojik ve Duygusal İyi Oluş Ölçeği ve Empati Ölçeği puanlarının Sosyal Kabul'ün alt boyutu olan Akran Tutumu puanı üzerindeki etkisini incelemek için yapılan Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi sonucunda sabit parametrenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ($t(298)=18,963$; $p<0,001$); Empati Puanı ($t(298)=-4,051$; $p<0,001$), Psikolojik Sağlamlık Puanı ($t(298)=-2,418$; $p>0,001$) puanlarına ait eğim parametrelerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. İyi Oluş Puanı Modele girememiş olup istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Modelin genel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan F testi sonucuna göre ($F(2,203)=14,511$; $p<0,001$) modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve belirlilik katsayısının 0,089 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre Akran Tutumu puanının yaklaşık %9'u Empati ve Psikolojik Sağlamlık Puanlarıyla açıklanmaktadır. Bu sonuca göre diğer puanlar sabit tutulduğunda Akran Tutumu Puanını Empati Puanındaki 1 birim artış 0,108 birim, Psikolojik Sağlamlık Puanındaki 1 birim artış 0,011 birim azaltacaktır. Tüm ölçek puanlarının modele dahil edilmesine karşılık anlamlı olarak elde edilen modelin sonuçları yorumlanmıştır. Tüm bu

sonuçlara göre tüm örnekleme Empati Puanı, Psikolojik sağlamlık puanı Akran Tutumu Puanını yordamaktadır.

Tablo13. Cinsiyet Gruplarında Sosyal Kabulün Alt Boyutu Olan Sosyal Becerilerin Psikolojik Sağlamlık Ölçeği, Psikolojik ve Duygusal İyi Oluş Ölçeği ve Empati Ölçeği Puanları Tarafından Yordanmasına Yönelik Regresyon Analizi

*p<0,001; **p<0,01

Cinsiyet	Bağımsız Değişken	B	B'nin Standart Hatası	β	t	p
Kadın	Sabit	17,689	2,923		6,051	0,000*
	Empati	0,506	0,158	0,258	3,210	0,002**
	Psikolojik Sağlamlık	0,077	0,020	0,302	3,754	0,000*
$R_2=0,450$; $F(2,134)=16,970$; $p =0,000*$						
Erkek	Sabit	17,346	2,058		8,429	0,000*
	Empati	0,482	0,116	0,297	4,139	0,000*
	İyi Oluş	0,203	0,044	0,333	4,644	0,000*
$R_2=0,259$; $F(2,159)=27,770$; $p =0,000*$						

Kız çocuklarda Psikolojik Sağlamlık Ölçeği, Psikolojik ve Duygusal İyi Oluş Ölçeği ve Empati Ölçeği puanlarının Sosyal Kabul'ün alt boyutu olan Sosyal Beceriler puanı üzerindeki etkisini incelemek için yapılan Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi sonucunda sabit parametrenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ($t(136)=6,051$; $p<0,001$); Empati Puanı ($t(136)=3,210$; $p<0,005$), Psikolojik Sağlamlık Puanı ($t(136)=3,754$; $p<0,001$) puanlarına ait eğim parametrelerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. Modelin genel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan F testi sonucuna göre ($F(2,134)=16,970$; $p =0,000$) modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve belirlilik katsayısının 0,450 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre Sosyal Beceriler puanının yaklaşık %45'i Empati ve Psikolojik Sağlamlık açıklanmaktadır. Bu sonuca göre diğer puanlar sabit tutulduğunda Sosyal Beceriler Puanını Empati Puanındaki 1 birim artış 0,506 birim, Psikolojik Sağlamlık Puanındaki 1 birim artış 0,077 birim artıracaktır. Tüm ölçek puanlarının modele dahil edilmesine karşılık anlamlı olarak elde edilen modelin sonuçları yorumlanmıştır. Tüm bu

sonuçlara göre tüm örnekleme Empati Puanı, Psikolojik Sağlık puanı Sosyal Beceriler Puanını yordamaktadır.

Erkek çocuklarda Psikolojik Sağlık Ölçeği, Psikolojik ve Duygusal İyi Oluş Ölçeği ve Empati Ölçeği puanlarının Sosyal Kabul'ün alt boyutu olan Sosyal Beceriler puanı üzerindeki etkisini incelemek için yapılan Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi sonucunda sabit parametrenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ($t(161)=8,429$; $p<0,001$); Empati Puanı ($t(161)=4,139$; $p<0,001$), İyi Oluş Puanı ($t(161)=4,644$; $p<0,001$) puanlarına ait eğim parametrelerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. Modelin genel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan F testi sonucuna göre $F(2,159)=27,770$; $p=0,000$ modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve belirlilik katsayısının 0,259 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre Sosyal Beceriler puanının yaklaşık %26'sı Empati ve İyi Oluş Puanıyla açıklanmaktadır. Bu sonuca göre diğer puanlar sabit tutulduğunda Sosyal Beceriler Puanını Empati Puanındaki 1 birim artış 0,482 birim, İyi Oluş Puanındaki 1 birim artış 0,203 birim artıracaktır. Tüm ölçek puanlarının modele dahil edilmesine karşılık anlamlı olarak elde edilen modelin sonuçları yorumlanmıştır. Tüm bu sonuçlara göre tüm örnekleme Empati Puanı, Psikolojik sağlık puanı Sosyal Beceriler Puanını yordamaktadır.

Tablo14. Cinsiyet Gruplarında Sosyal Kabulün Alt Boyutu Olan Öğrenci Davranışlarının Psikolojik Sağlık Ölçeği, Psikolojik ve Duygusal İyi Oluş Ölçeği ve Empati Ölçeği Puanları Tarafından Yordanmasına Yönelik Regresyon Analizi

Cinsiyet	Bağımsız Değişken	B	B'nin Standart Hatası	β	t	p
Kadın	Sabit	17,159	1,269		13,524	0,000*
	Empati	0,416	0,068	0,434	6,086	0,000*
	Psikolojik Sağlık	0,040	0,009	0,324	4,541	0,000*
$R_2=0,373$; $F(2,134)=39,853$; $p=0,000*$						
Erkek	Sabit	18,161	1,464		12,408	0,000*
	Empati	0,185	0,068	0,205	2,715	0,000*
	İyi Oluş	0,061	0,013	0,344	4,565	0,000*
$R_2=0,210$; $F(2,159)=21,137$; $p=0,000*$						

* $p<0,001$

Kız çocuklarda Psikolojik Sağlık Ölçeği, Psikolojik ve Duygusal İyi Oluş Ölçeği ve Empati Ölçeği puanlarının Sosyal Kabul'ün alt boyutu olan Öğrenci Davranışları puanı üzerindeki etkisini incelemek için yapılan Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi sonucunda sabit parametrenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ($t(136)=13,524$; $p<0,001$); Empati Puanı ($t(136)=6,086$; $p<0,001$), Psikolojik Sağlık Puanı ($t(136)=4,541$; $p<0,001$) puanlarına ait eğim parametrelerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. Modelin genel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan F testi sonucuna göre ($F(2,134)=39,853$; $p=0,000$) modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve belirlilik katsayısının 0,373 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre Öğrenci Davranışları puanının yaklaşık %37'si Empati ve Psikolojik Sağlık açıklanmaktadır. Bu sonuca göre diğer puanlar sabit tutulduğunda Öğrenci Davranışları Puanını Empati Puanındaki 1 birim artış 0,416 birim, Psikolojik Sağlık Puanındaki 1 birim artış 0,040 birim artıracaktır. Tüm ölçek puanlarının modele dahil edilmesine karşılık anlamlı olarak elde edilen modelin sonuçları yorumlanmıştır. Tüm bu sonuçlara göre tüm örnekleme Empati Puanı, Psikolojik Sağlık puanı Sosyal Kabul Ölçeğinin Öğrenci Davranışları puanını yordamaktadır.

Erkek çocuklarda Psikolojik Sağlık Ölçeği, Psikolojik ve Duygusal İyi Oluş Ölçeği ve Empati Ölçeği puanlarının Sosyal Kabul'ün alt boyutu olan Öğrenci

Davranışları puanı üzerindeki etkisini incelemek için yapılan Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi sonucunda sabit parametrenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ($t(161)=12,408$; $p<0,001$); Empati Puanı ($t(161)=2,715$; $p<0,001$), İyi Oluş Puanı ($t(161)=4,565$; $p<0,001$) puanlarına ait eğim parametrelerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. Modelin genel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan F testi sonucuna göre ($F(2,159)=21,137$; $p=0,000$) modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve belirlilik katsayısının 0,210 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre Öğrenci Davranışları puanının yaklaşık %21'i Empati ve İyi Oluş Puanıyla açıklanmaktadır. Bu sonuca göre diğer puanlar sabit tutulduğunda Öğrenci Davranışları Puanını Empati Puanındaki 1 birim artış 0,205 birim, İyi Oluş Puanındaki 1 birim artış 0,344 birim artıracaktır. Tüm ölçek puanlarının modele dahil edilmesine karşılık anlamlı olarak elde edilen modelin sonuçları yorumlanmıştır. Tüm bu sonuçlara göre tüm örnekleme Empati Puanı, Psikolojik Sağlık puanı Sosyal Kabul Puanının Öğrenci Davranışları alt boyutunu yordamaktadır.

Tablo15. Cinsiyet Gruplarında Sosyal Kabulün Alt Boyutu Olan Akran Tutumunun Psikolojik Sağlık Ölçeği, Psikolojik ve Duygusal İyi Oluş Ölçeği ve Empati Ölçeği Puanları Tarafından Yordanmasına Yönelik Regresyon Analizi

Cinsiyet	Bağımsız Değişken	B	B'nin Standart Hatası	β	t	p
Kadın	Sabit	10,181	0,671		15,174	0,00*
	Empati	-0,143	0,040	-0,292	-3,547	0,001*
$R_2=0,085$; $F(1,135)=12,578$; $p=0,001^*$						
Erkek	Sabit	10,758	0,875		12,30	0,00*
	Psikolojik Sağlık	-0,022	0,008	-0,217	-2,81	0,005**
$R_2=0,047$; $F(1,160)=7,944$; $p=0,005^{**}$						

* $p<0,001$; $p<0,01$

Kız çocuklarda Psikolojik Sağlık Ölçeği, Psikolojik ve Duygusal İyi Oluş Ölçeği ve Empati Ölçeği puanlarının Sosyal Kabul'ün alt boyutu olan Akran Tutumu puanı üzerindeki etkisini incelemek için yapılan Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi sonucunda sabit parametrenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ($t(136)=15,174$; $p<0,001$); Empati Puanına ($t(136)=-3,547$; $p<0,001$) ait eğim parametrelerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. Modelin genel olarak anlamlı olup

olmadığını belirlemek için yapılan F testi sonucuna göre ($F(1,135)=12,578$; $p=0,001$) modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve belirlilik katsayısının 0,085 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre Akran Tutumu puanının yaklaşık %1'i Empati puanıyla açıklanmaktadır. Bu sonuca göre diğer puanlar sabit tutulduğunda Akran Tutumu Puanını Empati Puanındaki 1 birim artış -0,143 azaltacaktır. Tüm ölçek puanlarının modele dahil edilmesine karşılık anlamlı olarak elde edilen modelin sonuçları yorumlanmıştır. Tüm bu sonuçlara göre tüm örnekleme Empati Puanı Sosyal Kabul Ölçeğinin Akran Tutumu puanını yordamaktadır.

Erkek çocuklarda Psikolojik Sağlık Ölçeği, Psikolojik ve Duygusal İyi Oluş Ölçeği ve Empati Ölçeği puanlarının Sosyal Kabul'ün alt boyutu olan Akran Tutumu puanı üzerindeki etkisini incelemek için yapılan Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi sonucunda sabit parametrenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ($t(161)=12,300$; $p<0,001$); Psikolojik Sağlık Puanına ($t(161)=-2,818$; $p<0,001$), ait eğitim parametrelerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. Modelin genel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan F testi sonucuna göre $F(1,160)=7,944$; $p=0,005$ modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve belirlilik katsayısının 0,047 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre Akran Tutumu puanının yaklaşık %050'si Psikolojik Sağlık Puanıyla açıklanmaktadır. Bu sonuca göre diğer puanlar sabit tutulduğunda Akran Tutumu Puanını Psikolojik Sağlık Puanındaki 1 birim artış 0,022 birim azaltacaktır. Tüm ölçek puanlarının modele dahil edilmesine karşılık anlamlı olarak elde edilen modelin sonuçları yorumlanmıştır. Tüm bu sonuçlara göre tüm örnekleme Psikolojik sağlık puanı Sosyal Kabul Ölçeğinin Alt Boyutu olan Akran Tutumu yordamaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TARTIŞMA

Bu bölümde araştırmaya ilişkin tartışma, sonuç ve önerilere yer verilecektir. Elde edilen sonuçlar literatürde bulunan benzer araştırma sonuçlarıyla karşılaştırılmıştır.

Katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanlar cinsiyet gruplarına göre karşılaştırıldığında kız ve erkek çocuklarının Sosyal Kabul Puanları arasında istatistiksel olarak farklılık olduğu görülmüş, hipotez desteklenmiştir. Cinsiyetin akran kabulünün temel belirleyicilerinden olduğu bilinmektedir (Kehle., Guidubaldi; 1980, Swaim, Morgan; 20012). Sarı ve arkadaşları, 2010 yılında hemşirelik öğrencilerinin cinsiyetlerine göre özel gereksinimlilere yönelik tutum puan ortalamaları arasında fark olup olmadığını araştırmış kızların puan ortalamasının erkeklerden yüksek olduğunu bulmuşlardır. Aktan ve Budak'ın çalışması sonucunda da sosyal kabul puanları arasında farklılaşma olduğu bulunmuştur (2019). Ayrıl'ın ilkökul öğrencilerinin kaynaştırma öğrencilerini sosyal kabul düzeylerini incelemek amacıyla yaptığı çalışmada ise cinsiyete göre Sosyal Kabul Puanının farklılaşmadığı sonucuna varılmıştır (2013). Yapılan çalışmalarda kız öğrencilerin özel gereksinimli akranlarına yönelik sosyal, duygusal ve genel tutumlarının ılımlı olduğu ve özel gereksinimli çocuklara yönelik tutumlarının erkeklere göre anlamlı farklılık gösterdiği belirtilmektedir (Öztürk, 2013). Normal gelişim gösteren çocukla aynı cinsiyette ve aynı yaşta olan özel gereksinimli çocukların bir arada bulunmalarının sosyal kabulü önemli derecede artırdığı bilinmektedir. Erkek çocukların özel gereksinimli hem cinslerini kabulleri ve tutumları arasında bir ilişki bulunmazken kız çocukların özel gereksinimli hem cinslerini sosyal kabulleri daha yüksek düzeylerde olmaktadır (Boer ve ark.; 2013). Bu çalışmanın sonucu yapılan pek çok çalışmanın sonucuyla paralellik göstermektedir. Kız çocuklarının erkek çocuklarına göre sosyal kabul puanının yüksek olması kız çocuklarının duygusal açıdan daha duyarlı olmasından kaynaklanıyor

olabilir. Bununla birlikte kızların empati ve uyum becerilerinin erkeklere göre daha iyi olması da sonucu etkiliyor denilebilir (Petrides ve Furnham, 2000). Bazı çalışmalarda ise belirtilen çalışmaların aksine cinsiyetin özel gereksinimli çocukların sosyal kabulünde etkili olmadığı belirtilmektedir (İşcan ve ark., 2014; Kargin ve Baydık, 2002).

Empati Puanının cinsiyet gruplarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde kız çocuklarının erkek çocuklarına göre daha yüksek bir puan aldığı görülmüş, hipotez desteklenmiştir. Derman tarafından yapılan çalışmada da cinsiyete göre çocuklarda empati puanının kız çocuklarının lehine farklılaştığı bulunmuştur (2013). Kılıç'ın 2019 yaptığı çalışmada da aynı sonuca ulaşılmıştır. Rehber (2009), yaptığı çalışmada empatinin problem çözme becerileriyle ilişkisini incelemiş ve kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre empatik eğilimlerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yenidoğan bebeklerde, bir başka bebeğin sıkıntılı durumuna, kız bebeklerin erkek bebeklere göre daha çok ağlama tepkisi verdiği sonucunu bulan araştırmalar da vardır (Simner, 1971; Sagi ve Hoffman, 1976). Feshbach (1978), bu sonucun kızların duygularını ifade etmek konusunda erkeklere göre daha az engellenmiş olabileceklerinde dolayı meydana gelmiş olabileceği belirtilmiştir. Buna göre elde edilen sonuç mevcut araştırmaların sonucuna tutarlı görünmektedir. Genel inaniş ve kanıya göre kızların empatik beceriler hususunda erkeklere göre daha iyi oldukları söylenmektedir. Bu araştırmanın sonucuna ve bu yaygın inaniş ve kanıya göre kız çocuklarının empatik becerilerle ilgili daha gelişmiş olmasının sebebi, kız çocuklarının küçüklükten itibaren erkeklere göre daha naif ve kibar yetiştirilmeleri, duygularını ifade etme konusunda daha fazla desteklenmeleri ve farklı duyguları hissetmeye yol açacak olaylarla daha fazla karşı karşıya kalmaları olabilir. Kız çocuklarının küçüklükten itibaren oyunlarının bebek bakma, yemek yaparak başkalarının ihtiyaçlarını giderme gibi roller içermesi de empatik becerilerle ilgili örtük olarak eğitildiklerini gösterebilir. Bununla birlikte kız çocuklarının duygusal açıdan daha duyarlı olmaları da empatik beceriler konusunda erkelerden daha iyi olmalarına neden olmuş olabilir. Kızların empatik becerilerinin erkelerden neden daha iyi olduğu konusundaki tartışmalar çok eski yıllara dayanmakta olup kız çocuklarının küçük yaşlardan itibaren bakım yapma gibi rollere fizyolojik olarak eğilimlerinin artmasının

empatik becerilerinin gelişimini sağlaması ile ilgili olabileceği belirtilmiştir (Waxler ve ark., 1992). Aynı zamanda kız çocuklarının küçüklükten itibaren başka insanların fiziksel ve duygusal ihtiyaçları ile ilgili sorumluluk almalarına yönelik sosyal baskılarla karşı karşıya olduklarını belirtmişlerdir.

Cinsiyet gruplarında Psikolojik Sağlık Puanının farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmış, hipotez desteklenmemiştir. Literatürde erkeklerin psikolojik sağlık puanının kadınlara göre daha yüksek olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Acar ve Han, 2022; Altundağ ve Altundağ, 2022; Aydın ve ark., 2019; Doğan ve Yavuz, 2020; Erdoğan ve ark., 2015; Erkoç ve Danış, 2020; Eser ve ark., 2023; Hoşoğlu ve ark., 2018; İşgör ve ark., 2022). Bu sonucun tam tersine kadınların psikolojik sağlıklarının erkeklere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılan çalışmalar da bulunmaktadır (Tok ve Ünal, 2020; Yıldırım ve Kılıçaslan, 2023). Bu gibi çelişkili sonuçların ortaya çıkmasının nedeni psikolojik sağlık kavramının bireylerin yaşamış olduğu olumsuz deneyimlerle belirleniyor olması olabilir. Herkesin maruz kaldığı hayat koşulunun ve bu zorlu hayat koşuluyla baş etme biçiminin biricik olması da bu farklılıkların meydana gelmesinde etkili olabilir.

İyi Oluş Puanının cinsiyete göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmış, hipotez desteklenmemiştir. Bu sonuç iyi oluşta cinsiyete göre fark olmadığını ortaya koyan araştırmalarla uyumludur (Casas ve ark., 2007; Fogle ve ark., 2002; Gilman ve Huebner, 2006; Gün ve Bayraktar, 2008; Seligson ve ark., 2003). Başaran, Erol ve Yılmaz'ın yaptığı çalışmada da İyi Oluş Puanının farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır (2020). Essex ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada (2003), kızlar ve erkekler arasında davranışsal ve duygusal farklılığın olduğu bildirilmiştir. Aile ve arkadaşlarla kurulan olumlu iletişim hayat mutluluğunun kuvvetli bir göstergesidir (Kelly, 2011). Kızların, erkeklere göre iletişim biçimlerinin çok daha sosyal olması daha yüksek bir hayat doyum seviyesine sahip olmalarına neden olduğu söyleniyor. Geng ve He (2021), kadınların erkeklere göre daha yüksek psikolojik iyi oluşa sahip olduğunu keşfetmiştir. Benjet ve Hernandez (2002), ortaokula devam eden çocukların ergenlik sürecinde ortaya çıkan özelliklerin psikolojik iyi oluşlarına etkisini incelemiş, akut menarş deneyimi yaşayan kızların psikolojik iyi oluşunun özellikle depresif belirtiler gösterme açısından olumsuz yönde etkilediği, erkek çocukların ise ses

değişimi gibi ergenlik dönemindeki değişimlerden psikolojik olarak olumsuz etkilenmediği aksine beden imgesi açısından olumlu bir tesirinin olduğu sonucuna ulaşımlardır. Bu çalışmanın sonucunda psikolojik iyi oluş üzerinde cinsiyetin etkili olmaması kültürel farklılıklardan kaynaklanıyor olabilir. Bununla birlikte çocuklarda iyi oluşu etkileyen yaşam doyumunun cinsiyete göre değişip değişmediği incelendiğinde herhangi bir farklılaşma görülmediği (ölçeğin okul alt boyutu hariç) sonucuna ulaşan araştırmalar bulunmaktadır (Çivitci, 2009). Yaşam doyumunun bu yaş grubundaki çocuklarda cinsiyete göre değişkenlik göstermemesi iyi oluşun da farklılaşmamasında etkili olabilir.

Sosyal kabul ile empati arasında anlamlı doğrusal bir ilişki olduğu sonucuna varılmış, hipotez desteklenmiştir. Bu bulgu empati düzeyi yüksek olan çocukların kendilerinden farklı olan çocuklara karşı daha hoşgörülü ve anlayışlı olma meyilinde olduklarını göstermektedir. Bu araştırma sonucu, empatinin sosyal kabulü artırdığına dair öne sürülen kuramsal modelle de tutarlı bir sonuç göstermektedir (Davis, 1983). Dökmen'e göre olumsuz tutuma sahip kişilerin diğer insanlara empatik davranma olasılıkları düşüktür (1988). Bu bağlamda empati ile tutum arasında güçlü bir ilişki olduğu sonucuna varılabilir. Uysal tarafından yapılan çalışmada da empatinin sosyal kabulü yordayan etkenlerden biri olduğu sonucuna varılmıştır (2019). Parchomiuk'un araştırmasında özel gereksinimli öğrenciye yönelik tutum ve empati düzeyi arasındaki ilişki incelenmiş ve aralarında anlamlı bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşımlardır (2019). Şap ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmada ise bu ilişkinin ebeveynlerin empatik eğilimleriyle ilgili olduğu sonucuna ulaşımlardır (2021). Findlay ve arkadaşları (2006), empati yeteneğine sahip kişilerin kendi davranışlarının nedenlerini anlamak konusunda daha başarılı olduklarını yani empati yeteneği düşük olan bireylere göre daha bilinçli hareket ettiklerini bulmuşlardır. Özel gereksinimli arkadaşına yönelik sosyal kabulü yüksek olan çocukların davranışlarının toplum tarafından kabul edilir bilinçli bir davranış olduğu söylenebilir. Araştırma sonucu empati düzeyi yüksek olan kişilerin başkalarının duygu, düşüncelerini daha iyi anlayabildikleri ve bu sebeple onlara daha yakın hissedebildikleri dolayısıyla sosyal olarak karşıdakini kabul edebildiği varsayımıyla uyumludur.

Sosyal Kabul Ölçeğinin alt boyutlarından biri olan sosyal beceriler ile empatinin ilişkili olduğu bulunmuş, hipotez desteklenmiştir. Ölçeğin alt boyutu olan Sosyal Beceriler ile normal gelişen çocuğun sahip olduğu sosyal beceriler kastedilmektedir (Arslan, 2010). Palavan ve Gemalmaz'ın yaptığı çalışmada da öğrencilerin iletişim becerileri ve empati düzeyleri arasında düşük düzeyde ve pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (2022). Empati düzeyi düşük olan bireylerin duygularını ifade etmede ve iletişim kurmada yetersiz kalmaktadır (Durakoğlu ve Gökçearslan, 2010). 2007 yılında Deniz tarafından yapılan araştırma sonucuna göre ise iyi bir iletişim kurabilmek için yüksek empati yeteneğine sahip olmak önemli bir avantajdır. Roberts ve Strayer (1996), empatik becerisi yüksek ve düşük çocukları karşılaştırmış, empatik becerisi yüksek olan çocukların düşük olan çocuklara göre iş birliği ve yardım etme davranışlarının çok daha fazla olduğunu, arkadaşları tarafından daha çok kabul edildiklerini belirlemişlerdir. Bu bulgu empatik becerilere sahip olmanın sosyal becerileri düzenlediğini göstermektedir. 21. Yy'de hayatın her merhalesinde önemsenen sosyal becerilerden biri olan empatinin çocuklardaki gelişim düzeyi özel gereksinimli arkadaşının halini anlama, kendini onun yerine koyabilme, onun duygu, düşünce ve davranışlarını anlayabilme düzeyini ortaya koyacaktır. Bir çocuğun empati düzeyi SKÖ'nün alt boyutu olan Sosyal Beceri Puanını açıklayacaktır.

Psikolojik sağlamlıkla sosyal becerilerin ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır, hipotez desteklenmiştir. Yapılan birçok çalışmada Psikolojik olarak sağlam olan bireylerin özellikleri arasında pozitif ve güçlü sosyal ilişkilere sahip olmak sayılır (Tümlü, Receptoğlu; 2013). Bununla birlikte sosyal becerilerin, iyi arkadaşlık ilişkileri kurabilmenin psikolojik olarak sağlam bireylerin özellikleri arasında sayıldığı çalışmalar da bulunmaktadır (Penick ve Jepsen, 1992; Werner, 1996). Psikolojik sağlamlık ile sosyal becerilerden sayılabilecek aynı zamanda sosyal zekânın da alt boyutlarından olan sosyal problem çözme becerisi ile ilgili çalışmalar bulunmaktadır. Pierce ve Drasgowtar (1969) araştırmasında sosyal ve kişiler arası ilişkilerin yararlı doğrultuda değişime uğramasını birçok başka problemin de çözüme ulaşmasına etkili olduğu sonucuna varmıştır. Bir çalışmada hastalara uygulanan sosyal beceri eğitim programından sonra hastaların başka sorunlarında da olumlu değişiklikler

gözlemlenmiştir (Abdullayeva, 2018). Dolayısıyla psikolojik sağlamlık, bireylerin hayatında sosyal alanı kapsayan ve aynı zamanda gelişmeye odaklandığı olumlu sonuçlardır (Hanewald, 2011). Bu yönden bakıldığında bireyin psikolojik olarak sağlamlığının artması sosyal beceriler konusunda iyi olmasıyla ilişkilidir. Kişinin sosyal becerilerinin iyi olması kişiler arası ilişkilerde daha iyi olmasına ve doyum verici ilişkiler kurabilmesine neden olacaktır. Doyum verici ilişkiler kurabilmek psikolojik sağlamlığın artmasının nedenlerinden biridir denilebilir.

İyi oluşun sosyal becerilerin yordayıcısı olmadığı sonucuna ulaşılmış, hipotez desteklenmiştir. Literatürde kişilerarası ilişkilerdeki yetersizliğin bireylerin ruh sağlıklarını ve iyi oluş düzeylerini olumsuz yönde etkilediği bilinmektedir (Cacioppo ve ark., 2006; Riggio, 1986). Üniversite öğrencilerinde yapılan bir çalışmada ise kişilerarası ilişki tarzının iyi oluşu etkilediği sonucuna varılmıştır (Doğan ve Sapmaz, 2012). Üniversite öğrencileriyle yapılan bir başka çalışmada ise sosyal zekâ ve depresyon arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu bulunmuştur (Doğan ve Çetin, 2008). Di Tomasso ve arkadaşları sosyal beceri yetersizliğinin yalnızlığın önemli bir yordayıcısı olduğunu ortaya koymuştur. Yalnızlığın ise psikolojik iyi oluş düzeyini negatif yönde etkilediğini bulan araştırmalar vardır (Dağlı ve Gündüz, 2017). Bununla birlikte ilişki tarzlarının da iyi oluşu etkilediği bulunmuştur. Besleyici ilişki tarzının iyi oluşu pozitif yönde zehirleyici ilişki tarzının negatif yönde etkilediği sonucu ortaya çıkmıştır. Sosyal becerileri yüksek olan bireylerin derin, doyurucu ve sağlıklı ilişkiler kuracağı varsayıldığında alanyazındaki başka çalışmalara da paralel olmayan bir sonuç elde edilmiştir. Nitekim (Argyle ve Lu, 1990; Eryılmaz, 2010) yaptıkları çalışmalarda diğer insanlarla derin, doyurucu ve sağlıklı ilişkiler kurmanın insanların mutluluğuna katkı yaptığına yönelik sonuçlar elde etmişlerdir.

ÖGÖ'nün davranışlarıyla normal gelişim gösteren öğrencinin empati düzeyi arasında ilişki olduğu sonucuna varılmış, hipotez desteklenmiştir. Bu, çocukların empati düzeyi arttıkça özel öğrencilerin davranışları nasıl olursa olsun empatinin tanımına uygun olarak onları anlayabildikleri (Basch, 1983) ve empatik bir cevap verebildikleri ihtiyaçlarına yönelik yardımda buldukları, özel gereksinimli arkadaşlarını duygusal olarak rahatlatılabildikleri anlamına gelmektedir. Yapılan araştırmalar empatik eğilimin diğer insanlara yönelik sosyal ilişki stilleri (Fakouri ve

ark., 1991; Watson, 1994), insancıl değerler (Myyryve Helkema, 2001) ve prososyal akıl yürütme ile ilgili olduğunu göstermektedir. Bu çalışmaların ortak bulgusu empatik eğilimin yardım davranışını olumlu etkilediği şeklindedir. Empatinin kişilerarası iletişimi kolaylaştırıcı olmasının yanında ihtiyaç durumunda olan bir kişinin durumunu algılamasında etkili olduğu bilinmektedir. Hoffman (1987)'ye göre ihtiyaç durumundaki kişiyi duygusal ve bilişsel olarak ablama ve durumuna uygun tepki vermede empati bir önkoşuldur. Prososyal davranışların gelişimi ile de ilgili olan bu sonuç empati düzeyinin yüksek olması prososyal davranışı kolaylaştırır (Joliffe; Farrington, 2006) sonucuna paralellik göstermektedir. Aynı şekilde empati ile ilgili yapılan çalışmada empatinin başkalarına yardım etmek üzere harekete geçirdiği sonucuna ulaşılmıştır (Batson, 2010). Batson'a göre empati, özgeci (prososyal) davranış için bir motivasyon kaynağıdır. Özgeci motivasyona yol açan empatik perspektiflerden birisi, başkasının hissettiklerini hayal etmesinin empatiyi doğurduğudur. Bir kimsenin neler hissettiği ile sizin aynı durumda neler hissedeceğinizi anlamak duygusal bir bakış açısıdır. Bu açıklamalar ışığında empatik eğilimleri yüksek olan çocukların, diğerinin içinde bulunduğu psikososyal durumu algılaması ve algılamasına bağlı olarak, doğru yargısal kararlara ulaşır doğru hareket etme eğiliminde olması beklenir. NGO'nün, ÖGÖ'nün davranışlarına "rağmen" onu anlaması, ihtiyacına yönelik davranabilmesi empatik davranabildiği anlamına gelir.

Akran Tutumu Puanı ÖGÖ'ye yönelik zorbaca, saldırganca davranışları içeren alt puandır. Çocukların Empati Puanı arttıkça Akran Tutumu Puanlarında düşüş olduğu gözlemlenmiş, hipotez desteklenmiştir. Bu da empati düzeyinin ÖGÖ'ye yönelik zorbaca davranışları azalttığı literatürde bulunan ilgili çalışmalarla paralel sonuçlar (Espelage ve ark., 2004; Gini ve ark., 2007; Gökler, 2007; Joliffe ve Farrington, 2006; Malti ve ark., 2010) elde edilmiştir. Kandemir ve Özbay (2009), yaptıkları araştırmada öğrenciler için sınıf empatik atmosferi ile zorba davranışlar arası ilişkiyi incelemiş, değişkenler arasında düşük seviye ters ve doğrusal ilişki bulmuşlardır. Algılanan empatik atmosfer artarken zorba davranışların azaldığı sonucu elde edilmiştir. Lise öğrencilerinin empatik eğilim düzeyleri ile saldırganlıkları arasındaki ilişkiyi araştırmak için yapılan çalışmada da sözlü saldırganlık dışındaki saldırganlık türleri ile empati arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur (Filiz, 2009). Kağan ve

arkadaşlarının yapmış olduğu sanal zorbalık ve empati ilişkisinin incelendiği çalışmada da benzer sonuçlar elde edilmiş ve empati arttıkça zorbalığın azaldığı sonucuna ulaşılmıştır (2016). Bu da zorbalığın empati ile ilişkisinde çevrimiçi veya yüz yüze olmanın sonucu etkilemediğini göstermektedir. Zorbalığın saldırganlığın bir türü olduğu düşünüldüğünde iki değişken arasında benzer ilişkiler olması beklenir. Bu verilerin yanında yüksek düzeyde empati sahibi olan çocukların zorbaca davranışa katılmaktan kaçınmanın yanında diğer öğrencilere nazaran daha fazla zorbalığa müdahale etme eğiliminde oldukları ve kurbanla yakinen ilgilendikleri bildirilmiştir (Caravita Di Blasio ve Salmivalli; 2009, Gini ve diğ, 2007). Alanyazında empati ve saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu sonucuna ulaşmayan çalışmalar da vardır (Er, 2014). Bu gibi sonuçlara ulaşan çalışmalarda çocukların düşük düzeyde duygusal, yüksek düzeyde bilişsel empati gösteriyor olması olasıdır. Karşısındaki kişinin yaptığı saldırganca, zorbaca davranıştan rahatsız olacağını bilir ancak karşısındaki kişinin duygularının nasıl olacağını deneyimleyememesinden dolayı zorbaca davranış göstermektedir. Zorbalık yapan çocuklar, saldırgan, yıkıcı ve öz-kontrolleri zayıf çocuklardır. Bu çocukların zorbalık yaptıkları, saldırganlık gösterdikleri çocuklara karşı empati düzeyleri de oldukça düşüktür. Empati düzeyi yüksek olan bir çocuğun karşısındaki kişi ile sağlıklı bir iletişim kurma, karşısındaki kişinin duygularını anlama becerilerini göstereceğinden, karşısındaki kişinin rahatsız olabileceği, fiziksel veya duygusal olarak canını yakabilecek davranışlardan uzak duracağı düşünülmektedir.

Psikolojik Sağlık ile Akran Tutumu arasında negatif yönde ilişki olduğu ortaya çıkmı, hipotez desteklenmiştir.. Daha küçük yaş grubundaki çocuklarla yapılan bir çalışmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir (Gün ve Akduman, 2022). Psikolojik Sağlamlığın bütün alt boyutlarıyla -İletişim kurma, Öz-Kontrol, Atılganlık, Duygusal İstikrar, Görev yönelimi, Keşfetmekten hoşlanma- negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Mann ve Yadav (2016), ise ergenlerle yaptıkları çalışmada psikolojik sağlık ile saldırganlığın bütün alt boyutları arasında negatif bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. Eminoğlu (2018) ve Gündüz (2019) de yaptıkları araştırmalarda benzer bulgulara ulaşmışlardır. Psikolojik sağlık düzeyi yüksek olan bireylerin zorba olma olasılıklarının psikolojik sağlamlıkları düşük olan bireylere

göre daha az olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Donnon ve Hammond, 2007; Moore ve Woodcock, 2017). Psikolojik sağlamlık ile siber zorbalık arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar da da siber zorbalık ve psikolojik sağlamlık arasında negatif yönlü ilişki olduğu bulunmuştur (Kabadayı ve Sarı, 2018; Hinduja ve Patchin, 2017; Sabancı, 2018). Bu sonuçlara bakarak zorbalığın sanal veya yüz yüze olmasının psikolojik sağlamlık ile ilişkisini etkilemediği sonucuna ulaşılabilir. Bu sonuçlara psikolojik sağlamlık ile akran zorbalığının arasında negatif yönlü bir ilişki olması psikolojik sağlamlıkları yüksek olan bireylerin yaşadıkları stres verici olumsuz durumlarda daha sabırlı oldukları, öfke ve şiddete başvurmadan duygularını etkili bir biçimde düzenleyebildikleri, stresle başa çıkma konusunda daha etkili oldukları ve olumsuz durumlara daha kolay uyum sağlayabilmeleri ile açıklanabilir.

Araştırma sonucunda Akran Tutumu ile İyi Oluş arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmış, hipotez desteklenmiştir. Buna paralel olarak Gündoğan ve Sargın da çalışmalarında saldırganlıkla iyi oluş arasında negatif yönlü ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır (2018). Aynı çalışmada iyi oluşun saldırganlığın anlamlı bir yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Liseye giden ergenlerin iyi oluşu düştükçe saldırganlıklarının da aynı oranda yükseldiği görülmektedir. Kaukiainen ve ark. (2001) çalışmalarında saldırganlık ile iyi oluşun çeşitli türleri arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulmuştur. Siber zorbalık ile iyi oluş arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar da vardır. Navarro ve arkadaşları (2015), siber zorbalık davranışının iyi oluş iyi oluşu olumsuz yönde etkilediğini, Heiman ve arkadaşları (2018), iyi oluşun yalnızlığa aracılık ederek siber zorbalık davranışına etki ettiği sonuçlarını bulmuşlardır. Bu sonuçlar zorbalığın sanal veya yüz yüze olmasının iyi oluşla ilişkisini etkilemediğini göstermektedir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre psikolojik olarak iyi olan, hayatından mutlu olan, kendini olumlu algılayan ve kendini olduğu şekilde kabul eden, başkalarıyla olumlu ilişkiler kuran, içsel davranışlarını düzenleyebilen insanların başkalarına saldırganlık ve şiddet içeren bir davranış göstermediği; herhangi bir canlıya, insana, hayvana zarar vermediği ve bu tip olaylara karışmadığı yorumunda bulunulabilir. Saldırganca, zorbaca davranışlarda bulunan insanların kendilerine yönelik olumsuz algılarını, yaşamdan alamadıkları doyumlarını, mutsuzluklarını ve bu gibi eksikliklerini saldırganlık içeren davranış ve tutumlarla

gidermek istedikleri yorumu yapılabilir. Aynı zamanda zorbalığın bireyi sosyal ilişkilerden uzaklaştırarak iyi oluşunu düşürdüğü de söylenebilir.

İyi oluşun sosyal kabul ve alt boyutlarıyla ilişkili olmadığı görülmüş, hipotez desteklenmemiştir. Bu konuyla ilgili literatürde herhangi bir kaynağa ulaşamamış olmakla birlikte iyi oluşun kişiye özel, biricik olması sebebiyle bu sonucun ortaya çıktığı düşünülmektedir.

SONUÇ

Bu çalışma 136 kız, 161 erkek çocuk katılımcı ile yürütülmüştür. Araştırmaya ilişkin bulgulara göre çocuklarda psikolojik sağlamlık ve empati düzeyi özel gereksinimli çocukların sosyal kabulünü ve bütün alt boyutlarını anlamlı derecede doğrusal olarak yordamaktadır. Farklı demografik değişkenlere göre de sonucun benzer şekilde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma sonuçları değerlendirilirken bazı sınırlılıkların dikkate alınmasında fayda vardır. Ölçeklerin katılımcılar tarafından içtenlikle yanıtlandığı varsayılmıştır. Ölçek maddelerinin uzunluğunun katılımcıların dikkat düzeyini ve maddelerin anlaşılabilirliğini etkilemiş olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Katılımcılardan erkek çocukların kız çocuklardan fazla olması sınırlılık olarak kabul edilebilir. Araştırmanın Üsküdar Bölgesindeki iki okuldan elde edilen verilerle yapılmış olması ve ölçek yanıtlanmasının sınıf ortamında yapılmış olması çalışmanın sınırlılıklarındandır.

Araştırmadan elde edilen verilere göre çocuklarla yapılacak psikolojik sağlamlık ve empati düzeyi artırmaya yönelik çalışmaların okul ortamlarında yapılması özel gereksinimli çocukların sosyal kabullerinin artırılmasına yönelik katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Okul PDR birimlerinin bu yöndeki çalışmaları çocukların bu yönde gelişmesini sağlayacaktır. Çocuğun ilk eğitim aldığı yer olan aile içinde de empatik çocuklar yetiştirmeye yönelik bir iletişim ağı kurmak, psikolojik olarak sağlam bireyler yetiştirmek adına; olumlu bir aile iklimi oluşturmak, çocuğa dair gerçekçi beklentilerde bulunmak, küçük yaştan itibaren özdüzenleme becerisini kazandırmak için gerekli adımları atmak, yaşına uygun problemlerle mücadele etmesini sağlayıp ihtiyaç duyduğunda gerekli desteklerde bulunmak özel gereksinimli çocuğun sosyal kabulünün artmasına katkı sağlayacaktır. Bu da toplumda azınlıkta bulunan özel çocukların özelliğinin farklılık değil zenginlik olarak görülüp toplumda kabul gören bireyler olarak vâir olmalarını destekleyecektir.

Sosyal kabul artışını sağlamak için yapılacak en büyük adımlardan bir diğeri anne babaların özel gereksinimli çocukları kabul etmesiyle atılacaktır. Ülkemizde ebeveynlerin özel gereksinimli çocuklarla ilgili okul idarecileriyle iletişime geçip bu öğrencileri istemediklerini, sınıf ortamını bozduklarını ilettikleri olaylar çokça gündeme gelmektedir. Ebeveynler özel gereksinimli çocukların kendi çocuklarına, sınıf ortamına, topluma katkısını fark edip bunu göz önünde bulundurarak olumlu yönde model olmaları çocukların da özel gereksinimli arkadaşını kabulünü kolaylaştıracaktır. Bunların yanında özel gereksinimli öğrencilerin anne babalarıyla normal gelişen çocukların anne babalarını kaynaştırmaya yönelik faaliyetler düzenlenmesi çocukların da sosyal kabullerini artırmada etkili olacaktır.

Sosyal kabulün artışı için öğrenciler, öğretmenler ve ebeveynlere yönelik yapılabilecek düzenlemeler ve çalışmalar için örnek teşkil etmesi açısından Doç. Dr. Osman Sezgin danışmanlığında Uzm. Psk. Dan. Tüba Akyol Koçoğlu tarafından yazılan “*Özel Eğitim Öğrencilerinin Okul Psikolojik Danışmanlık Ve Rehberlik Servisi Rehberliğindeki Eğitiminde Bütünleştirici Bir Yaklaşım Örneğinin İncelenmesi: Kalem Özel Eğitim Modeli*” isimli tezin incelenmesi özel gereksinimli öğrenciler ile normal gereksinimli öğrencilerin bütünleşmesini göz önüne sermek bakımından önemli olacaktır.

Hayatta her zorluk her insan içindir. Görememek, duyamamak, yürüyememek, kısıtlı düşünebilmek, olayları doğru algılayamamak, konuşamamak, kendini ifade edememek... Her ne kadar bu özelliklere sahip insanlar şu an dünyada var olsa da bu özelliklere sahip olmayan herkes de bir gün bu özelliklere sahip olabilme potansiyelindedir. Kimsenin kendini hep ifade edebileceği, hep görebileceği veya hep duyabileceği ile ilgili bir garantisi yoktur. Özel çocukların ve potansiyel özel gereksinimli olabilecek her çocuğun sahip oldukları tanılarının önlerinde “engel” olmaması, her çocuk gibi yalnızca çocuk olması için bu alanda yapılan her çalışma bu yola ışık tutacaktır.

KAYNAKÇA

- Akar, A.** (2018). Psikolojik sağlamlık programının ergenlerin psikolojik sağlamlık düzeyine etkisi.
- Akduman, G., Karahan, G., & Solmaz, M. S.** (2018). İletişim becerileri üstünde empati ve psikolojik sağlamlığın etkisi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(4), 765-775.
- Akın, A., Yılmaz, S., Özen, Y., Raba, S., & Özhan, Y.** (2016). Stirling çocuklar için duygusal ve psikolojik iyi oluş ölçeği'nin Türkçe formu'nun geçerlik ve güvenilirliği. *V. Sakarya'da Eğitim Araştırmaları Kongresi*, 74.
- Aktan, O., Budak, Y., & Botabekovna, A. B.** (2019). İlkokul Öğrencilerinin Kaynaştırma Öğrencilerine Yönelik Sosyal Kabul Düzeylerinin Belirlenmesi: Bir Karma Yöntem Çalışması. *Ilkogretim Online*, 18(4).
- Akyıldırım, P. D.** (2017). *Üniversite öğrencilerinde benlik saygısı algılanan sosyal destek ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Master's thesis, İstanbul Arel Üniversitesi).
- Argyle, M., & Lu, L.** (1990). The happiness of extraverts. *Personality and individual differences*, 11(10), 1011-1017.
- Arslan, E.** (2010). *Kaynaştırma uygulamalarına katılan özel gereksinimli öğrencilerin sosyal kabul düzeylerinin belirlenmesine yönelik ölçek geliştirme çalışması* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Arslan, G.** (2015). Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlamlık Ölçeği'nin (ÇGPSÖ) psikometrik özellikleri: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Ege Eğitim Dergisi*, 16(1), 1-12.
- Arslan, G.** (2015). Psikolojik istismar, psikolojik sağlamlık, sosyal bağlılık ve aidiyet duygusu arasındaki ilişki. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(36), 47-58.

- Atan, A.** (2020). 5-6 yaş çocuklarda psikolojik iyi oluş: Bir model önerisi ve ebeveynler ile öğretmenlerin kişilik tipleri, ego durumları ve psikolojik iyi oluş düzeylerinin yordayıcı rolü.
- Aydoğmuş, M.** (2021). Secondary School Students' Attitudes towards Individuals with Special Needs. *Arslantaş, S., Pürsün, T. & Aydoğmuş, M.(2021). Secondary school students' attitudes towards individuals with special needs. Türk Akademik Yayınlar Dergisi (TAY Journal), 5(1), 134-157.*
- Ayral, M., Özcan, Ş., Can, R., Ünlü, A., Bedel, H., Şengün, G., ... & Çağlar, K.** (2013). Kaynaştırma öğrencilerinin sosyal kabul düzeyleri. *ELMIS Uluslararası Özel Eğitim Kongresi, 19-21.*
- Azboy, Z. U.** (2020). *Üstün zekâlı/yetenekli çocuklarda psikolojik sağlamlık ve sosyal sermaye ilişkisi* (Master's thesis, Çag Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Baki, D. U. Y., & YILDIZ, M.** (2014). Farklı zorbalık konumunda olmak empatik eğilim ve yaşam doyumu bağlamında bir fark yaratır mı?. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 10(3), 31-47.*
- Bakkaloğlu, H., Sucuoğlu, B., & Özbek, A. B.** (2019). Okul Öncesinde Özel Gereksinimli Olan ve Normal Gelişen Çocukların Sosyal Kabul Düzeylerinin İncelenmesi. *Ilkogretim Online, 18(2).*
- Basch, M. F.** (1983). Empathic understanding: A review of the concept and some theoretical considerations. *Journal of the American Psychoanalytic Association, 31(1), 101-126.*
- Başaran, M., Mustafa, E. R. O. L., & Yılmaz, D.** (2020). Öğrencilerinin psikolojik sağlamlıkları ile duygusal ve psikolojik iyi oluşlukları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, 290-303.*
- Batson, C. D.** (2010). Empathy-induced altruistic motivation.
- Bozkurt, E.** (2019). *Otizm spektrum bozukluğu tanısı almış çocukların annelerinin çocuklarındaki otizm semptomlarının şiddetine göre psikolojik dayanıklılık ve başa çıkma tutumlarının karşılaştırılması* (Master's thesis, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

- Caravita, S. C., Di Blasio, P., & Salmivalli, C.** (2009). Unique and interactive effects of empathy and social status on involvement in bullying. *Social development, 18*(1), 140-163.
- CİMİNLİ, A., & KAĞAN, M.** (2016). Ergenlerde sanal zorbalık ve mağduriyetin cinsiyet, sınıf, okul değişkenleri ve kişilik özellikleriyle ilişkisinin incelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying, 3*(2), 14-34.
- Çalışkan, S.** (2021). *Ergenlerin sahip olduğu gelecek beklentisi, umut ve psikolojik iyi oluş düzeyi arasındaki yordayıcı ilişkiler*(Doctoral dissertation, Necmettin Erbakan University (Turkey)).
- Çetin, P.** (2021). *Ergenlerde psikolojik sağlamlık ile yalnızlık arasındaki ilişkinin incelenmesi: Sosyal kaygının aracı rolü*(Master's thesis, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Demirbaş, D.** (2021). Otizmlili çocuğu olan ebeveynlerin otizme yönelik söylemleri. *İstanbul Arel Üniversitesi/Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul*
- Dilan, Ö. Z. E. N.** (2019). Ortaokul öğrencilerinin anne-baba tutumlarının psikolojik sağlamlık üzerine etkisi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 6*(3), 1428-1449.
- Derman, A. G. D. M. T.** (2013). Çocukların Empati Beceri Düzeylerinin Ailesel Etmenlere Göre Belirlenmesi.
- Donnon, T., & Hammond, W.** (2007). A psychometric assessment of the self-reported youth resiliency: Assessing developmental strengths questionnaire. *Psychological reports, 100*(3), 963-978.
- Dökmen, Ü.** (1988). Empatinin yeni bir modele dayanılarak ölçülmesi ve psikodrama ile geliştirilmesi. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES), 21*(1), 155-190.
- Endresen, I. M., & Olweus, D.** (2001). Self-reported empathy in Norwegian adolescents: Sex differences, age trends, and relationship to bullying.

- Erbildim, E.** (2019). *Sigara içenlerde ve içmeyenlerde duygusal zekâ, psikolojik iyi oluş ve tükenmişlik düzeyinin karşılaştırılması*(Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Ersoy, E., & Köşger, F.** (2016). Empati: Tanımı ve Önemi/empathy: Definition and its importance. *Osmangazi tıp dergisi*, 38(2), 9-17.
- Eryılmaz, A.** (2010). Ergenlerde Öznel iyi oluşu artırma stratejilerini kullanma ile akademik motivasyon arasındaki ilişki. *Klinik Psikiyatri*, 13(2), 77-84.
- Espelage, D. L., & Swearer, S. M. (Eds.)**. (2004). *Bullying in American schools: A social-ecological perspective on prevention and intervention*. routledge.
- Fırat, T., & Koyuncu, İ.** (2019). Lise öğrencilerinin özel gereksinimli bireylere yönelik sosyal kabul düzeyleri. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(1), 503-525.
- Gemci, H.** (2012). *İlköğretim 8. sınıf öğrencilerine uygulanan etkili iletişim ve empatik beceri eğitiminin öğrencilerin iletişim ve empatik becerilerine etkisinin incelenmesi* (Master's thesis, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- Gini, G., Albiero, P., Benelli, B., & Altoe, G.** (2007). Does empathy predict adolescents' bullying and defending behavior?. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 33(5), 467-476.
- Gizir, C.** (2007). Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler üzerine bir derleme çalışması. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 3(28), 113-128.
- GÖKLER, R. Y.** (2007). İlköğretim öğrencilerinde akran zorbalığının bazı değişkenler açısından incelenmesi.
- Görmez, A., & Tekinarıslan, İ. Ç.** (2017). Kaynaştırma sınıflarındaki özel gereksinimli olan ve olmayan öğrencilerin yalnızlığını yordamada algılanan sosyal desteğin etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42(42), 15-28.

- Güdük, A. H., & Yılmaz, D.** (2019). Kaynaştırma sınıflarındaki normal gelişim gösteren öğrencilerin prososyal davranışlarının incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(1), 22-37.
- Güldağ, S.** (2007). *Düzce çakırlar ilköğretim okulunda okuyan öğrencilerin ebeveynlerinin empatik düzeylerinin aillerin sosyo ekonomik yapılarına göre incelenmesi* (Master's thesis, Kocaeli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Gün, R. Ş.** (2021). Okul öncesi dönem çocuklarının psikolojik sağlık düzeyleri ile akran zorbalığı ilişkisinin öğretmen görüşlerine göre incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*.
- Gün, R. Ş., & Akduman, G. G.** (2022). Okul Öncesi Çocuklarının psikolojik sağlamlıklarının akran zorbalığı davranışları ile ilişkisi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 20(1), 107-123.
- Gündoğan, S., & Sargın, N.** (2018). Ortaöğretim Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin, Algılanan Sosyal Destek Ve Öznel İyi Oluş Açısından İncelenmesi. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 4(2), 288-295.
- Gürkan, U.** (2006). Resiliency scale (RS): scale development, reliability and validity study. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 39(2), 45-74.
- Gürgân, U.** (2014). Üniversite Öğrencilerinin Yılmazlık Ve İyilik Halinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Education Sciences*, 9(1), 19-35.
- Hoffman, (1982) M. L.** "Development of Prosocial Motivation: Empathy and Quilt", In N. Eisenberg (Ed.), *The Development of Prosocial Behavior* (sayfa 281-313), NY: Academic Press.
- Jolliffe, D., & Farrington, D. P.** (2006). Development and validation of the Basic Empathy Scale. *Journal of adolescence*, 29(4), 589-611.
- Kağan, M., & Ciminli, A.** (2016). Ergenlerde sanal zorbalık ve mağduriyetin empati ile ilişkisinin incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1135-1150.

- Kahraman, N. (2022).** Özel öğrenme güçlüğü olan çocukların anne ve babalarının anne baba tutumları ile süreklilik ve durumluluk kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi (İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.)
- Kaplan, E. (2018).** Eşlerin duygusal zekâlarının psikolojik iyi oluşları üzerine etkisi. (Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.)
- Karadağ, F., Demirtaş, V. Y., & Girli, A. (2014).** Okul Öncesi Dönemde Akranların Sınıflarındaki Özel Gereksinimli Öğrenciyi Tercih Etme Durumları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(31), 191-215.
- Kararımak, Ö. (2006).** Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 3(26), 129-142.
- Karakuş, C. (2020).** *Relationships of child exposure to domestic violence with bullying, silencing the self behaviors, resilience and self-efficacy: Moderating roles of stress coping strategies and friendship quality* (Master's thesis).
- Kaukiainen, A., Salmivalli, C., Björkqvist, K., Österman, K., Lahtinen, A., Kostamo, A., & Lagerspetz, K. (2001).** Overt and covert aggression in work settings in relation to the subjective well-being of employees. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 27(5), 360-371.
- Kılıç, K. M. (2019).** Ergenlerde Dijital Oyun Bağımlılığı, Zorbalık Bilişleri ve Empati Düzeyleri Arasındaki İlişkiler. *Ilkogretim Online*, 18(2).
- Kızılaslan, A., Tuncay, A. A., & Umar, Ç. N. (2021).** Kapsayıcı Pedagoji: Özel Gereksinimli Öğrencinin Psikopatolojik Analizi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 22(2), 517-542.
- Kocaman, G. M. (2020).** *Özgül öğrenme güçlüğü belirtileri olan çocuklarda wechsler çocuklar için zekâ ölçeği-IV alt puanlarının incelenmesi* (Master's thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).

- Koçhan, K.** (2021). Psikolojik sağlamlık psiko-eğitim programının sekizinci sınıf öğrencilerinin psikolojik sağlamlık, okul tükenmişliği ve okula bağlanma düzeylerine etkisi.
- Konuk, S.** (2021). "Yetişkinlerde Bilişsel Esneklik, Belirsizliğe Tahammülsüzlük ve Psikolojik İyi Oluş Puanlarının Duygu Düzenleme Güçlüğu Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi", (Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.)
- Kurumeşe, M.** (2021). Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin umutsuzluk düzeyleri ve psikolojik sağlamlık düzeylerinin incelenmesi-Manavgat İlçesi Örneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.*
- Malti, T., Perren, S., & Buchmann, M.** (2010). Children's peer victimization, empathy, and emotional symptoms. *Child Psychiatry & Human Development, 41*, 98-113.
- Moore, B., & Woodcock, S.** (2017). Resilience, bullying, and mental health: Factors associated with improved outcomes. *Psychology in the Schools, 54*(7), 689-702.
- Özbek, M.** (2005). İnsan ilişkilerinde empatinin yeri ve önemi. In *Journal of Social Policy Conferences* (No. 49). Istanbul University.
- Özkan, M. S.** (2021). *Psikolojik Sağlamlık Odaklı Psiko-Eğitim Programının Bir Grup Yetişkinin Psikolojik Sağlamlık, Duyusal Zeka ve Toplumsal İlgü Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi*(Doctoral dissertation, Bursa Uludağ University (Turkey)).
- Özdarendeli, E.** (2021). Özel Öğrenme Güçlüğüne Sahip Çocukların İnternet Bağımlılığı, Denetim Odağı İle Aile İçi İlişkilerinin İncelenmesi.
- Palavan, Ö., & Gemalmaz, N.** (2022). Lise Öğrencilerinin İletişim Becerileri Ve Empati Düzeylerinin İncelenmesi. *Avrasya Beşeri Bilim Araştırmaları Dergisi, 2*(2), 36-63.
- Parchomiuk, M.** (2019). Teacher empathy and attitudes towards individuals with disabilities. *International Journal of Disability, Development and Education, 66*(1), 56-69.

- Sap, R., Özkan, Ş., & Uğurlu, Ü.** (2021). Normal Gelişim Gösteren Çocukların Empatik Eğilimleri ve Engellilere Yönelik Tutumlarının Ebeveynlerinin Empatik Eğilimleri ile İlişkisi Empathic Tendencies and Attitudes Toward People with Disabilities in Healthy Developing Children and Their Relationship Between Empathic Tendencies of Parents.
- Say, H.** (2020). *Özel gereksinimli çocuğa sahip olan ebeveyn ile özel gereksinimli çocuğa sahip olmayan ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri ve yaşam doyumlarının incelenmesi*(Master's thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).
- Sekizkardeş, A.** (2021). Yetişkinlerde Öfkenin Yordayıcıları Olarak Kişilik, İyi Oluş Ve Duygu Düzenleme Güçlüğü'nün Sosyodemografik Değişkenler Açısından İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).
- Sevimli, E.** (2022). Pandemi Döneminde 6-18 Yaş Grubundaki Özel Gereksinimli Çocukların Annelerinin Tükenmişlik Düzeyleri ve Aile İşlevselliğinin İncelenmesi.
- Sezgin, O.** (2013). Eğitimde psikolojik açıdan normale duyulan ihtiyaç, normalin ölçüsü ve çeşitleri. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 3(2), 241-258.
- Staub, E.** (1981). "Promoting Positive Behavior in Schools, in Other Educational Settings, and in the Home", In J.P. Rushton, & R.M. Sorrentino (Eds.). *Altruism and Helping Behavior: Social, Personality and Developmental Perspectives* (sayfa 109-133), Hillsdale NJ: Lawrence Erlbaum Associates..
- Suyabakan, E.** (2016). *Türkiyede serebral palsili çocukların bakım verenleri ile sağlıklı çocukların bakım verenlerinde depresyon ve anksiyete düzeylerinin karşılaştırılması* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

- Şahin, B.** (2021). *Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerde suçluluk-utanç düzeyi, yılmazlık ve evlilik doyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Master's thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).
- Şiran, Ö.** *Ontolojik iyi oluş ve duygusal iyi oluşun yordayıcıları olarak özel öz bilinçlilik, mutlak gerçek ihtiyacı ve bilinçli farkındalık* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Tatarer, Z.** (2020). *Çocuk ve ergenler için psikolojik sağlık programı'nın baba kaybı yaşamış çocukların psikolojik sağlık düzeyine etkisi* (Master's thesis, İbn Haldun Üniversitesi).
- Taymur, İ., & Boratav, R. C.** (2013). İçselleştirme, içealım, içeatım ve özdeşim. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(3), 330-342.
- Tonyalı, N.** (2022). *Özel öğrenme güçlüğü olan çocukların anne ve babalarının anne baba tutumları ile süreklilik ve durumluluk kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Master's thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).
- Uçar, M.** (2021). *Serebral Palsi tanısı almış çocuğa sahip annelerin ve tipik gelişim gösteren çocuğa sahip annelerin psikolojik dayanıklılık ve ebeveyn yeterlilik düzeylerinin karşılaştırılması* (Master's thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).
- Uysal, A. Z.** (2019). *İlkokul öğrencilerinin kaynaştırma öğrencilerine yönelik tutumları ile empatik eğilim düzeyleri arasındaki ilişki: Kocaeli İli örneği* (Master's thesis, Sakarya Üniversitesi).
- Ünal, Z. H.** (2017). *Kaynaştırma Sınıfına Devam Eden Zihin Yetersizliği Olan Öğrencilere Uygulanan Akran Zorbalığına İlişkin Öğretmen Görüşleri* (Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Ünlütürk, S.** (2021). *Otizm Spektrum Bozukluğu, Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu ve Özgül Öğrenme Bozukluğu Tanılı Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Geniş Otizm Fenotipi Düzeylerinin Karşılaştırılması* (Doctoral dissertation, Necmettin Erbakan University (Turkey)).

- Wallis KC, Poulton JL.** Internalization: The Origins and Construction of Internal Reality. Philadelphia, Open University Press, 2001.
- Yavaş, H.** (2021). *Ortaokul öğrencilerinde akran zorbalığı davranışları ile yaşam doyumu arasındaki ilişkide psikolojik sağlamlık ve benlik saygısının aracı rolü* (Master's thesis, Bursa Uludağ Üniversitesi).
- Yavuzer, N.** (2017). Bir Prososyal Davranış Kaynağı Olarak Özgeci Motivasyonun İlgili Alan Yazını Işığında Değerlendirilmesi. *HAYEF Journal of Education*, 14(1), 105-126.
- Yüksel, A.** (2004). Empati eğitim programının ilköğretim öğrencilerinin empatik becerilerine etkisi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 341-354.

EKLER

EK1: DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

Bugünün Tarihi:

Annenin;

1. Yaşı:
2. Mesleği:
3. Eğitim Durumu:
  - İlkokul
  - Ortaokul
  - Lise
  - Üniversite
  - Diğer....
4. Gelir Düzeyi:
  - İyi
  - Orta
  - Kötü

Babanın;

1. Yaşı:
2. Mesleği:
3. Eğitim Durumu:
  - İlkokul
  - Ortaokul
  - Lise
  - Üniversite
  - Diğer....
4. Gelir Düzeyi:
  - İyi
  - Orta
  - Kötü

Çocuğun;

5. Yaşı:
6. Sınıfı:
7. Cinsiyeti:
8. Kardeş sayısı (formu doldurduğunuz çocuk hariç):

EK2: STIRLING DUYGUSAL VE PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ ÖLÇEĞİ

ÖLÇEK 1: STIRLING DUYGUSAL VE PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ ÖLÇEĞİ

Aşağıda son zamanlardaki duygu ve düşüncelerinize yönelik bazı ifadeler yer almaktadır. Lütfen aşağıdaki ifadeleri okuduktan sonra kendinizi değerlendirip sizin için en uygun seçeneğin karşısına çarpı (X) işareti koyunuz.		Asla	Çok az	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
1	Yaşamımda iyi şeyler olacağını düşünüyorum.	1	2	3	4	5
2	Seçimlerimi kolaylıkla yapabilirim.	1	2	3	4	5
3	Beni eğlendirecek çok sayıda yapacak şeyler bulabilirim.	1	2	3	4	5
4	Bazı şeyleri iyi yapabilirim.	1	2	3	4	5
5	Çok sayıda insan bana ilgi gösterir.	1	2	3	4	5
6	Gurur duyabileceğim çok sayıda şey var.	1	2	3	4	5
7	Kendimi huzurlu hissediyorum.	1	2	3	4	5
8	Duygusal açıdan kendimi iyi hissediyorum.	1	2	3	4	5
9	Günlük yaşamımdaki her şeyden hoşlanıyorum.	1	2	3	4	5
10	İnsanlarla iyi geçiniyorum.	1	2	3	4	5
11	Çevremde olup bitenler beni neşelendirir.	1	2	3	4	5
12	Kendimi rahatlamış hissediyorum.	1	2	3	4	5

EK3: PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK ÖLÇEĞİ

ÖLÇEK2: PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK ÖLÇEĞİ

	Beni hiç tanımlamıyor	Çok az tanımlıyor	Biraz tanımlıyor	Oldukça tanımlıyor	Beni tamamen tanımlıyor
1. Hayatımda saygı duyabileceğim insanlar var.	1	2	3	4	5
2. Çevremdeki insanlar ile işbirliği içerisindeyimdir.	1	2	3	4	5
3. Eğitim almak benim için önemlidir.	1	2	3	4	5
4. Farklı sosyal ortamlarda nasıl davranacağımı bilirim (örneğin, okul, cami veya diğer sosyal ortamlar).	1	2	3	4	5
5. Anne-babam beni yakından takip eder, nerede olduğumu ve çoğu zaman ne yaptığımı bilir.	1	2	3	4	5
6. Ailem benim hakkımda birçok şeyi bilir (örneğin, arkadaşlarımla kim olduğumu, nelerden hoşlandığımı) .	1	2	3	4	5
7. Acıkırsam, evde yemek için yeteri kadar yiyecek bulabilirim.	1	2	3	4	5
8. Başladığım faaliyetleri/işleri bitirmeye çalışırım.	1	2	3	4	5
9. Dini inançlar benim için bir güç kaynağıdır.	1	2	3	4	5
10. Sahip olduğum etnik yapıdan gurur duyuyorum (örneğin ailemin gelmiş oldukları yerden veya ailemin geçmişi hakkında birçok şeyi bilmekten gurur duyuyorum)	1	2	3	4	5
11. İnsanlar, onlar ile birlikte olmaktan mutlu olduğumu düşünürler.	1	2	3	4	5
12. Nasıl hissettiğimi konusunda anne-babamla konuşurum (örneğin üzgün veya endişeli olduğumda).	1	2	3	4	5
13. Bir şeyler istediğim şekilde gitmediğinde, diğer insanlara ve kendime zarar vermeden bu durumu çözebilirim.	1	2	3	4	5
14. Arkadaşlarımla desteklenmiş olduğumu düşünüyorum/hissediyorum.	1	2	3	4	5
15. Yardıma ihtiyacım olursa, nereden yardım alabileceğimi bilirim.	1	2	3	4	5
16. Kendimi okuluma ait hissediyorum.	1	2	3	4	5
17. Ailem zor zamanlarımda yanımdadır.	1	2	3	4	5
18. Arkadaşlarımla zor zamanlarımda yanımdadır.	1	2	3	4	5
19. Yaşadığım toplumda bana adil bir şekilde davranılır.	1	2	3	4	5
20. Çevremde büyüdüğümü ve sorumluluk alabileceğimi diğer insanlara gösterebileceğim fırsatlara sahibim.	1	2	3	4	5
21. Güçlü yönlerimin farkındayım.	1	2	3	4	5
22. Dini aktivitelere katılırım (camiye gitmek gibi).	1	2	3	4	5
23. Yaşadığım toplumda hizmet etmenin önemli olduğunu düşünüyorum.	1	2	3	4	5
24. Ailemle olduğumda kendimi güvende hissediyorum.	1	2	3	4	5
25. Hayatımda gelecekte kullanacağım yeteneklerimi geliştireceğim fırsatlara sahibim (mesleki beceriler gibi)	1	2	3	4	5
26. Ailemin aile geleneklerini ve kültürünü seviyorum.	1	2	3	4	5
27. Yaşadığım toplumun kültürünü ve geleneklerini seviyorum.	1	2	3	4	5
28. Bu ülkenin vatandaşı olduğum için gurur duyuyorum.	1	2	3	4	5

EK4: EMPATİ ÖLÇEĞİ

ÖLÇEK3: EMPATİ ÖLÇEĞİ

MADDELER	EVET	HAYIR
1-Oynayacak arkadaş bulamayan bir kız çocuğu görmek beni üzer.		
2-Mutluluktan ağlayan erkekler aptaldır.		
3-Bana hediye gelmemişse bile hediye açan insanları izlemeyi severim.		
4-Ağlayan bir erkek çocuğu gördüğümde ben de ağlamaklı olurum.		
5-Bir kız çocuğunun incindiğini görmek beni üzer.		
6-Neden güldüğünü bilmesem de gülen birini görünce ben de gülerim.		
7-Bazen televizyon seyrederken ağlarım.		
8-Mutluluktan ağlayan kızlar aptaldır.		
9-Birinin neden üzgün olduğunu anlamak benim için zordur.		
10-Yaralanmış bir hayvan görmek beni üzer.		
11-Oynayacak arkadaş bulamayan bir erkek çocuğu görmek beni üzer.		
12-Bazı şarkılar beni öyle üzer ki ağlamaklı olurum.		
13-Bir erkek çocuğunun incindiğini görmek beni üzer.		
14-Yetişkinler bazen ortada üzülecek bir şey olmadığında bile ağlarlar.		
15-Kedi ve köpeklere insanlar gibi duyguları varmış gibi davranmak aptalcadır.		
16-Sınıf arkadaşımın sürekli öğretmenin yardımına ihtiyacı varmış gibi davranması beni deli eder.		
17-Hiç arkadaşı olmayan çocuklar muhtemelen bir arkadaşları olmasını zaten istemiyorlar.		
18-Ağlatın bir kız çocuğu gördüğümde ben de ağlamaklı olurum.		
19-İnsanların acıklı bir film seyrettiklerinde ya da acıklı bir kitap okuduklarında ağlamalarının komik olduğunu düşünüyorum.		
20-Kurabiyelerimi yerken birinin bana kurabiyelerimden istermiş gibi baktığını görsem bile yine de tüm kurabiyelerimi yiyebilirim.		
21-Okul kurallarına uymadığı için öğretmen tarafından cezalandırılan bir sınıf arkadaşımı görmek beni üzmez.		

EK5: ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARIN SOSYAL KABUL ÖLÇEĞİ

ÖLÇEK 4: SOSYAL KABUL ÖLÇEĞİ

	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum
1) Okuldan sonra da Özel Gereksinimli arkadaşım ile birlikte oyun oynamaktan hoşlanırım.	1	2	3
2) Özel Gereksinimli arkadaşımı evime davet etmek benim için güzel bir duygudur.	1	2	3
3) Özel Gereksinimli arkadaşım öğretmenden haksız yere azar işitirse onu teselli ederim.	1	2	3
4) Özel Gereksinimli arkadaşımı kızdırmak hoşuma gider.	1	2	3
5) Özel Gereksinimli arkadaşımın herhangi bir konuda haklılığını kabul ederim.	1	2	3
6) Özel Gereksinimli arkadaşım kendine zarar veren hareketlerde bulunursa onu engellemeye çalışırım.	1	2	3
7) Özel Gereksinimli arkadaşımın kendi eşyalarına zarar vermesine engel olurum.	1	2	3
8) Okulda Özel Gereksinimli arkadaşım ile oyun oynarım.	1	2	3
9) Özel Gereksinimli arkadaşım ile günlük hayatta karşılaştığım sıkıntımı/derdimi paylaşmak beni rahatlatır.	1	2	3
10) Özel Gereksinimli arkadaşım bana yardım ettiğinde ona teşekkür ederim.	1	2	3
11) Özel Gereksinimli arkadaşım ile beraber yaptığımız etkinliklerden (sinemaya gitmek, doğum gününe gitmek vb.) sıkılmam.	1	2	3
12) Sınıf arkadaşlarım istese de Özel Gereksinimli bir kişi ile arkadaş olmak istemem.	1	2	3
13) Özel Gereksinimli arkadaşım bir oyunda beni yendiğinde onu tebrik ederim	1	2	3
14) Özel Gereksinimli arkadaşım sinirlendiğinde onu sakinleştirmeye çalışırım.	1	2	3

	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum
15) Özel Gereksinimli arkadaşımın kötü yönlerini herkese anlatırım.	1	2	3
16) Özel Gereksinimli arkadaşım ile gerektiğinde özel olan eşyalarımı paylaşıyorum.	1	2	3
17) Eğer bir arkadaşım Özel Gereksinimli ise onun kalem, silgi vb eşyalarını kullanırken izin almama gerek yoktur	1	2	3
18) Özel Gereksinimli arkadaşımın anlattıklarını dinlemem.	1	2	3
19) Özel Gereksinimli arkadaşım ile ortak bir projede yer almak isterim.	1	2	3
20) Özel Gereksinimli arkadaşıma karşı bir hata yaptığımda ondan özür dilerim.	1	2	3
21) Özel Gereksinimli arkadaşım ile eşyalarımı paylaşmaktan hoşlanırım.	1	2	3
22) Başka bir sınıfta okuyan Özel Gereksinimli arkadaşımı kendi sınıfıma davet edip onu diğer arkadaşlarımla tanıştıırım.	1	2	3
23) Sınıf arkadaşlarım istemese de Özel Gereksinimli bireyle arkadaş olurum.	1	2	3
24) Özel Gereksinimli arkadaşım ile günlük konuları (futbol, dizi vb.) konuşabilirim	1	2	3
25) Özel Gereksinimli arkadaşıma ödevlerinde yardım etmem.	1	2	3
26) Sınıfımıza yeni gelen Özel Gereksinimli bir arkadaşım ile ilk ben tanışmak isterim.	1	2	3
27) Özel Gereksinimli arkadaşıma kendisiyle ilgili hislerimi rahat bir şekilde ifade ederim.	1	2	3
28) Sınıfımıza gelen Özel Gereksinimli arkadaşım benim en iyi arkadaşım olabilir.	1	2	3
29) Özel Gereksinimli arkadaşım ile sırlarımı paylaşmam.	1	2	3
30) Özel Gereksinimli arkadaşıma kendisini sevmediğimi rahatlıkla söylerim.	1	2	3
31) Özel Gereksinimli arkadaşımdan gerektiğinde rahatlıkla yardım isterim	1	2	3
32) Özel Gereksinimli arkadaşımın yardımını kabul etmem	1	2	3